

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

**Інститут психології та соціального захисту
Кафедра практичної психології та педагогіки**

**ЗБІРНИК ТЕЗ
ІІІ НАУКОВОГО МІЖКАФЕДРАЛЬНОГО СЕМІНАРУ
(ДО ДНЯ ПСИХОЛОГА)
ВИДАТНІ ПОСТАТІ ПСИХОЛОГІЇ:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ**

22 квітня 2016 року

Львів-2016

ОРГАНІЗАТОР ТА ВИДАВЕЦЬ: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: ЛДУ БЖД, вул. Клепарівська, 35, м. Львів, 79007

Контактні телефони: (032) 233-24-79, 233-14-97,

тел/факс 233-00-88

E-mail: ndr@ubgd.lviv.ua, kafedrapp@ukr.net

Збірник сформовано за матеріалами III наукового міжкафедрального семінару до дня психолога «Видатні постаті психології: історія, сучасність та перспективи», який відбувся 22 квітня 2016 року.

ЛДУ БЖД, 2016

За точність наведених фактів, економіко-статистичних та інших даних, а також за використання відомостей, що не рекомендовані до відкритої публікації, відповідальність несуть автори опублікованих матеріалів. При передруковуванні матеріалів, посилання на збірник обов'язкове.

РОЗДІЛ І. ПСИХОЛОГІЯ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ

МАРШАЛЛ РОЗЕНБЕРГ – ЗАСНОВНИК МЕТОДУ НЕНАСИЛЬНИЦЬКОГО СПІЛКУВАННЯ

*Карпенко Н.А., доцент кафедри психології управління
ЛьвДУВС, кандидат психологічних наук, доцент.*

*Карпенко В.В., доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах
ЛьвДУВС, кандидат психологічних наук, доцент.*

Американський психолог Маршалл Розенберг народився 6 жовтня 1934 року в м. Кантон (штат Огайо, США). Зростаючи в неблагополучному районі Детройта (штат Мічиган), Маршалл з молодого віку активно цікавився психологією спілкування і мріяв знайти способи комунікації між людьми, які б виключали насильство в принципі. У 1961 році він отримав ступінь доктора наук в галузі клінічної психології у Вісконсинському університеті, а в 1966 році – статус дипломата з клінічної психології Американської ради експертів з професійної психології. Вивчав також порівняльне релігієзнавство.

Створивши в 1960-х роках свій метод ненасильницького спілкування (ННС або емпатійного спілкування, або спілкування співпраці), доктор Розенберг тривалий час випробовував його на практиці, а в 1984 році заснував Центр ненасильницького спілкування (ЦННС). Зараз це міжнародна некомерційна організація, штатні викладачі якої проводять в багатьох країнах світу тренінги і семінари для батьків, працівників освіти і охорони здоров'я, менеджерів, ув'язнених, поліцейських, військових, священослужителів, державних чиновників та інших. Маршалл Розенберг проводив «програми світу» в багатьох країнах Європи, Азії, Африки і Південної Америки, які страждали від міжрелігійних і міжнаціональних конфліктів.

При всій своїй революційності, метод ННС (представлений в роботі «Мова життя. Ненасильницьке спілкування») простий, логічний і раціональний. Правда, його трансформація в стиль життя потребує часу і праці!

Ключові постулати ННС:

1. Усі люди поділяють основні базові (універсальні) потреби.
2. Будь-яка дія людини – це спроба задовольнити ту чи іншу її потребу. «Насильство у будь-якій формі – це трагічний прояв наших незадоволених потреб».
3. Наші емоції вказують на стан потреб – потреба задоволена чи не задоволена.
4. Найбільш прямий шлях до умиротворення -- через емоційний зв'язок зі своїм внутрішнім світом.
5. Право вибору – це виключно внутрішня сила.
6. Кожна людина має потенціал до співпереживання / емпатії.
7. Люди отримують радість від добровільного дарування.

8. Люди задовольняють потреби через взаємозалежні відносини між собою (спілкування).

9. На землі є достатньо ресурсів щоб задовольнити потреби кожного.

10. Люди, за своєю природою, здатні змінюватися.

Модель процесу ННС містить такі чотири компоненти або кроки:

1) безоцінне спостереження («Спостереження без оцінки – вища форма людського мислення»);

2) почуття (ідентифікація і вираження почуттів – як нашої правди – передбачає необхідність розвитку широкого словникового запасу, здатного виразити гаму наших переживань);

3) потреби (М. Розенберг позначає даний компонент як «брати відповідальність за свої почуття»);

4) прохання (своєрідний чіткий і лаконічний запит, а не вимога чи наказ).

Цей метод спрямований на три аспекти спілкування:

1) емпатія до самого себе (глибоке і співчутливе усвідомлення власного досвіду),

2) емпатія до іншого (сприйняття іншого з глибоким розумінням /співпереживанням);

3) справжнє вираження самого себе (автентичне вираження, яке може надихнути інших і спонукати до розуміння та співпереживання).

ННС прагне знайти такий спосіб спілкування для всіх учасників, щоб отримати те, що дійсно має значення для них, без осуду, приниження, присоромлення, звинувачення, примусу або погроз. Цей метод є корисним для встановлення контакту та порозуміння з собою та іншими людьми, щоб жити свідомим життям, «тут і зараз», орієнтуючись на власні потреби та потреби інших.

Розенберг писав, що коли ми використовуємо ННС при взаємодії – з нами самими, з іншою людиною або з групою людей, – ми виходимо з нашого природного стану співпереживання. Отже, цей підхід може бути ефективно застосований на всіх рівнях спілкування і в найрізноманітніших ситуаціях: близькі стосунки; сім'я, школа, організації і установи; терапія і консультування; дипломатичні і ділові переговори; будь-які спори і конфлікти.

7 лютого 2015 року Маршалл Розенберг помер. Але його учні та послідовники їздять по всьому світу, пропонуючи навчання методу ННС і посередництво у врегулюванні різного роду конфліктів. В Україні засновано ГО «Український центр ненасильницького спілкування і примирення “Простір Гідності”», який здійснює роботу в Києві та в різних регіонах України за методиками міжнародної мережі ненасильницького спілкування і відновлення довіри та гідності у суспільстві після дій насильства. З вересня 2015 року вперше в державному освітньому просторі України в Львівському державному університеті внутрішніх справ для слухачів магістратури факультету психології викладається дисципліна «Психологія ненасильницького спілкування та фасилітації». Метод Розенберга живе і поширюється.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розенберг М. Язык жизни = Nonviolent communication: Ненасильственное общение. – М.: София, 2009. – 272 с.
- 2.[Electronic resource]. Available at: <http://arbeitsblaetter.stangl6taller.at/KOMMUNIKATION/UmgangmitAggression.shtml> (Accessed: 17.11.2013).

ВКЛАД ДЖ. КАТОНІ У РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

*Гуменюк Л.Й., завідувач кафедри психології управління
ЛьвДУВС, кандидат соціологічних наук, доцент.*

Американський психолог угорського походження Джордж Катона (1901-1981) створив один з напрямків психологічної науки – економічний. Він був першим, хто зосередив свою увагу на присутності психологічних феноменів у економічних явищах і процесах, впливі подій, що відбуваються в масштабах однієї країни, на довіру, очікування, плани і поведінку великої кількості індивідів. Дж. Катона увів в загальну економічну теорію такі поняття, як «ставлення до чогось...», «настрій» і «очікування», перший почав систематично застосовувати психологічну теорію і методи для дослідження економічних проблем. Вчений сформулював одну з базових ідей економічної психології: «купівля залежить не лише від здатності (економічній можливості) зробити покупку, але і від бажання її зробити (психологічної готовності)».

Дж. Катона, на відміну від Г. Тарда, не ставив собі за мету замінити економічну теорію економічною психологією, вірячи у взаємодоповнюваність обох наук. Він вважав, що економіка без психології не буде успішною в поясненні важливих економічних явищ, в той час як психологія без економіки позбавлена шансів на пояснення найбільш загальних, широко поширених видів людської поведінки. У праці «Психологічна економіка» (1975) він описав співвідношення та взаємодію психології та економіки. Головне завдання у використанні психології для економічних досліджень полягає, на думку Дж. Катони, у виявленні і аналізі психологічних тенденцій, що лежать в основі економічних процесів, які впливають на економічні вчинки, рішення і поведінку. Вчений запропонував загальну модель, що включає основні групи чинників економічної поведінки, котра, незважаючи на усю її спрощеність і біхевіористський крен, визначає місце психічних процесів як проміжних змінних, що опосередковують вплив зовнішніх умов на економічну поведінку:

Об'єктивне середовище -► Психічні процеси -► Економічна поведінка
(установки, світогляд, цілі, очікування)

Джорджа Катону важають одним із початківців психологічної економіки як напрямку економічної теорії, розробником теорії багатьох мотивів в поведінці людини, котра стала альтернативою до існуючої на той час в економічній науці «теорії одного мотиву» - раціональної «економічної людини». Це дозволило йому більш адекватно пояснювати явище зміни мотивації людини.

Дж. Катона народився в 1901 р. в Будапешті, навчався на юридичному факультеті університету. Емігрувавши у 1920-х роках до Німеччини, він став вивчати психологію в університеті Геттінгена. Його докторська дисертація була присвячена психології сприйняття. Під час роботи в Університеті Франкфурту він написав монографію з проблем психології порівняння, яка отримала високу оцінку в наукових колах. Працюючи у Франкфуртському банку Дж. Катона у наукових публікаціях описав масові явища, що супроводжують інфляцію. Проживаючи в Берліні, Дж. Катона вивчав гештальтпсихологію і працював кореспондентом газети *Der Deutsche Volkswirt*. На початку 1930-х років, після закриття А.Гітлером газети, Дж. Катона емігрував до США (Нью-Йорк). Тоді ж у своїй авторській книзі "Organizing and Memorizing" він показав, як систематизовані в цілісні утворення (гештальти) дозволяють полегшити процес запам'ятовування матеріалу і застосування його до інших ситуацій, що може привести до змін в очікуваннях.

У повоєнний час Дж. Катона глибоко цікався економічними наслідками війни і написав книгу «Війна без Інфляції: психологічний підхід до проблем економіки війни» («War without Inflation: Psychological Approach to Problems a War Economy», 1942 р.). Тоді ж в університеті штату Мічиган Дж. Катона організував Центр оглядових досліджень, в якому здійснив низку довгострокових програм з вимірювання масових змін в довірі споживачів.

Там він почав кілька довгострокових програм по вимірюванню масових змін в споживчому довіру, створюючи суму знань про те, як люди реагують на події і інтерпретують їх стосовно власного життя. Серія книг, яку почали випускати в 1951 р і закінчили лише в 1978, підвела підсумок цих досліджень.

Джордж Катона помер в Західній Німеччині 18 липня 1981 року на наступний день після отримання почесного ступеня Вільного університету Берліна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ложкін Г.В., Комаровська В.Л., Воленюк Н.Ю. Економічна психологія: Навчальний посібник. – 3-є вид-ня. . – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 464 с.
2. Пачковський Ю.Ф. Психологія підприємництва: навч. пос. – К.: «Каравела», 2006. – 406с.
3. Максименко С.Д. Економічна психологія: навч. метод. комплекс – К.: «Каравела», 2006. – 406с.

ФЕНОМЕН ОСОБИСТОСТІ Б.В. ЗЕЙГАРНИК

*Колосович О.С., старший викладач кафедри психології управління
ЛьвДУВС, кандидат психологічних наук.*

У 1927р. На відділенні психології філософського факультету Берлінського університету була захищена дипломна робота. Керівник – відомий вже в ті роки психолог Курт Левін. Тема - «Про запам'ятовування завершених і незавершених дій», а ім'я дипломниці - Блюма Вульфівна Зейгарник. У роботі

показується, що незавершені дії запам'ятовуються майже в 2 рази краще, ніж завершені; в основі цього явища, як було доведено в дослідженні, лежить нагальна потреба (квазіпотреба, за К. Левіним).

Сама Блюма Вульфівна згадувала, що наступного ранку після захисту диплома їй подзвонив К. Левін і сказав: «А ви знаєте, що ви наробили? Ви зробили наукове відкриття». І цедійсно так. Описаний Блюмою Вульфівною феномен переважного запам'ятовування незавершених дій увійшов до світової наукової психологічної літератури під її ім'ям – феномен Зейгарник, або Зейгарник-ефект. Дипломниця К. Левіна, одна з яскравих представниць знаменитої плеяди його учнів, що склали гордість світової психології (достатньо лише назвати їх імена - Ф. Хоппе, М. Юкнат, Т. Дембо, Г. Биренбаум та ін), Б. В. Зейгарник стала знаменитою, а її ім'я відразу ж було віднесено до числа класиків світової психології.

Особистість Б.В. Зейгарник – яскравий психологічний феномен, який заслуговує особливого вивчення. Життя Б. В. Зейгарник, її творча наукова та клінічна діяльність гідні захоплення і можуть стати зразком для наслідування.

Все її життя було підпорядковано ідеї створення наукових основ нової області знання - патопсихології. Всі свої творчі сили, енергію, розум, вона направляла на те, щоб відстояти (часто в дискусіях з колегами -психіатрами) предметну автономію даній галузі науки і практики.

Психологію вона розуміла як науку гуманітарну, що спирається на систему наук про людину і суспільство. Спроби біологізації, математизації і т.д. психології приймалися нею з різкою критикою, розглядалися як грубий редукаціонізм, як ігнорування власне психологічного предмета дослідження. Патопсихологія для Б.В. Зейгарник – гілка психології (але не медицини, не психіатрії); вона вивчає закономірності розладу психіки при душевних захворюваннях, спираючись на знання закономірностей психічного розвитку в нормі. Згідно з таким розумінням предмету патопсихології вона виділила і описала особливий клас психологічної феноменології, який якісно відрізняється від психіатричної (психопатологічної), це психологічні феномени порушень пізнавальної діяльності при психічних захворюваннях (патологія мислення, пам'яті, сприйняття і т.д.), порушень особистості та емоційно-вольової сфери хворих. Нею створена нова систематика даних феноменів, заснована на психологічних критеріях. Досліджено також ряд найважливіших психологічних закономірностей, що лежать в основі порушень психіки: зміни, спотворення мотиваційної ланки психічної діяльності, різноманітні порушення в системі опосередкування, особистісної саморегуляції та ін. Все це дозволило підійти до виділення особливого класу синдромів - патопсихологічних, що, у свою чергу, відкрило нові перспективи для дослідження і практичної психодіагностики в клініці психічних захворювань. Підсумком її плідної цілеспрямованої діяльності стала не тільки розробка теоретичної основи патопсихології, а й створення цілої наукової школи, яка існує і розвивається і в даний час. Багато сил віддала вона і становленню психологічної служби в психіатрії; це їй вдалося зробити у співробітництві з В.Н. Мясіщевим.

Всі роботи Б.В. Зейгарник в області патопсихології несуть на собі відбиток її неординарної особистості. Їх відрізняє широка гуманітарна і гуманістична спрямованість. Теза про єдність теорії і практики ніколи не був для неї простою декларацією. Наукові узагальнення народжувалися в практичній роботі з хворими та відразу ж знаходили своє втілення в вирішенні повсякденних прикладних питань психіатричної клініки (діагностичних, експертних та ін.).

Проблема співвідношення інтелекту і афекту, одна з центральних для психології і до теперішнього часу, була найбільш важливою для Б.В.Зейгарник, і вона поверталася до неї постійно і в наукових публікаціях, і в усних виступах, і у бесідах з учнями. При цьому всі досить рано розуміли, що вона являє собою людину, яка гармонійно поєднує раціональність з високою сензитивністю, емоційною чуйністю. Здоровий глузд, вміння «дивитися вкорінь»проблеми, бачити суть за фасадом явищ гармонійно поєднувався з романтизмом науки і життя, духовною висотою помислів і цілей. Блюма Вульфовна володіла ясним і глибоким розумом. Її наукові тексти прозорі і прості. Простота викладу складних наукових положень була найважливішим принципом її наукової творчості. Вона любила просту мову, критично ставилася до її «засмічення» англіцизмами, жаргонними виразами і т.д.

Блюма Вульфовна була широко освіченою людиною. Коло її гуманітарних інтересів було різноманітне, її пізнавальна активність залишалася високоюнавіть в останні роки життя. Вона досконало володіла німецькою мовою, знала трохи англійську і французьку (читала), розуміла по-польськи. Вся новітня психологічна література ставала предметом її упередженого навчання. Не випадкововже в останнє десятиліття життя нею був створений новий лекційний курс "Теорії особистості в зарубіжній психології», залучав велику кількість слухачів. Питання про спадкоємність наукового знання (як і спадкоємності культури в цілому) був для неї найважливішим. Тільки безперервність наукових (і ширше - культурних) традицій, як стверджувала Б.В. Зейгарник, може забезпечити глибину і високу якість пізнання.

Коло постійного читання Блюм Вульфовни було великим. Література з філософії, мистецтва, мемуаристики, класична і сучасна художня література незмінно перебували на її робочому столі. Перечитуючи класику, вона шукала відповіді на хвилюючі її питання, зверталася до них навіть на своїх лекціях для студентів. І це додавало її лекціям велику глибину, включало конкретний матеріал в широкий контекст гуманітарного знання.

Особливу пристрасть Б.В. Зейгарник виявляла в останні роки досучасної художньої літератури. Любила прозу «деревенщиків»(В. Распутіна, перш за все), повісті Тендрякова, В. Бикова. Характери зображених у цих творах сучасників, їхні проблеми, переживання, життєві колізії наводили її на нові цікаві роздуми, дозволяли осмислити новий життєвий досвід.

Про особу Блюми Вульфовни Зейгарник ми знаємо, здавалося б, дуже багато. Разом з тим загадка залишається. Розгадати її важко нам -сучасникам і учням Блюми Вульфовни. Ще важче зробитице нашим нащадкам, бо покоління, до якого вона належала, рідко залишало архіви, щоденники, листи. Загадка

феномена особистості Блюм Вульфовни Зейгарник ще довго буде хвилювати дослідників її творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Б.В. Зейгарник «Патопсихологія», М., 2003 р. – 208 с.
2. А.Р. Лурія «Травматичнаафазія», М., 1999 р. – 345 с.
3. РубінштейнС.Я. «Експериментальні методики патопсихології». М., 2007 р. – 224 с.

РОЗУМІННЯ ДОВІРИ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ВІДНОСИН В.М. М'ЯСИЦЕВА

Василець Н.М., викладач кафедри психології управління ЛьвДУВС.

Авторитетною теорією у вітчизняній психології є теорія відносин В. М'ясищева. Він виходив з того, що головним принципом вивчення природи в цілому є принцип вивчення її об'єктів у процесі взаємовідносин з навколишнім світом. Найскладніше ставлення людини до навколишнього світу виражаються в її психічній діяльності. У цих відносинах людина виступає в ролі суб'єкта, діяча, особи, свідомо перетворює дійсність. Відносини людини в розвиненому вигляді представляють систему індивідуальних, виборчих, свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності.

Система відносин - психологічне "ядро" особистості. Через це поняття в теорії М'ясищева виявилось можливим розгляд різних психічних явищ.

Усі напрямки дослідження міжособистісної довіри вітчизняних психологів побудовані на методологічній концепції відношення, розробленій В. М'ясищевим, згідно з визначенням якого «психологічні відношення людини в розвиненому вигляді являють собою цілісну систему індивідуальних, вибіркових, усвідомлених зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної діяльності... Ця система впливає з усієї історії розвитку людини, вона виражає її досвід і внутрішньо виражає її дії, її переживання» [5, с.210]. І далі: «діяльність і поведінка тієї самої особистості в кожен даний момент визначається її відносинами, що впливають, в свою чергу, з історії розвитку особистості, тобто зі всієї об'єктивної суспільно-історичної практики» [3, с.120].

У своїх працях В. М'ясищев відзначав, що міжособистісні відносини виникають і розвиваються в процесі спілкування, яке, як відомо, визначається не зовнішньою взаємодією людей, а особистісними відносинами між його учасниками. В. М'ясищев так визначає спілкування і відношення: «спілкування – це процес взаємодії між людьми (мовної, трудової), а категорія властивостей, які виявляються вибірково, по-різному, інколи навіть суперечно і водночас досить стійко, називається відношеннями» [5, с.114-116]. Вчений стверджував: «У спілкуванні виражається відношення людини з її різною активністю, вибірковістю, позитивним або негативним характером» [5, с.114].

Спираючись на концепцію відношення В. М'ясищева, нами визначено довіру як соціально-психологічний феномен, який створюється у

інтеріндивідуальному просторі як спільне психологічне суб'єкт-суб'єктне відношення між людьми, завдяки якому забезпечується існування та розвиток людської спільноти. Визначено, що основними складовими відносин довіри, завдяки яким реалізуються її соціально-психологічні функції, є довіра до світу (до інших) та довіра до себе, суперечна єдність яких забезпечує створення, існування і розвиток особистості та соціальної спільноти. Суперечність довіри до себе і довіри до Світу (інших) полягає в тому, що у свідомості людини завжди залишається чітко усвідомлена межа між Світом і Людиною. З'єднує Людину і Світ в єдину систему саме довіра. Розв'язання суперечності між довірою до себе і довірою до інших, яке зумовлює динаміку довіри, відбувається завдяки тому, що міжособистісна довіра не дає людині зосередитись на власному «Я», а штовхаючи його до Іншого, втілюється в іншому «Я», реалізується в «Ми», забезпечуючи існування і розвиток Я і Світу як цілісності. Суперечне співвідношення довіри до світу і довіри до себе перебуває в стані рухливої рівноваги, яка постійно порушується. Порушення рівноваги прагне знову до її встановлення, завдяки чому відбувається розвиток особистості і світу та становлення адекватної цим змінам нової стадії відносин довіри.

Довірі як відношенню характерна різноманітність проявів, що зумовлено складністю її структури. Системно-структурний підхід у дослідженні сутності психологічних феноменів є одним з найпоширеніших у психології.

Виокремлення змістових одиниць психологічного аналізу є провідним принципом системно-структурного підходу у дослідженні психологічних явищ. Методологія і теорія дослідження структури довіри характеризується численністю різних поглядів учених на це питання. У вітчизняній психології ця проблема найбільш розроблена Б. Ломовим [1], С. Максименком [2], К. Платоновим [232]. та ін.

В. М'ясищев, розвивав думку про те, що справжнє, перетворюючись постійно в минуле, в досвід, одночасно стає потенціалом майбутньої поведінки особистості. Таким чином, він відкрив важливі закономірності становлення індивідуального стилю діяльності, виділив і описав кілька типів особистості. Доводив, що психологія особистості повинна ґрунтуватися на даних типології і диференціальної психології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ломов Б. Ф. Проблема общения в психологии / Б. Ф. Ломов // Проблема общения в психологии. — М., Наука, 1981. — С. 3–23.
2. Максименко С. Д. Генезис существования личности / С. Д. Максименко. — К. : «КММ», 2006. — 240 с.
3. М'ясищев В. Н. Основные направления и современное состояние психологии отношений человека / В. Н. М'ясищев // Психологическая наука в СССР. — М., 1960. — Т. 2. — С. 110–125.
4. М'ясищев В. Н. Дружба и вражда в их социально-психологической значимости / В. Н. М'ясищев // Социальная психология личности. — Л.: Знание, 1974. — С. 13-19.

5. Мясичев В. Н. О взаимосвязи общения, отношения и отражения как проблемы общей и социальной психологии / В. Н. Мясичев // Социально-психологические характеристики общения и развития контактов между людьми: тез. симп. – Л., 1970. – С.114-115; 202-220.

6. Погорелий С. Довіра до державної влади як категорія політичного управління / С. С. Погорелий // Державне будівництво : [електронне видання]. — 2010. — № 1. — Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2010-1/doc/4/13.pdf>.

ВКЛАД ВАСИЛЯ ОСЬОДЛА В СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ ПСИХОЛОГІЮ

*Борисюк О. М., старший викладач кафедри психології управління ЛьвДУВС.
Блажівський М. І. старший викладач кафедри психології управління ЛьвДУВС.*

Осьодло В. І. – доктор психологічних наук, професор, начальник гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського.

Народився 29.09.1966 р. у с. Зелена, Надвірнянського району, Івано-Франківської обл. У 1989 році закінчив Серпухівське ВВКІУ РВ (з відзнакою) за спеціальністю: «Літальні апарати». У 1999 році закінчив (із золотою медаллю) Київський військовий гуманітарний інститут за спеціальністю: «Практична психологія» та здобув кваліфікацію офіцер військового управління оперативно-тактичного рівня. У 2013 р. він отримав ступінь доктора в галузі загальної психології та історії психології, а у 2014 р. – вчене звання: «професор».

Проходив цикл семінарів-практикумів по програмі Європейського Сертифіката психотерапевта; курси стратегічного лідерства від Академії оборони Великобританії (МЗС України, м. Київ), а також курси підвищення кваліфікації за напрямом «Сучасний менеджмент та психологія управлінської діяльності військового керівника» і ін.

Під час виконання бойових завдань в зоні проведення Антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей у період з грудня 2014 року по лютий 2015 року здійснював організацію роботи відділу по роботі з особовим складом штабу АТО.

За період перебування у зоні бойових дій у складі оперативної групи брав активну участь у заходах з підтримання високого морально-психологічного стану та боєздатності особового складу багатьох військових частин і підрозділів сил АТО.

За сумлінну службу в Збройних Силах України нагороджений відзнакою МО України “Доблесть і честь” та багатьма іншими медалями й відзнаками МО України.

Є автором та співавтором понад 200 навчальних, навчально-методичних та наукових праць, у т.ч. 7 підручників, 24-ти навчальних і навчально-

методичних посібників, багатьох наукових статей, які активно використовуються у навчально-виховному процесі.

До сфери науково-практичних інтересів Василя Осьодло належить:

прикладні аспекти військової психології;

психологія професійного становлення офіцера;

психологічні умови розвитку суб'єктності офіцера;

психологія управління та менеджменту військового керівника;

лідерство та тренінгові програми для його розвитку;

культурно-політична самоідентифікація громадян у східних областях України;

психологічне забезпечення у навчально-бойовій діяльності військ (сил).

Осьодло В.І. розробив «Методику діагностики професійної мотивації», яка призначена для дослідження мотиваційної сфери в професійній діяльності. Шкалами методики є:

1) шкала оцінки результатів праці, що охоплює ситуації, які стосуються оцінки результатів професійної діяльності. Сутність оцінки за цією шкалою полягає в тому, що вона характеризує переконання людини про те, що коли професійна діяльність підлеглих за відповідні досягнення заохочується, тоді людина розуміє важливість своєї праці, відповідальність, прагне до підвищення результатів праці, своєї кваліфікації, особистісного розвитку тощо. Високі показники свідчать про суттєву роль «мотивуючого потенціалу праці», ефективну діяльність управлінського персоналу, який вдало мотивує підлеглих до професійної діяльності. Низькі вказують на домінування зовнішньоорганізованої мотивації, механістичне управління менеджменту, низьку активність персоналу щодо виконання функціональних обов'язків;

2) шкала професійних домагань диференціює досліджуваних за характеристиками, які в психології мотивації пов'язують з прагненням до успіху чи уникненням невдач. Високі результати свідчать, що досліджувані прагнуть до покращання своїх результатів діяльності, проявляють наполегливість, незадоволеність досягнутими результатами тощо. Низькі характеризують людей, у яких прагнення до успіху виражено значно слабше, вони більш обережні, менш наполегливі, не схильні до ризику, схильні перебільшувати свою роль і значення у професійних досягненнях.

3) шкала інтернальності у сфері професійних досягнень охоплює ситуації, які стосуються професійної діяльності з подальшим досягненням людиною конкретної цілі. Високі показники характеризують людину, яка усвідомлює, що її досягнення у професійній та інших видах діяльності залежать у першу чергу від її власних зусиль і здібностей. Низькі свідчать про людей, які переживають труднощі в поясненні причин й способів досягнення того чи іншого результату;

4) шкала професійних інтересів і цінностей характеризує особливості розвитку професійних інтересів та цінностей. Високі показники вказують на наявність інтересу, зацікавленості до професійної діяльності, яка сприймається персоналом не тільки як виконання своїх обов'язків, але й має чітке мотиваційно-ціннісне значення;

5) шкала життєвих цілей показує активність людини на теперішній час визначається і тим, що було (минулим), і тим, до чого вона прагне (майбутнім). Високі показники характеризують бачення перспективи, наявність чітких життєвих планів, способів їх досягнення, шляхів, якими прагне йти людина, а також ті об'єктивні й суб'єктивні ресурси, котрі для цього знадобляться. Низькі характеризують відсутність належного внутрішнього цілепокладання й перспективи життєвого шляху.

6) загальна активність;

7) шкала соціальної бажаності.

Отже, Василь Осьодло зробив істотний внесок у розвиток сучасної психологічної науки. Більшість його наукових праць присвячені вивченню професійного становлення офіцера та прикладних аспектів психології військової діяльності. Розробив методику, яка призначена для дослідження мотиваційної сфери в професійній діяльності. Бере активну участь у заходах з підтримання високого морально-психологічного стану та боєздатності особового складу багатьох військових частин і підрозділів сил АТО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Осьодло В.І. Методика діагностики професійної мотивації / В.І. Осьодло // Вісник Національної академії оборони України: зб. наук, праць. – 2007. – № 2 (4). – С.142–151.

2. Осьодло В.І. Розвиток професійної мотивації суб'єкта військової діяльності / В.І. Осьодло // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – № 34 (58). – С.214–223.

3. Осьодло В.І. Психологія професійного становлення офіцера: [монографія] / В.І. Осьодло. – К.: ПП «Золоті ворота», 2012. – 462 с.

ЯРОСЛАВ ЦУРКОВСЬКИЙ – ЛЬВІВСЬКИЙ ПСИХОЛОГ, ВИНАХІДНИК, ЛІТЕРАТОР

Малинович Л. М., старший викладач кафедри теоретичної і практичної психології НУ «Львівська політехніка», кандидат психологічних наук.

Пастух Г., магістр НУ «Львівська політехніка».

Нещодавно виповнилося 110 років з дня народження визначного вітчизняного вченого-психолога Ярослава Івановича Цурковського. До сьогодні не надано достойної оцінки наукового значення його здобутків. Поодинокі дослідження, що проводилися потребують і подальшого продовження, що свідчить про актуальність питання, що і стало метою нашого дослідження.

Серед науковців, які досліджували науково-практичну діяльність Я. І. Цурковського слід зазначити В. Вавринюк, Ю. Вінтюк, М. Ільницький, М. Лозинський, І. Огірко, В. Цурковський (син вченого). Проте за останні два десятиріччя зроблено вкрай мало для збереження наукової спадщини і вшанування пам'яті Ярослава Івановича Цурковського. Водночас не можна стверджувати, що наукова спільнота не визнає внеску науковця в розвиток

вітчизняної науки. Наукова спадщина Я. Цурковського є значним внеском у вітчизняну науку, а практичне впровадження його розробок і сьогодні є цікавими для практичного застосування.

Цурковський Ярослав Іванович – український психолог, педагог, доктор філософії, засновник теорії психічної контрольності, винахідник контролографа, громадський діяч, поет. Перші спроби висвітлення подій життя і діяльності Я. Цурковського були зроблені ще при житті вченого [1, 5] людьми, які особисто знали вченого і враховували його позицію. Завдання укладання наукової біографії Я. Цурковського було поставлене незадовго до його 90-річного ювілею [5], проте дана публікація була завершена вже після смерті вченого містила багато неточностей. Цікавими є наукові розвідки В. Вавринюк, яка тривалий час спільно працювала з Ярославом Івановичем [1], спогади про батька можна знайти у статті О. Цурковського. Спроби публікацій матеріалів до 100-річчя з дня народження Я. Цурковського, основні наукові праці, відомі збірки поезій були підготовлені без проведення необхідних досліджень і пошуку документальних свідчень [5], а то й містять передруки попередніх публікацій із невиправленими неточностями і помилками. Лише до 105-ї річниці з дня народження вченого було зібрано достатню кількість документальних свідчень і опубліковано максимально точну наукову біографію вченого [3]. Проте на сьогодні не проведено укладання повної бібліографії праць вченого, не налагоджено пошуку патентів і матеріалів про його діяльність. Пошуки в архівах Львова принесли певні знахідки, проте і вони на сьогодні далекі від завершення. Ініціативною групою передбачено видання українською мовою монографії «Теорія і практика дослідження контрольних психічних процесів у спортсменів»; а книги поезій із збірками «Прозолоть світанку», «Вогні», «Смолоскипи», «Моменти й вічність», поему «Збентежений літак». Ще у 2005 р. розпочато дослідження з історії контролографії, робота із збереження контролографів, креслень та іншої супутньої документації [2]. Їхнє продовження привело до створення у 2011-2012 роках діючого макета контролографа нового покоління на базі персонального комп'ютера, що відкрило ще одну сторінку в історії контролографії. На часі організація дослідження і написання монографії з історії контролографії, а також створення зразка контролографа IV покоління, придатного для серійного виробництва і масового застосування у різних галузях народного господарства.

Шанувальниками наукової спадщини вченого пропонується провести ряд заходів зі збереження наукової спадщини Я. Цурковського: організувати роботу із зібрання і збереження наукових праць та укладання їх повної бібліографії; пошуку патентів і матеріалів про діяльність вченого в архівах Львова, Кракова, Катовіц, Варшави, Праги, Берліна і Москви; видати збірник вибраних наукових праць; здійснити збір біографічних матеріалів про життя і діяльність вченого (у т. ч. за кордоном); провести роботи з укладання наукової біографії та її видання; дослідження з історії контролографії, їх пошук, збереження контролографів, креслень та іншої супутньої документації. Із вшанування пам'яті Я. Цурковського пропонують провести ряд заходів: створити меморіальну дошку та перейменувати вулицю, де мешкав науковець;

проводити систематично круглі столи, конференції пам'яті, зокрема до його роковин; видати книжки з біографічними матеріалами та спогадами; видати збірки поезій; виготовити та встановити пам'ятник Я. Цурковському; ознайомити громадськість з результатами роботи; присвоїти Львівському Товариству психологів ім'я Я. Цурковського; надати Я. Цурковському звання «Праведника народів світу»; створити музей контролографії (або експозиції у Львівському історичному музеї) [2, 3].

Незважаючи на те, що на сьогодні зроблено неприпустимо мало щодо збереження наукової спадщини і вшанування пам'яті Я. Цурковського, все ще є надія на проведення й успішне завершення роботи. В подальшому передбачається здійснити аналіз наукової спадщини Я. Цурковського з позицій сучасної науки й оцінити її актуальність на даний час та перспективи застосування в майбутньому. Оскільки останні роки ознаменувалися розширення мережі ВНЗ, які відкрили кафедри чи факультети психології, можна сподіватися, що котра з них буде гордо носити ім'я Я. Цурковського. Саме науковцям Інституту права та психології, як структурному підрозділу Львівської політехніки – найдавнішого технічного ВИШу в Україні, варто було б стати флагом у процесі відновлення історичної справедливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вавринюк В. І. Психологічна спадщина Ярослава Івановича Цурковського / В. І. Вавринюк // Науковий вісник університету «Львівський Ставропігіон». — Львів : Вид-во ун-ту «Львівський Ставропігіон», 2006. — Вип. II. — С. 107-112.
2. Вінтюк Ю. В. Контролографічний метод діагностики Ярослава Цурковського / Ю. В. Вінтюк // Філософські пошуки. — 2007. — Вип. XXVI. — С. 220-230.
3. Вінтюк Ю. Ярослав Іванович Цурковський. До 110-ї річниці з дня народження Ярослава Івановича // Феномен людини. Здоровий спосіб життя. — 2014. — Вип. 34 (100). — С. 59-60.
4. Теорія психічної контрольності та сучасні психолого-педагогічні проблеми. Матеріали наукових читань, присвячених 110-річчю від дня народження Ярослава Івановича Цурковського. — Львів : Сполом, 2015. — 80 с.
5. Ярослав Іванович Цурковський. До 100-річчя від дня народження. — Львів : Вид-во ун-ту «Львівський Ставропігіон», 2005. — 71 с.

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА НАУКОВА СПАДЩИНА ЗАПОРОЖЦЯ ОЛЕКСАНДРА ВОЛОДИМИРОВИЧА

Банковський І., студент НУ «Львівська політехніка».
Малинович Л. М., старший викладач кафедри теоретичної і практичної психології НУ «Львівська політехніка», кандидат психологічних наук.

Вітчизняну психологію неможливо уявити без чудового психолога-гуманіста Олександра Володимировича Запорожця (1905-1981). У 30-ті роки в рамках досліджень, що проводяться в Харківській діяльній психологічній

школі, займався проблемою виникнення психіки в філогенезі (разом з А. Н. Леонтьєвим). Доказав, що в основі будь-якого пізнавального процесу лежать практичні дії, зокрема, що сприйняття і мислення є системою згорнутих "перцептивних дій", в яких відбувається уподібнення основних властивостей предмета і, за рахунок цього, формування перцептивного або розумового образу. Надалі приступив до розробки положення про розвиток емоцій як процесу поступового оволодіння діями оцінки сенсу ситуації. Створив концепцію виникнення і розвитку довільних рухів і дій, де, зокрема, узагальнив свій досвід відновлення рухів у поранених під час Вітчизняної війни.

О.В. Запорожець народився 30 серпня 1905 року у місті Києві. Батько Олександра був інженером, а мати – вчителькою. Дитячі та юнацькі роки його проминули в Україні. У 1930 р. він закінчив педагогічний факультет 2-го Московського державного Університету.

Свою наукову діяльність О.В. Запорожець почав як лаборант у А. Р. Лурії. З 1931 р. він займав спочатку посаду старшого асистента, потім - завідуючого лабораторією сектора психології Психоневрологічної академії. Потім він став доцентом і завідуючим кафедрою психології Харківського педагогічного інституту ім. М. Горького.

У 1930-ті роки. в рамках досліджень, що проводяться в Харківській психологічній школі, Запорожець займався вивченням проблеми виникнення психіки в філогенезі (разом з А. Н. Леонтьєвим). Запорожець вивів той факт, що в основі будь-якого пізнавального процесу знаходяться практичні дії, і зокрема що сприйняття і мислення є системою згорнених "перцептивних дій", в яких відбувається уподібнення основним властивостям предмета і за рахунок цього утвориться перцептивний, або мислительний образ.

У перші роки Великої Вітчизняної війни О.В. Запорожець працював лікарем у військовому госпіталі, а в 1943 р. викладав на відділенні психології Московського державного університету. З 1944 р. він займав посаду завідуючого лабораторією психології дітей дошкільного віку Інституту психології академії педагогічних наук РСФСР.

Приблизно в цей час Запорожець почав розробляти положення про розвиток емоцій як процес поступового оволодіння діями оцінки значення ситуації.

О. В. Запорожець простежив основні стадії виникнення у дітей емоційних уявлень. Він стверджував, що емоції складаються в ході практичної діяльності, взаємин дитини з людьми, які її оточують. Підкреслив, що дитина відчуває те чи інше переживання після того, як вона здійснила певний вчинок, позитивно чи негативно оцінений дорослими чи іншими дітьми. Далі дитина переходить до емоційного передбачення наслідків своїх вчинків, їх «програвання» у плані емоційних образів. Це дозволяє їй здійснити певну корекцію поведінки відповідно до очікуваних результатів.

Роль практичної діяльності у розвитку емоційних процесів Олександр Володимирович вивчав на матеріалі сприйняття дітьми казок. Його стаття «Психологія восприяття сказки ребенком-дошкольником» опублікована ще 1948 р. на сторінках журналу «Дошкольное воспитание» (№ 9). Вчений

підкреслював, що емоції, викликані діями казкових персонажів, виникають на основі активної «співдії», співпереживання, коли дитина стає ніби учасником хвилюючих її подій. (Узагальнення саме цих досліджень і лягло в основу першої докторської дисертації науковця, яку йому не судилося захистити).

Спільно з А.Н.Леонтьєвим він також створив концепцію виникнення і розвитку довільних рухів і дій, де, зокрема, узагальнив свій досвід лікаря в госпіталі по відновленню рухів у поранених під час Вітчизняної війни.

У 1959 р. О.В. Запорожець захистив докторську дисертацію по педагогіці і став директором Інституту дошкільного виховання, де присвятив себе вивченню психології дитячого розвитку. Займаючись дослідженням довільних дій дитини, Запорожець виявив значення орієнтувальної діяльності в регуляції поведінки.

Сам О.В. Запорожець в своїй науковій діяльності завжди надавав першорядне значення саме дитячій психології - проблемам розвитку особистості дитини і її психічних процесів. Багато які психологічні проблеми розроблялися їм спільно з колегами-психологами: А.Н. Леонтьєвим, П.Я. Гальперіним, Д.Б. Ельконіним і іншими. Він також широко використав матеріали експериментальних досліджень таких своїх співробітників, як Т.О. Гиневської, Я.З. Неверовича і інших.

Як і його вчитель Л.С. Виготський, О.В. Запорожець вважав, що психічні якості, такі як мислення, уява, воля, соціальні і етичні почуття та інші, властиві виключно людині, вони не можуть утворитися самі по собі ні з процесу біологічного дозрівання, ні з індивідуального досвіду дитини. Вони повинні виникнути виключно з соціального досвіду, втіленого в продуктах матеріальної і духовної культури, який засвоюється дитиною протягом всього дитинства.

Запорожець підкреслював, що соціальне середовище є не просто необхідною для дитини зовнішньою умовою (нарівні з повітрям, теплом, їжею), а справжнім джерелом розвитку, оскільки саме в цьому середовищі "записана" програма виникнення психічних здібностей у дитини і в ній же задаються конкретні засоби для "перекладу" цих здібностей з фіксованої соціальної форми в форму процесуальну індивідуальну. У цьому значенні вона є дійовим носієм змісту людської психіки.

Основною умовою залучення дитини до соціального досвіду виступає діяльність самої дитини. Ця діяльність повинна будуватися цілеспрямовано, задаватися іншими людьми в процесі спілкування з ними дитини. Саме розвиваючи дитину, спілкуючись з нею, створюючи передумови для оволодіння більш складними формами діяльності, доросла людина залучає дитину до соціального досвіду і відкриває перед нею нові можливості засвоєння різного роду знань і умінь.

Головним видом діяльності дошкільного віку О. В. Запорожець називав гру. Вважав її надзвичайно привабливою для дитини, бо вона є спрямованою на орієнтацію у загадковий світ дорослих. В умовах гри значно зростає можливість засвоєння необхідних навичок, спостерігається вищий, ніж за інших умов, рівень сприйняття, мислення, запам'ятовування. Гра є вагомим засобом розвитку найважливіших психічних властивостей і здібностей дитини.

Під її впливом відбувається розвиток загальної здібності до уяви та образного мислення.

Визнаючи ведучу роль активної діяльності дорослої людини в психічному розвитку дитини, О. В. Запорожець намагався з'ясувати, яким чином ця розвиваюча на практиці діяльність здійснює свої функції. Проаналізувавши досить велике число експериментальних фактів, він прийшов до наступного висновку: центральну роль в психічному розвитку грають орієнтувальні компоненти діяльності (на відміну від виконавських); отже, важливо не просто формувати у дитини діяльність загалом, а спеціально будувати її орієнтувальну частину. Надзвичайно важливо знати, що саме і за допомогою яких конкретно способів дитина виділяє орієнтири в процесі діяльності; як ця орієнтувальна частина діяльності відбивається на психіці дитини і наскільки вона впливає на виконавські компоненти.

Ми спостерігаємо розвиваючу силу орієнтувальної частини діяльності остільки, оскільки вона виконує функцію уподібнення, моделювання тих матеріальних і ідеальних предметів і явищ, з якими дитина діє, що веде до створення адекватних представлень, понять або переживань про них, відмічав А. О. Запорожець. Знаходячись за межами такого орієнтування, дитина просто не зможе залучитися до цих соціально значущих явищ і значень.

Біологічні властивості організму дитини і їх дозрівання, не будучи рушійною причиною розвитку, на думку О.В. Запорожця, складають необхідну умову нормального розвитку дитини: не породжуючи яких-небудь нових психологічних освіт, ці біологічні властивості на кожному віковому рівні створюють специфічні передумови для засвоєння нових видів діяльності, виділення нових об'єктів орієнтування і придбання нового досвіду.

Так, аж до настання інтенсивного дозрівання асоціативних тім'яно-потиличних і лобних відділів мозку дитина фізично не в змозі оволодіти абстрактним мисленням і вольовою регуляцією поведінки. Коли ж ці асоціативні тім'яно-потиличні і лобні відділи мозку все-таки дозрівають (в дошкільному віці), дитина придбає ці здібності. У той же час посилене функціонування цих здібностей в ситуаціях діяльності і спілкування впливає позитивно на дозрівання відповідних ділянок мозку, включаючи біохімічні і морфологічні їх особливості.

Саме тому, Олександр Володимирович різко заперечував спроби штучної акселерації - прискорення розвитку дошкільників, намагання виховувати в них психічні якості, характерні для пізніших етапів розвитку, зокрема для шкільного дитинства. На противагу таким спробам він висунув ідею розширення і поглиблення тих сторін розвитку, що є специфічними саме для дошкільного віку.

У останні роки життя Запорожець розробляв теорію емоцій як особливої ланки смислової регуляції діяльності, що знайшло своє відображення в творі "Розвиток довільних рухів", випущеному в 1960 р.

Помер А.В. Запорожець 7 жовтня 1981 р.

Отже, внесок О.В. Запорожця в розвиток дитячої психології справді неоцінний: саме він уперше розробив такі найважливіші проблеми і визначив

такі важливі поняття психології, як афективні дії дитини, внутрішня форма руху, в зміст якої входить образ ситуації. Він не виступав відкрито проти теорії діяльності, замінюючи її психологією дії, яка, на його думку, опредмечується у внутрішньому світі дитини, в її духовності. На основі цих складних, але принципових положень ним були обгрунтовані специфічні вікові періоди розвитку психіки дитини.

Положення та ідеї цього вченого широко застосовуються в практичній діяльності для ефективного виховання дітей сьогодення: його положення про розвиток емоцій як процес поступового оволодіння діями оцінки значення ситуації призвів до зроблення психологами висновку про важливість правильного емоційного реагування батьків на ту чи іншу дію дитини, адже саме від емоційної реакції навколишніх дитина буде робити оцінку тої чи іншої поведінки. Схожі праці вченого про «співдію» дитини казковим персонажам ще раз наголосили про важливість читання хороших казок (бажано національних, так дитина почне ще з малечку засвоювати етнокультурні особливості та досвід своєї нації). Згідно інших наукових праць Запорожця А.В. стало зрозуміло, що крім читанням дітям казок, дитину важливо знайомити з багатьма іншими продуктами соціального досвіду людства, які втілено матеріальній та духовній культурі, саме від цього залежатиме розвиток дитини, його мислення, уява, воля, соціальні і етичні почуття та інше. Сьогодні дітей вже з дитячого віку в школах водять на різноманітні пізнавальні екскурсії з відвідуванням того чи іншого музею, театру чи іншого культурного місця – це і є прикладом ефективного практичного втілення ідей А.В. Запорожця. Критика вченого щодо штучної акселерації дітей, яка була така популярна раніше, зараз ретельно враховується всіма освітніми установами. Звісно, і зараз є організації які надають пропозицію «раннього розвитку» дитини, проте вони не прискорюють розвиток тих чи інших психічних новоутворень, що заперечував запорожець, а радше підтримують та розвивають ті новоутворення в дитини які уже були набуті, або ж створюють оптимальні умови для тих, які ще не встигли сформуватись, проте характерні для того чи іншого вікового періоду дитини.

Отже, можна зробити висновок що Запорожець О.В. був одним з тих вчених, наукові здобутки його активно і ефективно застосовуються і в практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Запорожец А. В. О значении ранних периодов детства для формирования личности ребенка / А. В. Запорожец // Современные проблемы дошкольного образования и педагогические технологии: Сборник научных трудов / А. В. Запорожец. – Смоленск: СГПУ, 1998. – С. 3–10.
2. Культурно-историческая теория и ее развитие в научном наследии А.В. Запорожца. // Современные проблемы взаимодействия культуры, искусства, образования: Сборник научных трудов / – Смоленск: СГГИ, 2000. – С. 21–24.
3. Михайлов В. А. Психическое развитие детей младшего школьного возраста: Учебное пособие / В. А. Михайлов. – Москва: Издательство Михайлова В.А., 2000. – 320 с.

4. Ярошевский М. С. История психологии от античности до середины XX века / М. С. Ярошевский. – Санкт-Петербург: Пресс, 1996. – 560 с.

5. Дубовис Д. М. Вопросы художественного восприятия в трудах А. В. Запорожца / Д. М. Дубовис, К. Е. Хоменко – Саратов: Вопросы психологии, 1995. – С. 117–123.

ВНЕСОК ДЖ. ГІЛФОРДА У РОЗРОБКУ МОДЕЛІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Данилик М.Я. студент ЛДУБЖД.

Кривошишина О.А., завідувач кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД, доктор психологічних наук, професор.

Гілфорд, Джой Пол - (1897-1976) - американський психолог, розробник моделі творчої особистості. Всесвітню популярність йому принесли дослідження, в яких він, користуючись психологічними тестами і факторний аналіз, зробив спробу математичного побудови моделі творчої особистості. Ця модель широко використовувалася в подальшому для визначення творчих здібностей в американській системі освіти, науки і промисловості.

Концепція креативності як універсальної пізнавальної творчої здібності набула популярності після виходу в світ робіт Дж. Гілфорда (1967) .В результаті двадцятирічних досліджень Гілфорд прийшов до побудови "кубічної моделі структури інтелекту", в якій було представлено три виміри: операції (пізнання, пам'ять, оцінювання, дивергентна і конвергентна продуктивність), зміст (образотворчий матеріал, символічний, семантичний і поведінковий), результати (елементи, класи, відносини, системи, типи змін і робляться висновки). Особливий інтерес в його дослідженнях викликали методики дослідження дивергентного мислення [1].

Гілфорд вказав на принципову відмінність між двома типами розумових операцій: конвергенцією і дивергенцією. Конвергентне мислення (сходження) актуалізується в тому випадку, коли людині, вирішального завдання, треба на основі безлічі умов знайти єдине вірне рішення.

Дивергентне мислення визначається як «тип мислення, що йде в різних напрямках» (Дж. Гілфорд). Такий тип мислення допускає варіювання шляхів рішення проблеми, призводить до несподіваних висновків і результатів.

Гілфорд вважав операцію дивергенції, поряд з операціями перетворення і імплікації, основою креативності як загальної творчої здібності. Дослідники інтелекту давно прийшли до висновку про слабкий зв'язок творчих здібностей із здібностями до навчання й інтелектом. Одним з перших на розходження творчої здатності і інтелекту звернув увагу Терстоун. Він зазначив, що у творчій активності важливу роль відіграють такі чинники, як особливості темпераменту, здатність швидко засвоювати і породжувати ідеї (а не критично ставитися до них), що творчі рішення приходять у момент релаксації, розсіювання уваги, а не в момент, коли увага свідомо концентрується на вирішенні проблем.

Вчений виділив чотири основних параметри креативності:

- 1) оригінальність - здатність продукувати віддалені асоціації, незвичайні відповіді;
- 2) семантична гнучкість - здатність виявити основну властивість об'єкта і запропонувати новий спосіб його використання;
- 3) образна адаптивна гнучкість - здатність змінити форму стимулу таким чином, щоб побачити в ньому нові ознаки і можливості для використання;
- 4) семантична спонтанна гнучкість - здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованій ситуації [3].

Розрізняючи дивергентне і конвергентне мислення, Дж. Гілфорд зауважує, що творчим людям притаманне дивергентне мислення, яке лежить в основі творчості і є основним компонентом творчих здібностей, засобом виникнення нових ідей та самовираження. Автор виділив шість основних параметрів творчих здібностей:

- оригінальність - здатність породжувати ідеї, що відрізняються від звичайних, загальноприйнятих, виникнення несподіваних рішень;
- гнучкість - здатність продукувати різноманітні ідеї, а також швидко і без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу;
- швидкість - кількість згенерованих ідей за одиницю часу;
- допитливість – здатність дивуватися, відкритість до всього нового;
- точність – здатність удосконалювати об'єкт, додаючи деталі, надавати завершеного вигляду своєму творчому продукту;
- сміливість – здатність приймати рішення в ситуації невизначеності, не лякаючись власних висновків доводити їх до кінця, ризикуючи особистим успіхом та репутацією [2].

Дана концепція зробила великий поштовх у дослідженні креативності і творчості загалом і дозволила іншим вченим продовжити наукову роботу у цьому напрямку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта. Лекция, прочитанная в Стенфордском университете 13 апреля 1959 г. На русском языке опубликована в сборнике переводов «Психология мышления», под редакцией А.М.Матюшкина. – М.: Прогресс, 1965. – 534 с. (с. 433-456)
2. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. — СПб.: Изд. Питер, 1999. — 356 с.
3. Пономарьов Я.А. Психологія творчості // Тенденції розвитку психологічної науки. М.: Наука, 1988. — 296 с.

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ – ПЕРШОКУРСНИКІВ У ПРАЦЯХ Л.В. ЛИТВИНОВОЇ

Геролінська В., студент ЛДУБЖД.

Вавринів О.С., викладач кафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУБЖД.

Важливим аспектом реалізації мети та завдань навчально-виховної роботи у вищій школі є процес та результат адаптації студентів першого курсу.

Питанню адаптації студентів в умовах ВНЗ у сучасній психологічній літературі приділяється значна увага. Зокрема, це наукові пошуки Л. Литвинової та ін. В результаті вивчення психологічної та педагогічної літератури з проблеми адаптації (О. Кузнєцова, Л. Литвинова, І. Соколова), дослідження практичних аспектів адаптації першокурсників розроблена теоретична модель адаптації студентів в умовах вищих навчальних закладів. Вона базується на поглядах вченої, які акцентують увагу на зовнішніх і внутрішніх видах адаптації, синтез яких і визначає поняття “загальної адаптації”. Зовнішня адаптація передбачає професійну і соціальну адаптації, внутрішня – біологічну і психологічну адаптації [1].

Систему зовнішньої і внутрішньої адаптацій Литвинова визначає як “соціально-психологічна адаптація”. Складовими видів соціально-психологічної адаптації є: *професійна адаптація*: профорієнтаційна адаптація; адаптація до умов навчального процесу (дидактична адаптація); *соціальна адаптація*: при звичаювання індивіда до групи, всього студентського колективу; прийняття нормативно-правових вимог вищого навчального закладу; засвоєння наукових та культурних традицій вищого навчального закладу; збагачення власного духовного досвіду новими формами моральної та культурної практики; адаптація до умов проживання у гуртожитку; *біологічна адаптація*: адаптація організму до нових умов (кліматичних, побутових, санітарних), режиму праці, сну, фізичних та нервових навантажень; режим і якість харчування; *психологічна адаптація*: стан психологічного задоволення (незадоволення), комфорту (дискомфорту), відчуття внутрішньої і зовнішньої гармонії (дисгармонії) від успішної (неуспішної) професійної, соціальної та біологічної адаптацій; вміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності [2]

Литвинова також пише, що жодний чинник в процесі адаптації не є вирішальним, а також не існує універсальної моделі адаптивності, як і незаперечних показників дезадаптивності. Явище дезадаптації було нею розглянуто як проблему розвитку особистості і пов'язаних з цим переживань трансформації особистого існування. Формування і розвиток адекватної самооцінки, образу "Я", на її думку, є впливовими чинниками в процесі пристосування особистості до нових соціальних умов [1].

Згідно з її дослідженнями було встановлено, що серед основних факторів, що впливають на успішний процес адаптації молодих людей до навчання, можна назвати такі: рівень емоційної стабільності та емоційний стан особистості; ступінь прояву вольової сфери особистості; самооцінка:

самоприйняття і прийняття інших; ступінь інтеграції "образу Я"; рівень міжособистісних стосунків: особливості поведінкових стратегій.

Спеціальне формування у студентів нової системи учбових дій, що відповідає як новим вимогам навчання, так і індивідуально-особистісним якостям і тенденціям індивіда, забезпечує істотне вдосконалення процесу адаптації особистості до нових умов діяльності.

На рівень адаптації особистості впливає ступінь узгодженості між цілями і результатами діяльності, рівень психічного пристосування і оволодіння новими формами діяльності, формування і розвиток адекватної самооцінки, рольове моделювання і розвиток «Я – концепції» [3].

Литвинова Лариса Володимирівна є кандидатом психологічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційної політики та електронного урядування.

Здійснює наукове керівництво й консультування з підготовки магістерських робіт і кандидатських дисертацій. Має понад 50 публікацій наукового та науково-методичного характеру, серед яких монографія, два посібники з грифом МОН і авторські патенти. Приймала участь у розробці та впровадженні освітньо-професійної програми підготовки магістрів за спеціальністю «Електронне урядування» напряму підготовки «Державне управління»[1].

Має значний досвід консультативної та тренінгової психологічної практики, організації та проведення комунікативних кампаній, управління проектами. Психолог вищої категорії, сертифікований тренер міжнародного класу за напрямком «Комунікація, ведення переговорів, психологія управління». На викладацькій роботі з 2000 року, з 2007 – у Національній академії державного управління при Президентові України.

З даного питання нею також були розроблені такі праці як: Актуальні проблеми адаптації студентів-першокурсників у ВЗО: Методичні рекомендації.; Причини психологічної дезадаптації студентів-першокурсників; Особливості перебігу психоемоційних станів студентів вузів в період адаптації до навчання; Фактори успішної вузівської адаптації студентів-першокурсників: соціально-психологічний аспект // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвинова Л.В. Актуальні проблеми адаптації студентів-першокурсників у ВЗО: Методичні рекомендації / Л.В. Литвинова. - К.: УБЕНТЗ, 2003. – 54 с.

2. Литвинова Л.В. Причини психологічної дезадаптації студентів-першокурсників / Л.В. Литвинова // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. - К., 2000. - Т.ІІ, ч.6. - С. 300-305.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ РОЛЛО МЕЯ

Бобрівник С., студент ЛДУБЖД.

*Куций О. А., доцент кафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУБЖД, кандидат психологічних наук, доцент.*

Ролло Мей (1909-1994) відомий американський психолог та психотерапевт провідний представник екзистенційної психології. Цей напрям, започаткований у філософії другої половини ХІХ і першої половини ХХ століття, поширився у всьому світі. Представниками екзистенційної психології здійснюється феноменологічний аналіз актуального людського існування. шляхом дослідження проблем життя і смерті, свободи і вибору, сенсу буття. Не випадково сама назва походить від англійського слова *existence* - існування, буття. Існуванню надано перевагу перед сутністю, розвиток і зміни вважаються важливішими, ніж стійкі й нерухомі характеристики, процес має переваги над результатом.

Мета дослідження полягає в аналізі того, як у працях Р. Мея висвітлюється проблема екзистенційної тривоги особистості, як це пов'язано із загально-методологічними установками екзистенційної психології.

В своїх працях надає перевагу до розгляду основних проблем людської екзистенції: добро і зло, свобода, відповідальність і доля, творчість, провина і тривога, любов і насильство.

Зацікавленість Р. Мея саме такими компонентами людського існування можна пояснити, спираючись на його життєвий та творчий шлях. Науковець виріс у багатодітній сім'ї, де батьки були малоосвіченими, мало цікавилися життям своїх дітей, подружні стосунки його батьків були неблагополучними, що й спричинило подальше їх розлучення. Саме ці життєві обставини посприяли тому, що Р. Мей змінив ім'я. Під час навчання він познайомився з філософом П. Тілліхом, з яким склалися у нього довгі дружні стосунки. Саме під керівництвом П. Тілліха, Р. Мей захистив науковий ступінь і став священником. Покинувши церковну службу, він пройшов курс навчання в Інституті психіатрії, психоаналізу і психології, одночасно працюючи психологом-консультантом в Нью-Йоркському Сіті-коледжі. В Сіті-коледжі Мей познайомився з одним з його засновників, Гаррі Саліваном. Після того, Р. Мей захворів на туберкульоз, провівши в лікарні півтора роки, звідти він вийшов з переконанням того, що основною причиною його одужання була його внутрішня робота над собою, а не зусилля лікарів. Невдовзі Мей відкрив приватну практику, став психотерапевтом, і почав викладацьку роботу в інституті, де раніше навчався. Р. Мей отримав доктора філософії в області клінічної психології.

Невдовзі після повернення із санаторію, де науковець лікувався, Мей оформив записи своїх роздумів про тривогу у вигляді докторської дисертації і опублікував її під заголовком «Значення тривоги» (1950 р.). Після цієї першої масштабної публікації було багато книг, які принести йому національну, а потім і світову славу[5].

Теорія Р. Мей базується на клінічних експериментах. Людина живе сьогоднішнім, для неї актуально насамперед те, що відбувається тут і тепер. У цій єдиній справжній реальності людина формує себе сама і відповідальна за те, ким вона врешті-решт стає. Прослідковуючи докорінні відмінності між психічно здоровою, повноцінною людиною і психічно хворою, Р. Мей дійшов до висновку, що багатьом людям бракує хоробрості зустрітися віч-на-віч зі своєю долею. Спроби уникнути подібного зіткнення призводять до того, що люди намагаються втекти від відповідальності, заявляючи про споконвічну несвободу своїх дій. Не бажаючи робити вибір, вони втрачають здатність бачити себе такими, якими вони є насправді, і переймаються почуттям власної незначущості й відчуженості від світу. А здорові люди, навпаки, кидають виклик своїй долі, цінують, оберігають свою волю і живуть справжнім життям, чесно щодо себе та інших. Вони усвідомлюють неминучість смерті, але їм вистачає сміливості жити в сьогоднішньому. Мей вважав, що воля приходить до людини, коли вона протистоїть своїй долі і розуміє, що смерть або небуття можливе в будь-який момент. Людина може бути внутрішньо вільною, навіть якщо вона фізично перебуває у в'язниці.

У своїй концепції особистості Р. Мей особливо підкреслював унікальність особистості, вільний вибір і усвідомлений цільовий аспект поведінки. Як і інші екзистенціалісти, Мей вважає, що: 1) існування передуює сутності (важливіше, що люди роблять, а не хто вони є); 2) люди поєднують у собі риси як суб'єкта, так і об'єкта (люди є істотами, які і думають, і діють) 3) люди прагнуть знайти відповіді на найважливіші питання щодо сенсу життя; 4) воля і відповідальність завжди врівноважують одна одну, тому жодна з них не може бути присутня у людині окремо від іншої; 5) жорсткі теорії особистості схильні дегуманізувати людину і перетворювати її на об'єкт або предмет для дослідження[3].

Екзистенціалісти застосовували **феноменологічний** підхід до вивчення особистості, наполягаючи на тому, що людину найкраще можна зрозуміти в її власних координатах. Єдність людини та її феноменологічного світу виражено терміном «**буття-в-світі**». Є три форми буття-в-світі: 1) наші відносини зі світом зовнішніх об'єктів або речей, 2) наші стосунки з іншими людьми; 3) стосунки з власною особистістю. Здорові люди живуть у всіх цих трьох світах одночасно. Якщо людина усвідомлює своє буття-в-світі, вона також усвідомлює можливість **небуття**, або неіснування. Життя стає для нас більш значимим, коли ми стоїмо перед фактом неминучості смерті або небуття.

Визнання небуття сприяє розвиткові почуття тривоги, що зростає, якщо людина розуміє, що її наділено волею вибору і навантажено відповідальністю за свої дії. Нормальну тривогу переживає кожен із нас. Вона пропорційна загрози. Невротична тривога більша за загрозу, викликає придушення і реакцію самозахисту. Почуття провини, як і почуття тривоги, є нормальним для людини.

Р.Мей писав: «Бути вільним означає не ігнорувати тривогу, а сприймати її; бігти від тривоги автоматично означає відмовлятися від свободи. Керманічі народів протягом усієї історії використовували цю стратегію – втягнути народ в

безперервну нестерпну тривогу, щоб змусити людей відмовитися від свободи» [2].

Таким чином, екзистенційна психологія Р. Мея вирішує проблеми часу, життя та смерті, свободи, відповідальності й вибору, проблеми спілкування, любові та самотності, сенсу буття. Р.Мей розробив теорію особистості, спираючись на практику клініциста. На думку вченого, людина живе сьогочасним та в зазначеній реальності сама себе формує й несе всю повноту відповідальності, за особистісні трансформації. Він закликав до виваженого прагматизму і раціональності у поведінці кожного індивіда.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мей Р. Новый взгляд на свободу и ответственность // Экзистенциальная традиция, 2005. – №2. – с.52-65.
2. Мэй Р. Смысл тревоги = The Meaning of Anxiety / пер. с англ. М. И. Заваловой и А. Ю. Сибуриной; терминолог. правка В. Данченка. — К. : PSYLIB, 2005.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості/Навчальний посібник. – К: Центр учбової літератури, 2011. – 280 с.
4. Хьелл Л., Зиглер Д. Теорії особистості. – СПб: Питер, 2007. – 607 с.
5. Електронний ресурс: [Режим доступу] [http://ru.wikipedia.org/wiki/ Мэй, Ролло](http://ru.wikipedia.org/wiki/Мэй,Ролло).

ПСИХОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО ВАЛЕНТИНА ОЛЕКСІЙОВИЧА МОЛЯКО

Зелінська Р., студент ЛДУБЖД.

Кривошишина О.А., завідувачка кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД, доктор психологічних наук, професор.

Проблема творчості була цікава ще античним філософам, вона хвилювала великі уми людства протягом багатьох століть. На сьогоднішній день вченими було проведено безліч досліджень в галузі творчості. Але ще досі немає єдиної точки зору на сутність творчості та особливості її прояву. Психологи вивчають індивідуально-психологічні особливості творчих людей, соціально-психологічні аспекти розвитку та діяльності творчих людей, особливості продуктів творчої діяльності. Більш детально розглянемо концепцію творчості, що була розроблена сучасним українським психологом, доктором психологічних наук, професором Валентином Олексійовичем Моляко. Науковець під творчістю розуміє процес створення чогось нового для певного суб'єкта. Творчість, вказує вчений, притаманна кожній людині. Творчу діяльність, на його думку, можна охарактеризувати за такими параметрами, як суб'єкт (особистість) творчості, продукт творчості, умови, в яких протікає творчий процес. У творчості, вважає вчений, основними є оригінальність, новизна в діяльності, відмінність від створеного раніше, вже відомого.

Основними характеристиками творчої особистості є, за Моляко, прагнення до оригінального, нового, високий рівень знань та вмінь аналізувати

явища, порівнювати їх. Професор підкреслює, що активна психічна діяльність є обов'язковим фоном прояву творчості. Творча праця вимагає активного експериментування, зіставлень, проведення окремих аналогій, комбінування елементів й ознак. Розглядаючи роль знань у творчому процесі, науковець вказує, що з одного боку, щоб створити щось необхідно знати дуже багато, з іншого боку, знання можуть призупиняти, гальмувати, заводити у "глухий кут" загальновідомого.

Валентин Олексійович вказує, що процес мислення людини проходить у свідомій та несвідомій сферах. Творчий процес часто протікає на неусвідомлюваному рівні, а у свідомість несподівано потрапляє лише його кінцевий результат (здогадка). Великий масив інформації переробляється за межами свідомості людини. При цьому виявляються нові комбінації, нові образи. Головною характеристикою творчих можливостей людини в рішенні нових задач науковець вважає стратегію рішення – суб'єктивну програму рішення нової задачі, що відображає головну тенденцію в пошуковій діяльності. Згідно з ученим, поняття "стратегія" рішення задачі охоплює всю структуру процесу рішення задачі: дії по підготовці (розуміння умов), дії по плануванню (формування замислу) й дії по реалізації (перевірка задуму, експерименту). Всі ці дії суб'єкта підпорядковуються провідній розумовій тенденції в його інтелектуальній поведінці. Ця домінуюча тенденція й зумовлює стратегію. Розуміння і задум є частинами стратегії. Але це ще не стратегія. Стратегія виникає тоді, коли з'являється "третя точка опори" - упевненість у правильності вибраного способу, адекватності задуму. У більшості випадків ця впевненість є результатом більш менш вдалого й чіткого прогнозу, уявним "програванням". В основі стратегії лежить план, задум, послідовність, спрямованість пошуку, вибір з самого початку певних орієнтирів. Валентин Олексійович виділяє п'ять основних стратегічних форм інтелектуальної діяльності, що реалізуються за допомогою конкретних дій: стратегія пошуку аналогів/аналогізування (основана на діях, що пов'язані з пошуком аналогів), стратегія комбінування (основана на діях, що пов'язані з комбінуванням елементів), стратегія реконструктивних дій (основана на діях, що пов'язані з реконструюванням, внесенням нових елементів, створенням нових функцій), універсальна стратегія (являє собою майже гармонійне використання вище згаданих дій), стратегія випадкових підстановок (основана на хаотичному, нецілеспрямованому пошуку, на діях "всліпу", без плану, чітких гіпотез). Для кожної стратегії характерні певні тактики. До прикладу, для стратегії комбінування характерні наступні тактики: заміни, інтеграції(процес об'єднання частин в одне ціле). Для стратегії реконструювання: - редукації(спрощення), гіперболізації(перебільшення), дублювання, заміни, модернізації. Стратегії корелюють зі здібностями особистості, її спрямованістю та креативністю. Відомо, що не кожна людина здатна бути креативною (творчою). Навіть якщо людина має задатки креативності, проявам творчого мислення можуть заважати так звані бар'єри прояву креативності. Професор вважає, що бар'єрів можна віднести:

- незібраність, лінощі;

- незацікавленість у роботі;
- хвороби;
- незадовільний психічний стан;
- погані звички;
- робота без режиму;
- невміння організувати свій час;
- негативні якості характеру та мислення.

Всі ці бар'єри, на думку вченого, можуть заважати людині реалізувати її творчий потенціал. Також Валентин Олексійович Моляко зазначає, що важливим у творчому процесі, з психологічної точки зору, є використання ускладнених умов, це буде допомагати людині проявити її творчість. Для цього були розроблені певні методи:

- метод часового обмеження (ліміт часу);
- метод випадкових заборон (на певному етапі забороняється використовувати певний елемент);
- метод швидкісного ескізу (потрібно, наскільки це можливо, частіше малювати все те що уявляєш в розумовому плані);
- метод нових варіантів (вимога вирішувати задачу по-іншому, знайти нові варіанти рішення);
- метод інформаційної недостатності (умови даються не з усіма необхідними даними);
- метод інформаційної перенасиченості (дається зайва інформація);
- метод абсурду (пропонується вирішити задачу, що не може бути вирішена ап'рїорі);
- метод ситуаційної драматизації (вводяться певні зміни, що ускладнюють пошук: питання-перешкоди, незвичайні вимоги тощо).

Кожен із названих методів може використовуватись для розвитку творчості людини та для допомоги її самореалізації у творчому аспекті.

Отже, Валентин Олексійович Моляко вказує, що для того, щоб оволодіти вершинами творчості, необхідно здійснити попередню підготовку - розвивати якості пам'яті, сприйняття, уяви, мислення. Необхідно бути обізнаним у певній сфері діяльності, в якій створюється щось нове. Про що і свідчать його слова: "Твори себе, щодня будуй себе. Ти пам'ятай завжди, що ти — людина...".

ЛІТЕРАТУРА

1. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості /Валентин Олексійович Моляко // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Вип. 22. Актуальні проблеми сучасної української психології. – К., 2002.
2. Моляко В.А. Психологическая система тренинга конструктивного мышления / Валентин Алексеевич Моляко // Вопросы психологии. – 2000. – № 1.
3. Моляко В.О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини// Практична психологія і соціальна робота – 2004 - № 8.

ВИДАТНІ ПСИХОЛОГИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Степаненко А., студент ЛДУБЖД.

Куций О.А., доценткафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД, кандидат психологічних наук, доцент.

Карл Густав Юнг (1875 -1961) - швейцарський психіатр, засновник одного з напрямків глибинної психології, - аналітичної психології. Завданням аналітичної психології Юнг вважав тлумачення архетипних образів, що виникають у пацієнтів.

Ірвін Девід Ялом (1931) - американський психолог і психотерапевт, доктор медичних наук, професор психіатрії Стенфордського університету.

Засновник психоаналізу Зигмунд Фрейд (1856 - 1939) - австрійський психолог, психіатр і невролог. Зигмунд Фрейд найбільш відомий як засновник психоаналізу, який справив значний вплив на психологію, медицину, соціологію, антропологію, літературу і мистецтво ХХ століття. Серед досягнень Фрейда найбільш важливими є розробка трикомпонентної структурної моделі психіки (що складається з «Воно», «Я» і «Над-Я»), виділення специфічних фаз психосексуального розвитку особистості, створення теорії едипового комплексу, виявлення функціонуючих у психіці захисних механізмів, психологізація поняття «несвідоме», відкриття перенесення і контр-переносу, а також розробка таких терапевтичних методик, як метод вільних асоціацій і тлумачення сновидінь.

Отто Фрідманн Кернберг (1928) - один з найбільш відомих сучасних психоаналітиків в області важких розладів особистості, що лежать в «проміжку» між неврозом і психозом і стали доступними для психоаналітичної терапії, в тому числі і завдяки його особистим зусиллям.

Ерік Хомбургер Еріксон (1902 - 1994) був психологом у сфері психології розвитку і психоаналітиком. Відомий, перш за все, своєю теорією стадій психосоціального розвитку, а також як автор терміну криза ідентичності.

Карен Хорні (1885 - 1952) - американський психоаналітик і психолог, одна з ключових фігур неофрейдизму. Акцентувала значення впливу навколишнього соціального середовища на формування особистості. Основу мотивації людини вона вбачала в почутті занепокоєння, яке змушує людину прагнути до безпеки, і в якому міститься потреба в самореалізації.

Анна Фрейд (1895 - 1982) - засновниця дитячого психоаналізу, почесний доктора багатьох університетів Європи та Америки, дочка й вірна послідовниця Зигмунда Фрейда. За 60 років психоаналітичної роботи та навчальної діяльності вона написала 88 доповідей і лекцій, які увійшли до 10-томне зібрання її творів, 91 інших статей, 32 з яких увійшли до "Зібрання творів".

Мелані Кляйн - впливовий британський психоаналітик австрійського походження є однією з найбільш відомих і яскравих постатей психоаналітичного руху. Її сміливі та оригінальні підходи до аналізу дітей, аналізу дорослих пацієнтів, що страждають серйозними психічними розладами (психозами), її теоретичні ідеї про нормальний і патологічному розвитку

особистості і міжособистісних відносин людини здобули заслужену повагу і широке визнання і, одночасно, порушили і продовжують порушувати численні суперечки, критику, іноді досить жорстку, а часом і повне неприйняття і відкидання в психоаналітичних колах. Учениця Ференці і Абрахама, Мелані Кляйн яскраво заявила про себе ще в 20-ті роки, коли почала розробляти нову тоді практику і техніку дитячого психоаналізу.

Адлер Альфред (1870 - 1937) - австрійський психолог, психіатр і мислитель, один з попередників неофрейдизму, творець системи індивідуальної психології. Його власний життєвий шлях, можливо, став важливою допомогою в створенні концепції індивідуальної теорії особистості.

Ерік Леннард Берн (1910 - 1970) - американський психолог і психіатр. Відомий, перш за все, як розробник транс акційного аналізу і сценарного аналізу. Розвиваючи ідеї психоаналізу, загальної теорії і методу лікування нервових і психічних захворювань, Берн зосередив увагу на «трансакціях» (від англ. Trans - приставки, що позначає рух від чогось до чогось, і англ. Action - «дія»), що лежать в основі міжособистісних відносин.

Джекоб (Якоб) Леві Морено (1889 - 1974) - психіатр, психолог і соціолог. Засновник психодрами, соціометрії і групової психотерапії.

Фредерік Саломон Перлз, також відомий як Фріц Перлз; (1893 - 1970) - німецький лікар-психіатр, психотерапевт єврейського походження. Основоположник гештальттерапії.

Еріх Зелігманів Фромм (1900 - 1980) - німецький соціолог, філософ, соціальний психолог, психоаналітик, представник Франкфуртської школи, один із засновників неофрейдизму і фрейдомарксизм.

Лев Семенович Виготський - радянський психолог Лев Семенович Виготський (1896 - 1934) - радянський психолог, засновник дослідницької традиції, названої в критичних роботах 1930-х років «культурно-історичною теорією» в психології. Виготський основну увагу приділяв вивченню структури свідомості (його робота «Мислення і мова», 1934 є основоположною для вітчизняної психолінгвістики). Досліджуючи мовне мислення, Виготський по-новому вирішує проблему локалізації вищих психічних функцій як структурних одиниць діяльності мозку. Вивчаючи розвиток і розпад вищих психічних функцій на матеріалі дитячої психології, дефектології та психіатрії Виготський приходиться до висновку, що структура свідомості - це динамічна смислова система знаходяться в єдності афективних вольових та інтелектуальних процесів.

Карл Ренсом Роджерс (1902 - 1987) - американський психолог, один з творців гуманістичної психології (поряд з Абрахамом Маслоу). Фундаментальним компонентом структури особистості Роджерс вважав «я-концепцію», яка формується в процесі взаємодії суб'єкта з навколишнім соціальним середовищем і яка є інтегральним механізмом саморегуляції його (суб'єкта) поведінки.

Сумним фактом історії вітчизняної психології в ХХ столітті була її ізоляваність від світового психологічного співтовариства.

Перші ознаки позитивних зрушень з'явилися в середині 1950-х років, поновилися контакти радянських психологів із зарубіжними колегами. Кульмінаційним пунктом у цьому процесі стало проведення в Москві в 1966 році XVIII Міжнародного психологічного конгресу, на який приїхали найбільші психологи Західної Європи та Америки. Міжнародні контакти радянської .

ЛІТЕРАТУРА

1. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.). — К.: Либідь, 1993. — 336 с. — ISBN 5-325-00191-4.
2. Овчаренко В.И., Грицанов А.А. Социологический психологизм. Критический анализ. — Минск: Вышэйшая школа, 1990.— 205 с. — ISBN 5-339-00449-X.
3. Гюстав Лебон Психология народов и масс.
4. Якубіна В.Л. Еволюція концепту масовості: хода від психосоматичного тлумачення до соціально-філософського виміру // Альманах „Філософські проблеми гуманітарних наук”, КНУ ім. Тараса Шевченка – К.: 2007. – № 12-13. – С.194-197.

ПСИХОЛОГ І ФІЛОСОФ ВЛАДИСЛАВ ВІТВИЦЬКИЙ

Келюх Г., студент НУ «Львівська політехніка».

Легендзевич Г. Я., асистент кафедри теоретичної і практичної психології НУ «Львівська політехніка».

Серед визначних імен вітчизняних психологів несправедливо забутим слід вважати постать Владислава Вітвіцького – психолога та філософа, доктора наук (1900 р.) Львівсько-Варшавської школи, професора Львівського університету, дитинство та юнацькі роки якого пройшли у Львові. Ця причина Автор понад 70 великих праць, найвизначнішими серед яких вважаються «Психологічний аналіз проявів волі» та «Психологічний аналіз амбіцій» упорядкував підручник з психології для вузів, який і сьогодні є популярним та актуальним у світлі реформування сучасної системи освіти, ВНЗ зокрема.

Ім'я Владислава Вітвіцького всесвітньо відоме як автора теорії кратизму, яка вважається важливим внеском у вітчизняну і зарубіжну психологічну науку. Водночас у сучасних підручниках з історії психології, філософії недостатньо висвітлено це відкриття. Популяризація інформації щодо нашого видатного земляка і стала метою нашого вивчення питання. В основі теорії кратизму лежить думка про те, що в людини існує інстинктивне прагнення до міцності, яке розвиває чотири основні емоційні положення й форми компенсації: схильність до підвищення чи пониження, яка спрямована на інших або на самого себе. Теорія цікава тим, що з цих основних схильностей науковець виводить різноманітні емоційні стосунки між людьми, які формуються на основі почуття спільності (повага, честь, захоплення, любов, дружба) чи навпаки — боротьби (зневага, ненависть, гордування, заздрість).

На думку В. Вітвіцького, існування зовнішнього ми сприймаємо як допоміжну конструкцію, тобто як гіпотетичне твердження. Звідси випливають

висновки, які стосуються характеру наукового пізнання. Фізика будує об'єктивний світ, виходячи із властивостей, відомих нам із суб'єктивного досвіду, зокрема насолоди, болю. Тому поняття, що виражають геометрично-механічні властивості і явища, він трактує як засоби, які полегшують розрахунки, пов'язують зовні несхожі факти, полегшують роботу розуму та уяви, але не як відображення реальних, дійсних елементів світу.

Будучи прихильником позитивістської емпіричної психології, В. Вітвіцький визнає існування душі як суб'єкта психічної діяльності. Водночас питання безсмертя й вічності існування душі вважає неможливим для наукового вирішення, оскільки цього не може ствердити емпіричне спостереження. Психолог робить висновки, що «справа безсмертя душі не належить взагалі до науки про психічні факти й диспозиції; буде завжди тільки предметом віри». Тобто все, що не можна обчислити, відчувати, все те можна тільки сприйняти на віру.

Багато уваги психолог приділив теорії і практики педагогічної та вікової психології, психології молоді зокрема. Формуючи розумові здібності й характер молоді, передаючи їй свої знання, В. Вітвіцький діставав творче задоволення. Він не обмежувався заняттями, приписаними програмою, рекомендував вивчати близькі між собою науки, студіюючи зі слухачами анатомію, фізіологію, хімію, фізику, історію, філософію, логіку. Новаторські ідеї науковця полягали у розширенні світогляду своїх учнів, студентів, для яких він вів курс малюнка й фотографії, навчав різьби, столярству й токарству, що сприяло їх профорієнтаційній діяльності

Опираючись на праці та педагогічний досвід В. Вітвіцького, можна і сьогодні в рамках реформування вищої школи продовжувати удосконалювати навчальний процес через об'єднання близьких між собою предметів у блоки, що може сприятиме набуттю учнями більш глибоких знань і полегшуватиме сам процес навчання. Глибше розуміння ідей видатного педагога та психолога сприятиме здійсненню правильного вибору профілю навчання у старшокласників і орієнтуванню усього навчально-виховного процесу на студентоцентричну модель навчання, орієнтацію на інноваційні методи навчання і виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди, редкол.: В. І Шинкарук – К. : Абрис, 2002.
2. Философская Энциклопедия . В 5-и т. / под. ред. Ф. К. Константинова. 1960– 1970.
3. Markinowna E., Psychologja dażenia do mocy, "Kwartalnik psychologiczny", Warsz., 1935, rok 7, s. 329 – 340; DNomska I., Wiadyslaw Witwicki, "Przegląd filozoficzny", Warsz. – Kr., 1949, z. 1– 4.
4. Wiadyslaw Witwicki. Analiza psychologiczna objawów woli, Lw., 1904.
5. Wiadyslaw Witwicki. Ж psychology stosunków osobistych, "Przegląd filozoficzny", Warsz., 1907, rok 10, z. 4.
6. Wiadyslaw Witwicki. O widzeniu przedmiotów, Warsz., 1954; Pogadanki obyczajowe, Warsz., 1957.

КУЛЬТУРНИЙ ТА ІСТОРИЧНИЙ ВНЕСОК КАЗИМИРА ТВАРДОВСЬКОГО В ДОКТРИНУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Лісневська С., студент НУ «Львівська політехніка».

Малинович Л.М., старший викладач кафедри теоретичної і практичної психології НУ «Львівська політехніка», кандидат психологічних наук.

«Я зразком для себе вважав Сократа ...»

(зі вступної лекції у Львівському університеті 15 листопада 1895 року – дня заснування філософської школи, названої пізніше Львівсько-Варшавською [1]).

Аналіз практичної діяльності видатного вченого-педагога, професора Львівського університету Казимира Твардовського дає підстави стверджувати про досягнення ним високого рівня науково-педагогічної майстерності. Поєднавши здобуті наукові знання, вроджений педагогічний талант і прогресивну дидактичну методіку, учений виховав цілу плеяду дослідників — фахівців широкого кола наукових дисциплін. Мета нашого дослідження полягає у окресленні психолого-педагогічного портрета Казимира Твардовського. більш ґрунтовного вивчення його основних позицій науково-педагогічної діяльності: вдосконалення педагогічної майстерності викладача Вишу, оптимальної організації педагогічного процесу, гармонійної взаємодії у рамках систем "учитель-учень" і "викладач-студент".

Будучи визначним філософом, досвідченим психологом-практиком та одним із найвизначніших педагогів свого часу, К. Твардовський зумів розробити і викласти у своїх працях концепцію власного бачення розвитку психолого-педагогічних явищ, шляхів вирішення актуальних дидактичних і виховних проблем, серед яких одне з чільних місць посідала проблема вдосконалення індивідуальної професійної майстерності педагога. Вимогливий характер К. Твардовського являв собою втілення неподільності слова і вчинку, коли слова ставали вчинками, а вчинки виправдовувалися словами. Ця пряма залежність слова і справи дивувала оточення професора Вишу навіть тоді, коли вона не була рідкістю і ще високо цінувалася в суспільстві. Як здається, саме в такому суспільстві йому вдалось реалізувати сократівський ідеал неподільності гносеологічних і етичних цінностей, які полягають в тому, що філософія підкріплювалась справами, а життя присвячувалось пошукам істини [2].

У філософії К. Твардовський вбачав не тільки науку, але також і школу духу, яка формує моральні ідеали і захищає їх. Наслідком цієї позиції було формування філософського середовища, яке він вважав своїм обов'язком і обов'язком своїх учнів. В автобіографії він писав: «Я ніколи не втомлювався звеличувати філософію не тільки як королеву наук, а й як провідну зірку людського життя» (1997). Водночас філософський гурток, який створив вчений, був ареною перших публічних виступів і перших творчих зусиль всіх учнів К. Твардовського, які пізніше зайняли самостійні позиції в науці і педагогіці. Його викладацька діяльність проходила не тільки в стінах львівського університету. Науковець дуже активно займається популяризацією філософії,

психології та педагогіки, читаючи лекції як у Львові – столиці тодішньої Галичини, так і в невеликих містах і містечках провінції; виступи проходили з успіхом і збирали на ті часи велике число слухачів[1].

Участь К. Твардовського в науковому житті суспільства також проявилася у створенні організаційного комітету педагогічного суспільства, яке виникло у Львові в 1901 р. Особливо яскраво його організаторський таланти проявився в роки I світової війни. За узгодженням з владою науковець забезпечив студентам доступ до віденського навчального закладу, очолив «Фонд допомоги студентській молоді», який продовжував надавати підтримку і після повернення еміграції до Львова, а точніше – до 1920 р [1, 2].

Беручи до уваги наукові здобуття та досягнення К. Твардовського, необхідно надалі вдосконалювати та впроваджувати їх у сучасну систему освіти, пробудити зацікавлення молоді до філософії і усвідомлення важливості філософських проблем. А також намагатися спрямувати молодь до методологічного дослідження цих питань, причому незмірно важливими формальними рисами цієї методичності є ясність, чіткість і самостійність, а також мудрість в значенні древніх, у яких вона охоплює поряд з певними інтелектуальними цінностями також цінності моральні, роблячи з філософа не тільки людину, яка прагне до істини, але і до справедливості. Стати для студентів справжнім наставником який буде вміти їх заохочувати, зайняти, запалити, підбадьорити і допомогти в подоланні труднощів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Исследования аналитического наследия Львовско-Варшавской философской школы. /отв. ред. В. Л. Васюков. – СПб. : Изд. Дом «Мирь», 2006. – 304 с. Вып.1.
2. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди, редкол.: В. І Шинкарук – К. : Абрис, 2002.

ВКЛАД САБІНИ ШПІЛЬРЕЙН У РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Брухлій Ю., студент ЛДУБЖД.

*Цюприк А.Я., доценткафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУБЖД, кандидат педагогічних наук, доцент.*

Сабіна Шпільрейн – неординарна постать, одна з перших жінок-психоаналітиків, учасниця міжнародного психоаналітичного руху, лікар-психіатр, психотерапевт та педагог, член трьох психоаналітичних спілок: Віденської, Швейцарської та Російської. Постать, що пережила любов та самотність, соціальну дезадаптацію, ізоляцію, період високої продуктивності та самореалізації. Вона розпочала свій шлях в психоаналізі як пацієнтка та стала однією з перших, чиє лікування проводилось психоаналітичними методами [2].

Однак, вклад Сабіни Шпільрейн в психоаналіз не обмежився роллю пацієнтки, що успішновилікувалась. Її науковий злет розпочався одразу ж після проходження психотерапії у К. Г. Юнга.

С. Шпільрейн вдалось блискуче захистити докторську дисертацію, в якій описано застосування психоаналітичного підходу в дослідженні динаміки психозів. Це була перша аналітично-орієнтована дисертація, яку захистила жінка. У своїй першій роботі "Про психологічний зміст випадку шизофренії", С. Шпільрейн описує матеріали, отримані в результаті бесід з жінкою, яка страждала параноєю. С. Шпільрейн застосувала дуже незвичний для того часу підхід: вона проаналізувала висловлювання хворої; продемонструвавши паралелізм між розумовими процесами при шизофренії і патернами ідей, що лежать в основі міфології [2].

Стаття Сабіни Шпільрейн «Деструкція як причина становлення», ознаменувала нову гілку в розвитку психоаналітичного вчення. На цю статтю неодноразово посилались психотерапевти та психологи, оскільки вона досить багатогарна, торкається найрізноманітніших аспектів людського життя: від біології та психопатології до міфології та мистецтва. У цій статті вона вперше ставить питання про потяг до смерті і пов'язує його з проблемою мазохізму. Шпільрейн знаходить витoki мазохізму в первинному, що лежить в основі людського буття, потягу до смерті. У той же час, розпад особистості і регресія може приносити і позитивні плоди, оскільки є джерелом соціального прогресу, творчих сил і культурного розвитку. Вона робить висновок, що деструкція власного Я є причиною розвитку нових соціальних форм. У розпаді ми завжди можемо знайти підстави для творчого становлення. Клінічна проблема, поставлена Шпільрейн, полягає в тому, що на практиці ми не можемо розмежувати сексуальний потяг і потяг до смерті, вони завжди діють спільно [2].

Шпільрейн не тільки передбачила фрейдівське поняття потягу до смерті (причому так, що сьогодні деякі аналітики вважають її постановку проблеми більш переконливою, ніж фрейдівську), вона окреслила коло попередніх міркувань, що дозволяють пов'язати психоаналітичну теорію з дарвінівською теорією еволюції.

В своїй праці «По той бік принципу задоволення» Фрейд пише, що Шпільрейн передбачила значну частину його міркувань про потяг до смерті, проте тут же визнає, що не зовсім зрозумів її думки на цей рахунок. Всеж під впливом її теорії про деструкцію З. Фрейд пізніше ввів в психоаналіз саме поняття потягу до смерті [3].

Вперше Сабіна Шпільрейн ввела поняття «деструктивного імпульсу», писала про «деструктивний компонент сексуального потягу». Після закінчення Цюріхського університету захистила докторську роботу «Про психологічний зміст одного випадку шизофренії», в якій при проведенні дослідження використовувала ідеї психоаналізу. Ця робота стала чи не першою, опублікованою в журналі психоаналітичних досліджень З. Фрейдом та К. Юнгом, що свідчить про її значущість. Колін Ковінгтон і Барбара Уортон називають Сабіну Шпільрейн «забутим піонером психоаналізу» [2].

Саме завдяки неформальним стосункам Сабіни Шпільрейн і К. Г. Юнга, прослідкованих та проаналізованих З. Фрейдом у їх листуванні були виведені такі поняття як «перенос» та «контр перенос». В одному з листів К. Г. Юнг

писав Сабіні, що її дослідження вражаюче і містить чудові ідеї, і що він щасливий визнати її пріоритет" [1].

Після публікації листування Фройда і Юнга в 1974 році, покладаючись на згадки її імені і власну інтуїцію, італійський психоаналітик Алдо Каротенуто прийшов до висновку, що Шпільрейн зіграла вирішальну роль у становленні Юнга як психолога. З тих же листувань відомо, що Шпільрейн неодноразово намагалась загладити конфлікт між Фройдом та Юнгом на протязі багатьох років [3].

Такий фундаментальний науковий прорив молодій єврейській жінці був рідкістю для тогочасної Європи. Як студентка медичного факультету Сабіна брала участь в обході хворих і обговоренні клінічних випадків у лікарні Бурггелму, де сама раніше була пацієнткою. З часом було опубліковано більш трьох десятків науково-дослідних, аналітичних праць, що заклали основу дитячого психоаналізу. Сабіна працювала в психіатричній клініці в Цюріху, психоневрологічній клініці в Берліні, займалась психоаналізом, працювала лікарем-педологом в Женеві.

С. Шпільрейн публікувалась в багатьох різних європейських журналах, брала участь в роботі конгресів, виступала на конференціях з психології, психіатрії, психоаналізу, педагогіки. Була членом кількох психоаналітичних спілок. В певний період Шпільрейн була психоаналітиком відомого психолога Жана П'яже. У Московському медінституті була завідувачем секції дитячої психології, працювала у Психоаналітичному інституті і Дитячому будинку-лабораторії [4].

Дослідження Еткінда свідчать, що великий вплив С. Шпільрейн здійснила на формування Л. Виготського та А. Лурію як вчених. Також Еткінд пише про те, що Сабіна була видатним мислителем, і що її ідеї за часту підхоплювали більш амбіційні та успішні в політиці люди, при цьому не посилаючись на неї у своїх роботах [3].

Шпільрейн працювала з дітьми як аналітик до того, як цим зайнялася Анна Фройд; вона заговорила про прив'язаність, що існує між матір'ю і дитиною, за тридцять років до того, як цю тему підняли Мелані Кляйн і Джон Боулбі [1].

Незважаючи на те, що праці Шпільрейн були актуальними і створили підґрунтя для подальшого пошуку і досліджень Фройда (про що свідчить їх листування) і його учнів, сама Сабіна Шпільрейн в силу різних обставин не створила своєї школи і не мала послідовників. Вклад її ідей у розвиток психології та психіатрії довгий період в силу різних причин недооцінювався та замовчувався, що зумовлено політичними обставинами на Батьківщині Сабіни.

Життя Сабіни завжди знаходилось поміж двома гранями – любов'ю батьків та жорстоким вихованням, коханням до одного чоловіка та життям з іншим, ортодоксальними та новими поглядами в психології, К. Г. Юнгом та З. Фройдом, іудаїзмом та християнством, сталінськими репресіями та фашизмом.

Важко переоцінити вклад Сабіни Шпільрейн в становлення та розвиток психології, її самовіддане ставлення до науки, нестримний потяг до пізнання

людської психіки. Найважливішим відкриттям для багатьох дослідників після систематичного вивчення праць, написаних нею, стали масштаб та широта її інтелектуальних досягнень. Її ім'я не належить до дуже відомих, але не можна не визнати, що ранні роботи С. Шпільрейн привели до утворення масиву психоаналітичних знань.

С. Шпільрейн належать нові ідеї про інстинкт смерті, про розвиток дитини, про дитячий психоаналіз, про жіночу психіку. Продуктивною була і її діяльність по організації дослідних установ. Її відрізняла ненаситна допитливість, прагнення розділити з іншими свої знахідки. Теми любові, руйнування і творення проходять через її роботу і її життя.

На даний час вже зроблений різними дослідниками певний внесок для популяризації її імені, а також зроблена велика частина роботи по поверненню її спадщини в науковий обіг. Наукових досліджень про її статті або про ідеї, викладені в щоденникових записах і листах, поки занадто мало. Постать Сабіни Шпільрейн заслуговує на велику повагу, тому для набуття нею репутації, якої вона заслуговує як однієї з оригінальних та далекоглядних мислителів в психології ХХ століття, є хорошим плацдармом для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лаунер Д. Сабина Шпильрейн: от "Эроса невозможного" к "Опасному методу" и далее/Д. Лаунер // Неприкосновенный запас: дебаты о политике и культуре, 2013, № 5 (91) (сентябрь-октябрь).– С.114-119.
2. Сироткин С.Ф. Сабина Шпильрейн. Материалы к биобиблиографии. – Ижевск: ERGO, 2006.
3. Цви Лотан: В защиту Сабины Шпильрейн «Вестник Психоанализа» (Санкт-Петербург, № 2, 2000, с. 22 – 44) перевод с английского С.С. Панкова RICHENBÄCHER, SABINE: Sabina Spielrein. 'Eine fast grausame Liebe zur Wissenschaft'. Zürich: Dorlemann Verlag, 2005. Pp. 396.

МАРГАРЕТ МІД ЯК ЗАСНОВНИК НАУКОВОГО НАПРЯМУ «КУЛЬТУРА І ОСОБИСТІТЬ»

Федорович С., студент ЛДУБЖД.

*Цюпрік А.Я., доцент кафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУБЖД, кандидат педагогічних наук, доцент.*

Школа "Культура і особистість" почала існувати наприкінці 20-х – на початку 30-х років ХХ століття, надавши нового звучання, з одного боку, ідеям Боаса (зокрема, ідеям культурного детермінізму, характер формується в результаті виховання) та ідеям фройдизму, з іншого (твердження про те, що різні культурні типи особистості, є результатом обмежених варіацій, заснованих на універсальних, інваріантних закономірностях індивідуального розвитку).

Особливостями напрямку "Культура і особистість" є повернення до індивідуальної психології, утвердження поняття "особистість", як первинної одиниці, яка визначає структуру цілого, особливий інтерес до процесу

формування особистості, акцентування уваги на сексуальній сфері, відверта тенденція обмежувати соціально-економічну структуру будь-якого суспільства елементарними психологічними чинниками [1].

Американська дослідниця Маргарет Мід була яскравим представником школи "Культура та особистість" і зробила вагомий внесок у вивчення культурного феномена "дитинство", змінивши відношення до відповідного періоду життя як в науковому світі, так і в світі дорослих людей. Маргарет Мід займалася проблемами інкультурації та соціалізації дітей, наважувалася знайти універсальні моделі виховання дітей і молоді, які допоможуть уникнути конфліктів підліткового віку в цивілізованих країнах та одночасно вирішать проблему жителів Америки. Об'єктом для антропологічного польового дослідження вона обирала населення на острові Самоа, в якості результату планувала перегляд традиційних методів виховання з боку наук педагогіки, психології та соціології, та виявлення універсальних шляхів формування особистості [4].

Саме Маргарет Мід, зокрема, на багато років вперед визначила особливий інтерес психологічної антропології до дослідження дитинства. Крім того, Маргарет Мід розвивала провідну проблему школи – «культура та особистість» – у трьох напрямках: дослідження проблем соціалізації дітей, культурного смислу сексуальних ролей, соціального та культурного вимірювання особистості. Завдяки її книгам в суспільній, а не лише в науковій свідомості, етнографія набула важливого значення. Крім високих наукових звань, Мід отримала і суспільне визнання. В 1949 році американські видавці назвали її Видатною Жінкою Року в області науки, в 1956 році – однією з найвидатніших жінок ХХ століття. Маргарет Мід була блискучим і дуже продуктивним вченим. Вона опублікувала 25 книг, сотні статей та була редактором колективних праць [2].

Основну увагу М. Мід приділяла проблемам соціалізації дітей в різних культурах, причому об'єктом її вивчення були не сучасні, а традиційні суспільства, традиційна, замкнута культура, що збереглася в окремих районах Полінезії та Латинської Америки. В своїх працях "Дорослішання на Самоа" (1928), "Як ростуть на Новій Гвінеї" (1930), "Стать і темперамент в трьох примітивних суспільствах" (1935) Маргарет Мід досліджувала особливості походження вікових криз (перш за все підліткової) в різних соціальних умовах, розвиток статевої ідентифікації у дітей, а також вплив діто-батьківських відношень на інтелект та особистісні якості дитини [4].

Польові дослідження Мід проводила у країні Самоа, спостерігаючи протягом шести місяців за 68 дівчатами віком від 8 до 20 років, та Новій Гвінеї, вивчаючи дві групи дітей манус: від 2 до 6 років і від 6 до 12 років. Результати польових досліджень вона виклала у працях : "Прийдешня ера на Самоа: Психологічне вивчення юності примітивних народів для західної цивілізації"(1928 р.) і "Дорослішання на Новій Гвінеї: Порівняльне вивчення традиційної освіти"(1930 р.).

Окрім безпосереднього спілкування з цими дітьми і спостереження за їх іграми, Мід використовувала й інші методи: тест Роршарха, аналіз дитячих

малюнків і спеціальні питання, розраховані на те, щоб спровокувати анімістичні реакції. Отримані результати дали змогу Мід поставити під сумнів теорію Леві-Брюля про те, що анімістичні компоненти первісного мислення аналогічні мисленнєвим процесам дитини. Дикун і дитина, стверджував Леві-Брюль, однаково оживлюють явища природи, наділяючи їх людськими властивостями. Мід, своєю чергою, вважала, що наявність або відсутність спонтанного анімізму в дітей залежить від рівня розвитку їхньої уяви й, відповідно, від виховання. Виявилось: якщо в житті дорослих манус магія відіграє важливе значення, то свідомість маленьких дітей цілком реалістична [4].

Події, які дорослі пояснювали втручанням духів, діти приписували природним причинам. У дитячих малюнках манус (більше 30 тис.) не виявилось нічого антропоморфного. Коли дослідниця запитувала дітей: “Цей човен поплив у море тому, що він поганий?” – вона незмінно отримувала реалістичні відповіді на кшталт: “Ні, човен погано прив’язали”. Результати, отримані Мід, суперечать тезі про те, що діти дошкільного віку пояснюють будь-які причинно-наслідкові зв’язки в природі за аналогією з відносинами, які існують між людьми, наприклад: “Місяця немає на небі, тому що він пішов у гості”. Таким чином, Мід жодного разу не мала свідчень того, щоб діти приписували випадковій події надприродне значення. Вона дійшла висновку, що анімістичний спосіб мислення насамперед детермінований культурою, потенцією людського розуму, а не є якоюсь стадією розумового розвитку, як стверджував Піаже [3].

М. Мід показала, що існує обмежений набір типів темпераменту, кожен з яких характеризується певним поєднанням вроджених якостей і способів поведінки (зокрема, вираження емоцій). При цьому соціально схвалювана поведінка (в тому числі і в першу чергу статева) стилізується культурою відповідно до контрастуючих моделей темпераменту. Тому ті люди, чий темперамент несумісний з типом соціальних емоцій, необхідних даній культурі, виявляються в уразливому положенні і їх відчуження від суспільства є, з точки зору Мід, цілком закономірний і прогнозований. Прагнення дослідити механізми передачі культурних цінностей від покоління до покоління призвело М. Мід до вивчення динаміки формування національного характеру, етичних і статевих стандартів поведінки, взаємовідносин між різними поколіннями. Вона виділила три типи культур в історії людства: постфігуративна (діти вчаться у своїх предків), конфігуративна (діти і дорослі вчаться в основному у своїх однолітків) і префігуративна (дорослі можуть вчитися і у своїх дітей) [1].

Доводячи провідну роль соціокультурних факторів у психічному розвитку дітей, Маргарет Мід показала, що особливості статевого дозрівання, формування структури самосвідомості, самооцінки залежать в першу чергу від культурних традицій певного народу, особливостей виховання і навчання дітей, домінуючого стилю спілкування в сім’ї. Вона ввела в психологію новий термін “інкультурація”.

З позицій психоаналітичних орієнтацій досліджувала проблеми культури та особистості в 30-40 - х рр. Особливу увагу приділяла факторам соціалізації та формування типів особистості [2].

Вона здійснила значний вплив на культурантропологію, етнографію та соціологію. Стимулювала інтерес психологів та психіатрів до проблеми культурантропології.

Внесок М. Мід у розвиток сучасної етнопедагогіки важко переоцінити, адже вона першою здійснила класифікацію типів культур, беручи за основу особливості спадкоємності та виховання в певних суспільствах.

Отже, дослідження М.Мід змусили науковий світ пригадати істину, що співвідношення традицій та новацій в індивідуальній культурі людини суттєво позначається на її взаємовідношеннях з представниками різних поколінь і обов'язково відображається на життєвому устрої її власної сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г.М. Психология социального познания: Учебное пособие / Г.М. Андреева, – М.: Аспект Пресс, 2000. – 288 с.
2. Коул М. Культурно-историческая психология: наука будущего / М.Коул. – М.: "Когито-центр", из-во ИП РАН, 1997. – 432 с.
3. Мид М. Культура и мир детства. / М. Мид. – М.: Наука. 1988. – 429 с.
4. Москаленко В.В. Соціалізація особистості: монографія / В.Москаленко. – К.:Фенікс. 2013.– 540 с.

ЛЬВІВСЬКИЙ ПЕРІОД ДІЯЛЬНОСТІ МЄЧИСЛАВА КРЕУТЦА

Табак М., студент ЛДУБЖД.

Лаврецький Р.В., доценткафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи ЛДУБЖД, кандидат історичних наук, доцент.

Одним з найвідоміших психологів Львівського університету в міжвоєнний період (1918-1939) був польський учений Мечислав Креутц (1893-1971). Він належав до психологічного відгалуження школи знаного польського філософа та педагога Казимира Твардовського. Педагогічна та наукова кар'єра професора М. Креутца була нерозривно пов'язана з Львівським університетом імені Яна Казимира аж до приходу в 1939 р. радянської влади на західноукраїнські терени. Саме у Львові відбулось становлення М. Креутца як знаного психолога на теренах Другої Речі Посполитої та за її межами.

Мечислав Сильвестр Роман Креутц народився 31 грудня 1893 р. у Львові в сім'ї комісара Галицького намісництва. Майбутній вчений початкову освіту здобув у Тлумачі, згодом навчався у кількох львівських гімназіях. В 1911-1914 роках М.Креутц навчався на філософському факультеті Львівського університету, вивчав філософські науки під керівництвом професорів К.Твардовського та М.Вартенберга і природничі науки під керівництвом Й.Нусбаума, А.Раціборського та З.Вуйціцького. В 1914 р. він склав перед державною екзаменаційною комісією іспит для вчителів середніх шкіл з філософії та педагогіки. У роки Першої світової війни (1914-1918) М.Креутц

служив у австрійській армії, воював у Сербії, Угорщині, Італії та Тіролі. Під час польсько-більшовицької війни він зголосився добровольцем у польську армію і лише після її завершення в 1920 р. повернувся до Львова.

З відновленням Польської держави у 1918 р. рада філософського факультету та адміністрація Львівського університету, в контексті загальносвітових тенденцій поглиблення наукової спеціалізації та виділення психології в окрему самодостатню наукову дисципліну, неодноразово домагалися від Міністерства віровизнань та освіти Польщі відкриття окремої кафедри психології. Професор К. Твардовський запропонував кандидатом на посаду професора цієї кафедри молодого перспективного вченого, доктора філософії Броніслава Бандровського, але його передчасна трагічна смерть перекреслила ці плани. Через це в 1919-1922 роках професор К. Твардовський змушений був самотійно проводити практичні заняття з психології та виділяти для її вивчення частину лекційних занять з курсу філософії та педагогіки¹. Саме в цей період К. Твардовський звернув увагу на перспективного студента, який яскраво виділявся серед членів філософського семінару та учасників практичних занять з психології М. Креутца. Проте його наукові студії перервала війна з більшовиками. У листопаді 1920 р. М. Креутц повернувся з війни у званні капітана артилерії. Він був нагороджений Бойовим Хрестом та користувався славою героя війни проти більшовиків. Вже 1 січня 1921 р. за рекомендацією К. Твардовського М. Креутца призначено молодшим асистентом (1921-1925 рр.). Згодом рада філософського факультету доручила йому проведення практичних занять з психології (5 год на тиждень). В 1924 р. молодий вчений захистив докторську дисертацію у галузі психології («O złożoności pragnień» («Про складність прагнень»). Унікальним фактом було те, що в 1924 р., ще до проходження габілітації (1927), вченому доручено самотійне проведення практичних занять з психології.

У травні 1928 р. рада професорів гуманітарного факультету призначила доцента М. Креутца заступником професора психології, з відповідними педагогічними обов'язками. До 1939 р., тобто до завершення львівського періоду діяльності М. Креутца виконував обов'язки заступника професора кафедри психології та керівника закладу психології. Рада професорів упродовж 1928-1939 рр. неодноразово подавала Міністерству відповідні клопотання про відкриття окремої кафедри психології у Львівському університеті та про номінацію вченого на цю посаду, проте позитивної відповіді так і не отримала. 18 грудня 1934 р. враховуючи поважний внесок М. Креутца у розвиток науки та університетської освіти Президент Польщі Ш. Мосьціцький надав йому звання надзвичайного професора.

М. Креутц створив самотійну дослідницьку модель академічної психології. Проблематика його лекційних курсів та спецкурсів концентрувалася довкола методології психологічних досліджень, зокрема емпіричних (лабораторних досліджень, які спиралися на спостереження спонтанних, природних явищ чи викликаних для потреб експерименту). Учений у своїх лекціях розглядав питання: поняття наукового методу, підбір методів для дослідницької мети, визначення предмету дослідження і обґрунтування

отриманих висновків, інтроспекція різних психологічних явищ, станів, процесів і фактів у їх природному вигляді, інтроспекція психічних явищ викликаних експериментально, реєстрація фізіологічних симптомів і психічних реакцій, метод тестів: переваги і недоліки, результати, класифікація і опис найбільш поширених тестів, питання змінності результатів тестових досліджень) та питання психології тварин. Під час практичних занять студенти проводили експерименти та здійснювали наукові дослідження проблем пов'язаних з пам'яттю, інтелектом, увагою, психомоторними функціями та ін. З середини 30-х рр. М.Креутц розпочав на практичних заняттях розглядати проблематику психології особистості, зокрема питання структури особистості, досвіду, почуттів, мотивації, волі, емоцій в поведінці та навчанні. Крім того, учений не оминув увагою елементи модного в той час психоаналізу та функціональну психологію.

Наукові пошуки М. Креутца в галузі психології розпочалися з вивчення психології тварин, зокрема дослідження джерел та суті так званого інтелекту тварин (*"Metody i problemu psychologii zwierząt"*). Він досліджував еволюцію психіки тварин, пограниччя інстинкту і свідомості.

Габілітаційна дисертація М.Креутца була присвячена уточненню психологічної діагностики, зокрема змінності результатів тестів. Хоча подібна тематика була вже достатньо поширена в Західній Європі, для Польщі подібна дисертація стала новинкою. Дослідник критично проаналізував теорію тестів та їх практичну цінність як інструменту виміру окремих психічних процесів. Згідно висновків автора, одним з головних недоліків методу тестів є змінність отриманих результатів. Ця констатація впливала з факту, що після багаторазового проведення експерименту в ідентичних умовах, з тією ж особою і тим самим тестом (наприклад, тестом дослідження пам'яті чисел), виявилось що піддослідна особа запам'ятовувала кожного разу іншу кількість чисел. Дослідження змінності результатів тестів М. Креутц зробив основною темою не тільки габілітаційної дисертації, але й кількох наступних монографій та статей. Основним його досягненням у цій галузі був умовивід, що на основі досліджень методом тестів можна робити висновки, які оцінюють здібності в конкретної особи. Хоча результат є релятивним, змінним, іншим у різний час та різних умовах, він дозволяє визначити середній кількісний показник, а також відносну цінність цього параметра в порівнянні з іншою особою. Це був значний внесок та доповнення до застосування кореляційного методу в психології відомих європейських учених Е. Кляпереде'а та В. Богена.

На початку 30-х років ХХ ст. наукові зацікавлення М. Креутца надалі залишалися в кругу інтроспективної психології. Проте, він чим далі більше уваги присвячував зв'язку психології з педагогічною проблематикою і проблемами особистості.

В 30-х роках ХХ ст. М. Креуц проявив себе як плідний науковець. За цей період він опублікував близько 30 наукових праць, монографій, статей (з них 3 книжки) у польських, французьких та німецьких видавництвах. Серед них на особливу увагу заслуговують: *"O podobieństwie wrażeń"* (1931), *"Rozwój psychiczny młodzieży"* (1933, 1936), *"Nowe kierunki psychologii"* (1933),

“Podstawy psychologii” (рукопис 1933-1934), “Comment remede inconstance des testes” (Женева, 1934), “Psychologiczne uwagi o kształceniu charakteru” (1936), “Kilka uwag o badaniu osobowości” (1936), “Kansalgezetze als negative Gezetze” (Париж, 1937), “Osobowość nauczyciela-wychowawcy” (1938), “O potrzebie metafizyki” (1938), “Podstawy psychologii” (1939), “Psychologiczne pojęcia opisowe” (1939), “Zarys psychologii ogólnej” (1939). Крім того, він підготував, але не встиг опублікувати до вересня 1939 р. низку інших наукових матеріалів.

До вибуху Другої світової війни М. Креут залишався дуже активним психологом і педагогом у львівському науковому середовищі. Він багато працював як редактор наукового часопису “Prace Instytutu Psychologicznego UJK we Lwowie” (“Праці Психологічного Інституту Університету Яна Казимира у Львові”, публікуючи у ньому власні дослідження та роботи своїх учнів. Учений робив переклади, писав рецензії, проводив численні лекції у Львівському філософському товаристві, на педагогічних курсах, брав участь як екзаменатор в іспитах для вчителів середніх шкіл. Неодноразово на запрошення Міністерства віровизнань та освіти Польщі М. Креутц читав лекції для педагогічних кадрів та адміністрації системи освіти, на запрошення міністра військових справ проводив курси з психотехніки, психології особистості для офіцерів.

Отже, упродовж 20-30-х рр. ХХ ст. у Львові відбулося становлення наукової кар'єри відомого польського психолога М. Креутца. Саме у Львівському університеті під керівництвом К. Твардовського вчений пройшов науковий вишкіл, написав свою докторську та габілітаційну дисертації, розробив та удосконалив нові підходи до вивчення психічних явищ та процесів, підготував низку знаних згодом науковців-психологів. Упродовж усього львівського періоду діяльності М. Креутц виразно представляв емпірично-аналітичний стиль розуміння психології, яка спиралася на спостереження, тестах, розрахунках, кількісних показниках, їх кореляції, порівнянні та на культурі “точного результату”. Наукова та педагогічна діяльність М. Креутца знайшла гідне продовження у післявоєнній Польщі.

ТЕОРІЯ «СОЦІАЛЬНОГО НАУЧІННЯ» ДЖ. РОТТЕРА

Кузимка К., студент ЛДУБЖД.

*Цюприк А.Я., доценткафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУБЖД, кандидат педагогічних наук, доцент.*

Теорія Джуліана Роттера (1916-1995) базується на припущенні, що когнітивні чинники сприяють формуванню реакції людини на вплив навколишнього середовища. Роттер відкидає концепцію класичного біхевіоризму, відповідно якої поведінку формують безпосередні підкріплення з навколишнього середовища, і вважає, що основним чинником, який визначає характер діяльності людини, є її очікування щодо майбутнього [1].

Він розробив теорію «Соціального наушіння», яка підкреслювала б розуміння поведінки в контексті соціальних ситуацій. Тобто, його теорія – це

спроба пояснити, як навчаються поведінці шляхом взаємодії з іншими людьми та елементами оточення. Говорячи словами Роттера: «Це теорія соціального научіння, тому що вона підкреслює той факт, що головним або основним типам поведінки можна навчитися в соціальних ситуаціях, і ці типи поведінки пов'язані з потребами, які вимагають задоволення в посередництві з іншими людьми» [4]. Роттер відкриває концепцію класичного біхевіоризму, відповідно якої поведінку формують безпосередні підкріплення з навколишнього середовища, і вважає, що основним чинником, який визначає характер діяльності людини, є її очікування щодо майбутнього.

Одним з головних внесків Роттера в сучасну психологію стали формули, завдяки яким можливо прогнозувати людську поведінку. Роттер стверджував, що ключем до прогнозування поведінки є наші знання, минула історія та очікування, і наполягав на тому, що людську поведінку найкраще можна передбачити, розглядаючи взаємини людини зі значущим для неї оточенням.

Основна формула, яку розробив Роттер, дозволяє прогнозувати цілеспрямовану поведінку в конкретній ситуації, використовуючи поняття «потенціал поведінки», «очікування», «підкріплення», «цінність підкріплення»:

$$\text{потенціал поведінки} = \text{очікування} + \text{цінність підкріплення}.$$

Роттер стверджує, що ключ до передбачення того, що людина буде робити в даній ситуації, лежить в розумінні *потенціалу поведінки*. Під цим терміном розуміється ймовірність даної поведінки [2]. Уявімо, наприклад, що хтось образив вас на вечірці. Як ви відреагуєте? З точки зору Роттера, є кілька відповідних реакцій. Ви можете сказати, що це переходить усі межі, і зажадати вибачення. Ви можете не звернути уваги на образу і перевести розмову на іншу тему. Ви можете вдарити кривдника по обличчю або просто піти. Кожна з цих реакцій має свій потенціал поведінки. Коли ви вибираєте одну з можливих реакцій, це означає, що потенціал цієї реакції сильніше, ніж у будь-якої іншої. Очевидно, що потенціал кожної реакції може бути сильним в одній ситуації і слабким в іншій. Пронизливі крики і голосіння можуть мати високий потенціал у боксерському матчі, але дуже слабкий - на похоронах. Концепція поведінки Роттера включає в себе фактично всі види людської активності у відповідь на ситуацію-стимул, які тільки якимось чином можна виявити і виміряти. Сюди входять пронизливі крики, надутий вид, плач, сміх і бійка. Планування, аналізування, навчання, логічне обґрунтування і зволікання оцінюються так само.

Поведінковий потенціал включає п'ять потенційних "технік існування": 1) поведінкові реакції, спрямовані на досягнення успіху та службовці підставою соціального визнання; 2) поведінкові реакції пристосування, адаптації, які використовуються як техніки узгодження з вимогами інших людей, товариств, норм і т. д.; 3) захисні поведінкові реакції, що використовуються в ситуаціях, вимоги яких перевищують можливості людини в даний момент (наприклад, такі реакції, як заперечення, придушення бажань, знецінювання, затушовування і т. д.); 4) техніки уникнення - поведінкові реакції, спрямовані на "вихід з поля напруги", догляд, втеча, відпочинок і т. п.; 5) агресивні поведінкові реакції - це може бути і фізична агресія, і символічні форми агресії типу іронії, насмішки,

інтриг і ін [4]. Кожна людина володіє певним потенціалом поведінкових реакцій, що сформувалися протягом життя. Роттер вважав, що люди завжди прагнуть максимізувати заохочення і мінімізувати або уникнути покарання. Мета визначає напрям поведінки людини в пошуках задоволення основних потреб, що обумовлюють набір різних типів поведінки, що включають, у свою чергу, різні набори підкріплень.

За Роттером, *очікування* відноситься до суб'єктивної вірогідності того, що певне підкріплення буде мати місце в результаті специфічної поведінки. Наприклад, перш ніж ви вирішите, йти вам на вечірку чи ні, ви, скоріше за все, спробуєте вирахувати ймовірність того, чи добре проведете час. З точки зору Роттера, величина сили очікування може варіювати від 0 до 100 і в цілому заснована на попередньому досвіді такої ж або подібної ситуації. Таким чином, якщо ви ніколи не насолоджувалися вечіркою, очікування, що ви отримаєте від неї задоволення не значне [4]. Концепція очікування Роттера ясно говорить про те, що якщо в минулому люди за поведінку в даній ситуації отримували підкріплення, вони найчастіше повторюють цю поведінку. Наприклад, якщо ви завжди прекрасно проводили час на вечірках, то, цілком ймовірно, ви погодитеся прийняти запрошення на вихідний день. Але як може очікування пояснити поведінку в ситуації, з якою ми зіткнулися вперше? За Роттером, в цьому випадку очікування ґрунтується на нашому досвіді в схожій ситуації. Недавній випускник школи, який отримав похвалу за те, що у вільний час після школи працював над семестровою контрольною, ймовірно, чекає, що буде заохочений, якщо у вихідні дні закінчить доповідь для свого начальника. Цей приклад показує, як очікування може призвести до постійних форм поведінки, незалежно від часу і ситуацій .

Фактично Роттер говорить про те, що стабільне очікування, узагальнене на основі минулого досвіду, дійсно пояснює стабільність і єдність особистості. Однак слід зауважити, що очікування не завжди відповідає реальності. У деяких людей, наприклад, можуть бути нереально високі очікування щодо своїх успіхів, незалежно від ситуації. А інші можуть бути настільки невпевненими, що постійно недооцінюють свої шанси на успіх в даній ситуації. У кожному разі, Роттер стверджує, що якщо ми хочемо точно прогнозувати поведінку індивіда, нам слід покладатися на його власну суб'єктивну оцінку успіху і невдачі, а не на оцінку когось іншого. Роттер робить відмінність між тими очікуваннями, які специфічні для однієї ситуації, і тими, які є найбільш загальними або застосовними до ряду ситуацій. Перші, звані специфічними очікуваннями, відображають досвід однієї конкретної ситуації і незастосовні до прогнозу поведінки. Останні, названі генералізованими очікуваннями, відображають досвід різних ситуацій і дуже підходять для вивчення особистості в «роттерівському» розумінні [2].

Дж. Роттер визначає *цінність підкріплення* як ступінь, з якою ми при рівній ймовірності отримання жадаємо одне підкріплення іншому. Використовуючи цю концепцію, він стверджує, що люди розрізняються за своєю оцінкою важливості тієї чи іншої діяльності та її результатів. При можливості вибору для деяких подивитися футбол по телебаченню важливіше, ніж поспілкуватись

з друзями. Також одні люблять довгі прогулянки, а інші - ні. Як і очікування, цінність різних підкріплень заснована на нашому попередньому досвіді. Більше того, цінність підкріплення певної діяльності може змінюватися від ситуації до ситуації і з плином часу. Наприклад, соціальний контакт, ймовірно, буде мати більшу цінність, якщо ми самотні, і меншу, якщо ми не самотні [3]. Проте Роттер стверджує, що існують відносно стійкі індивідуальні відмінності в перевазі одного підкріплення іншому. Відповідно форми поведінки також можна простежити у відносно стійких емоційних і когнітивних реакціях на те, що становить основну заохочуваність діяльності в житті. Слід підкреслити, що в теорії Роттера цінність підкріплення не залежить від очікування. Інакше кажучи: те, що людина знає про цінність окремого підкріплення, жодною мірою не відображає ступінь очікування цього підкріплення. Студент, наприклад, знає, що хороша успішність має високу цінність, і все ж очікування отримати високі оцінки може бути низьким через відсутність у нього ініціативи чи здібностей. За Роттером, цінність підкріплення співвідноситься з мотивацією, а очікування – з пізнавальними процесами.

Загальна формула Роттера означає, що людина схильна прагнути цілей, досягнення яких буде підкріплено, і очікуванні підкріплення будуть мати високу цінність. Також вона підкреслює вплив генералізованого очікування, що підкріплення буде мати місце в результаті певної поведінки в різних ситуаціях. Однак слід зауважити, що основна формула Роттера являє собою скоріше гіпотетичний, а не прагматичний засіб прогнозу поведінки. Фактично він припускає, що змінні, які ми тільки що розглянули (потенціал поведінки, очікування, цінність підкріплення) застосовуються тільки для прогнозу поведінки в умовах ретельного контролю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдурахманов Р.А. История психологии: идеи, концепции, направления. – 2-е изд., стер. – М.: МПСИ, 2008. – 326 с.
2. Дж.Роттер. Теорія соціального навчання. – Пов'якель Н. І. Навч. посібник. – К.: ВД "Професіонал", 2006.
3. Загальна психологія: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За заг. ред. акад. С.Д. Максименка. – К.: Форум, 2000.
4. Зейгарник Б.В. Теорії особистості в зарубіжній психології. – М., 2003р.

ВІЛЬГЕЛЬМ РАЙХ :ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ

Друзь К., студент ЛДУБЖД.

Вавринів О.С., викладач кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД.

Райх Вільгельм народився 24 березня 1897 року в Галичині, яка в той час була частиною Австро-Угорської імперії. Його батько був дрібним фермером і незважаючи на єврейське походження. У сім'ї говорили тільки по-німецьки, а маленькому Вільгельму заборонялося спілкуватися з дітьми єврейського і українського походження. Мати, яку Вільгельм обожнював, наклала на себе руки, коли йому було 17 років ще через три роки помер батько. Залишившись

без сім'ї Вільгельм Райх під час Першої світової війни вступив в австрійські війська, брав участь у боях в Італії і дослужився до офіцерського звання.

Повернувшись зі служби, Райх вступив на медичний факультет Віденського університету, який закінчив в 1922 р. Під час навчання він захоплювався психоаналізом і вже в 1919 р став членом Віденського психологічного товариства, приблизно в той же час він почав застосовувати свої знання на практиці. Саме Райх був першим клінічним асистентом Зигмунда Фрейда, а згодом віце-директором його клініки.

Виступаючи на психоаналітичному конгресі в Зальцбурзі, Райх вперше позначає основні елементи своєї теорії. Він вводить таке поняття, як «оргастична потенція», а також формулює тезу про економічну детермінацію неврозів. За Райху, оргастична потенція - це здатність людини повністю віддатися мимовільній конвульсії організму і повної розрядки збудження на вищій стадії гені-тального з'єднання. Саме оргазму Вільгельм Райх відводив головну роль у формуванні здорової людської психіки.

Від оргастичної потенції залежить душевне здоров'я людини. Основу його становить то властивість характеру, яке, на думку Райха, абсолютно позбавлене невротичного компонента, - здатність до любові. При оргастичній імпотенції (якою страждають більшість людей) виникає застій біологічної енергії, який згодом стає джерелом ірраціональних дій. Тут у Райха вперше зустрічається поняття біологічної енергії, яке згодом він буде досліджувати докладніше.

У 1924 р Вільгельм Райх став керівником Семінару по психоаналітичній терапії. В цей же час він починає видавати свою працю. У 1925 р виходить у світ його перша книга «Інстинктивний характер». У ній Райх показує необхідність розширення аналізу психічних симптомів, як це робилося раніше, до аналізу характеру. Це було його своєрідним відкриттям, оскільки перш психоаналітики не намагалися знаходити відповідність між психікою і характером. Крім того, Райх пояснює можливість застосування психоаналітичного підходу до певних типів шизоїдного характеру. Перш психоаналітики не наважувалися лікувати подібні психічні розлади, оскільки вважалося, що вони не піддаються лікуванню таким методом.

У книзі «Функції оргазму», що вийшла в 1927 р, Вільгельм Райх проводить клінічні обґрунтування сексуальної економіки. Це поняття ввів в психоаналіз сам Райх. Він розумів її як природну теорію сексуальності, що спирається на експериментальні дані. Предметом цієї науки є економіка біологічної енергії в організмі з його енергетичним бюджетом. Ще в одній книзі, яка була надрукована роком пізніше - «До техніки тлумачення і аналізу опору», Райх знову повертається до дослідження людського характеру і викладає принципи його аналізу.

У цей час відбувається розрив Райха з Зигмундом Фрейдом. Райх спробував пройти у нього курс психоаналізу і отримав відмову, що і послужило приводом для припинення їх співпраці. Справжньою ж причиною були політичні погляди Вільгельма, який захопився марксистськими ідеями і вступив в Німецьку комуністичну партію

У 1929 р Райх бере участь в створенні клінік сексуальної гігієни по всій Німеччині. Дослідження, проведені ним, показали, що проблема неврозів є масовою. Після цього відкриття стало ясно, що психоаналіз не є ідеальним способом лікування неврозів. Адже він вимагав великої кількості часу, а значить, і великих матеріальних витрат, і був не здатний допомогти великій кількості хворих. По суті, психоаналіз був тим способом лікування, який могли собі дозволити тільки заможні люди. У створюваних ним клініках Райх проводив дослідження по створенню методик масового лікування.

Організовані їм клініки були першим кроком у цьому напрямку. Кожен відвідувач клініки міг отримати безкоштовну консультацію з усіх питань, що стосуються сексуального життя. Неодноразово Вільгельм Райх сам проводив подібні консультації і читав лекції. На його думку, обізнаність людей в питаннях сексуальної гігієни дозволяла уникнути «розщеплення людської психіки», про яку піде мова нижче.

У цьому ж році він прочитав на щомісячному зібранні в квартирі Фрейда доповідь про профілактику неврозів, в якому поставив перед громадськістю проблему співіснування психоаналізу і культури. Він вважав, що душевні захворювання є результатом невлаштованості сексуальних відносин в суспільстві. Людина виховується в дусі неприйняття різних проявів життя, особливо сексуальності, а тому набуває страх перед задоволеннями. Патріархально-авторитарна культура накладає на характер сучасної людини свій відбиток, відбувається «відчуження характеру від внутрішньої природи і зовнішнього громадського убозтва». Це відчуження є основою самотності, безпорадності, страху перед відповідальністю, хворобливого бажання влади, містичних прагнень і сексуальних проблем. Подібне розщеплення структури психіки людини робить несумісним природу і культуру, потяг і мораль, сексуальність і продуктивність.

На думку Райха, людська психіка тришарова, що і знаходить вияв у трьох типах суспільства - капіталістичному, тоталітарному і демократичному. Перший громадський тип закликає до терпимості і самовладання, до законності і придушення пристрастей. Але подібне придушення інстинктів періодично призводить до прояву ірраціонального в людині. У соціально-політичній сфері цей процес висловився в приході до влади фашизму, який реалізує тягу людей до деструкції і насильства. Третій шар психіки являє собою природну, біологічну основу сексуальності, яка є основою любові і творчої активності. Це психологічна основа демократичної системи, в якій встановлюються природні відносини між людьми.

У 1930 р Райх публікує книгу «Статева зрілість, стриманість, шлюбна мораль», яка, по суті, була першим аналізом проблеми статевого виховання. Тоді ж він переїхав до Берліна, де брав участь в комуністичному орієнтованому русі психічного здоров'я, організовував гігієнічні центри, а також виступав з лекціями.

У психоаналітичних колах політична діяльність Райха не отримала схвалення, оскільки переважна більшість вчених не поділяли його поглядів. Його радикальні програми сексуального виховання не схвалює товаришами по

партії, більш того, вони засуджувалися як пропагують сексуальну революцію. В результаті в 1933 році він був виключений з Німецької комуністичної партії, а роком пізніше - з Міжнародної психоаналітичної асоціації.

Відтепер жоден уряд не хотіло приймати Вільгельма Райха у себе в країні. Деякий час він жив в Данії, де в 1933 р і вийшла в світ його книга «Масова психологія фашизму», написана на основі вражень, отриманих під час поїздок по країні і лікарської практики. У цій книзі Райх демонструє застосовність сексуальної психології до дослідження проблем політичного ірраціоналізму. В результаті накопичення в організмі біологічної енергії з'являються джерела ірраціоналізму, які виражаються через прихильність мас тоталітарному способу життя. Сильне масове прагнення до свободи і страх перед свободою, просякнуту відповідальністю, породжують образ думок, характерний для прихильників фашизму.

Природні потяги людини, і перш за все - сексуальні, придушуються тоталітарною державою, витісняються в несвідоме. В результаті людина перетворюється на істоту, не здатне до якого-небудь опору, таким чином тоталітарна система проникає у психічну структуру індивіда.

За свої погляди і пропаганду сексуальної революції Вільгельм Райх був вигнаний з Данії і переїхав до Швеції. У 1934 р він влаштувався в Норвегії, в Осло, де йому було дозволено займатися науковою і практичною діяльністю.

У 1939 р Вільгельм Райх перебрався в США, де отримав посаду ад'юнкт-професора медичної Психології Нової школи соціальних досліджень в Нью-Йорку. Там Райх багато працював в лабораторії і на підставі своїх досліджень дійшов висновку про існування фундаментальної життєвої енергії, властивою не тільки людині, але і всім живим організмам. Цю енергію Райх назвав оргоном. На його думку, саме вона лежить в основі фрейдівської теорії лібідо.

Все своє життя Вільгельм Райх присвятив подальшій розробці теорії оргона.

У 1941 р він відкрив оргонне випромінювання в атмосфері і ґрунті. Пізніше він спроектував акумулятори оргонної енергії і з 1950 року почав проводити експерименти. Райх вважав, що за допомогою подібних приладів можна лікувати такі важкі захворювання, як рак, стенокардія та епілепсія. У 1954 р його теорія була визнана неспроможною, багато його книг виявилися під забороною, було також заборонено використання його методу.

Райх намагався протестувати, але був звинувачений у неповазі до суду і ув'язнений в американську федеральну в'язницю, де в 1957 р і помер від серцевого нападу.

Серед сучасників теорії Вільгельма Райха майже не зустріли відгуку. Через політичні поглядів багато його праці були незаслужено забуті або невірні витлумачені. Проте деякі його ідеї були розвинені в творах Е. Фромма і Т. Адорно. Сучасні психоаналітики використовують його розробки причин розвитку неврозів і теорію статевого виховання. Райх дещо перебільшував значення сексуальних потягів в житті людини, але його погляди на біологічну енергію послужили основою для створення сучасної біоенергетики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуревич П. // Доля і навчання Вільгельма Райха 1992. / №10-с.113-116.
2. Рассохин А. В. Вильгельм Райх: по ту сторону осуждения и поклонения / - М. 1999. - С. 6-10.
3. В. Райх. Сексуальна революція. – СПб– М., 1997. - 352с.
4. Овчаренко В. Н. Райх Вильгельм // Новий філософський словник // А. А. Грицанов . – Мінськ: В. М. Скакун , 1998. – С. 562 – 564.

АССАДЖІОЛІ РОБЕРТО – ПСИХОСИНТЕЗ, ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ПСИХОТЕРАПІЇ ТА САМОРОЗВИТКУ ЛЮДИНИ

Матвіюк Д., студент ЛДУБЖД.

*Цюприк А. Я., доцент кафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУБЖД, кандидат педагогічних наук, доцент.*

У світі психології існує достатньо багато теорій, концепцій, автори яких висвітлюють своє бачення на те чи інше поставлене перед ними запитання. Свого часу один із учнів Зигмунда Фрейда італійський психіатр і психолог Альберто Ассаджіолі (1888-1974) [3, с. 28] зробив спробу об'єднати теорії деяких впливових вчених у психотерапії і їхні погляди на особистість, її структуру та способи роботи з нею. Говоритимемо про психосинтез як практичний напрям роботи у психології. Загалом, у ньому прослідковується комбінування ортодоксального психоаналізу, аналітичної, індивідуальної та трансперсональної психології.

Хоча Ассаджіолі не піддавав критиці роботи свого учителя, однак він вніс свою лепту у розуміння того, як потрібно розглядати особистість для ефективнішої роботи з нею у психотерапії. Автор теорії психосинтезу вважав, що якщо є «аналіз», то справедливим буде припускати існування «синтезу» [1]. Тобто, є певний набір «часткового», який варто аналізувати для подолання тої чи іншої проблеми психологічної природи, а поряд з тим робота буде ефективною у тому випадку, якщо проаналізоване «часткове» синтезувати у «єдине ціле», при цьому зробити це треба так, аби особистість створила чи відновила гармонію. Існують ситуації дисбалансу особистості, коли психічні явища в середині особистості починають суперечити одне одному. У таких випадках ці суперечності спочатку потрібно розпізнати, усвідомити, проаналізувати, а потім об'єднати [4].

Для наочного прикладу концепцію людської особистості Ассаджіолі зобразив у вигляді овалу і бачив її наступним чином, а саме: 1) найнижче несвідоме (найпростіші форми психічної діяльності, комплекси, неконтрольовані парапсихічні процеси); 2) середнє несвідоме (усі психічні навички та емоційні стани, досвід); 3) найвище несвідоме або надсвідоме (найвищі почуття, найвищі парапсихологічні функції); 4) поле свідомості (думки, бажання, відчуття, що піддані усвідомленню і аналізу в даний момент); 5) свідоме «Я» (центр свідомості, що є неусвідомленим); 6) вище «Я» або

істинне «Я» (наше істинне єство, що не змінюється у разі психічних порушень на відмінно від попереднього елемента); 7) колективне несвідоме [2].

Щоб звільнитися від обертання в колі своїх помилок і недоліків, здійснити гармонійну внутрішню інтеграцію, осягнути істинне «Я», вступити в правильні відносини з іншими людьми, автор запропонував методологію і техніку досягнення цієї мети, для чого необхідно: 1) глибоке пізнання своєї особистості, 2) контроль над різними її елементами, 3) осягнення свого істинного «Я» - виявлення або створення об'єднуючого центру, 4) психосинтез: формування або перебудова особистості навколо нового центру [3, с. 30]. Основними завданнями психосинтезу є осягнення свого істинного «Я» з урахуванням внутрішньої особистісної гармонії та гармонії із навколишнім світом при протіканні процесу, власне, цього осягнення [4].

Психосинтез набув значної популярності за життя Роберто Ассаджіолі. Практичні напрацювання технік його напряму визнані дієвими й досі використовуються у багатьох сферах діяльності особистості, зокрема в психотерапії для лікування психосоматичних захворювань, корекції пограничних нервово-психічних станів та інших особистісних проблем. Деякі прийоми використовуються у педагогіці, а також як метод самопізнання та саморозвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. А. Н. Романин. Основы психотерапии. Психосинтез Р. Ассаджиоли // [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.psyarticles.ru/viewpost.php?id=94>
2. Ассаджіоли Роберто. «Психосинтез: теория и практика». Часть первая: принципы. Составил и перевел В. Данченко, издание второе, исправленное и дополненное, К.: PSYLIB, 2002.
3. Психологический лексикон. Энциклопедический словарь в шести томах/ Ред.-сост. Л.А. Карпенко. Под общ. ред. А.В. Петровского. – М.: ПЕР СЭ, 2005.
4. Психосинтез Роберто Ассаджіоли. Теория // [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://rideo.tv/video/47838/>

ПСИХОЛОГ ОЛЕКСАНДР КУЛЬЧИЦЬКИЙ – ВІДОМИЙ У ЄВРОПІ, АЛЕ НЕ В УКРАЇНІ

Балябас В.Д., старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи ЛДУБЖД, кандидат історичних наук.

Захарова К., студент ЛДУБЖД.

Історія України в період її незалежності набуває небаченого досі розвитку. Це явище є логічним, адже протягом чверті століття, розсекречувались архівні документи та матеріали, відновилася співпраця з багатьма європейськими науковими інституціями, а також збільшився потік цікавої та рідкісної інформації через спеціальні періодичні видання й звісно

через мережу Інтернет. Це дало змогу історикам, мало не щодня, відкривати загалу все нові і нові імена.

Дана стаття теж не є винятком, так як розкриває проблеми української душі та формування української психіки, котрі досліджував відомий у Європі та не в Україні громадський та політичний діяч, філософ та психолог Олександр Юліанович Шумило фон Кульчицький. За своє не коротке життя Олександр Юліанович (помер у віці 85 років) встиг чимало та і життєвий шлях його можна поділити на два етапи: до еміграційний та в еміграції. Народився пан Кульчицький на Тернопільщині у містечку Скалат, освіту здобував спочатку у Львівському університеті (1913-1914, 1924-1926), потім в Університеті Сорбонни (1919-1920), і надалі у Ягелонському університеті (1930-1932). Під час навчання вів активне громадське та політичне життя і як результат він був обраний делегатом від студентів до Української Національної Ради, під час Паризької мирної конференції був у складі дипломатичної місії Західноукраїнської Народної Республіки, довгий час вчителював на Західній Україні, і навіть був чемпіоном Польщі з тенісу. Коли грянула Перша світова війна (1914-1918) був мобілізований та воював в одному з підрозділів цесарсько-королівської армії. У 1930 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктор філософії, тема дослідження – «Релігія у вченні Ренана». У зв'язку з тим, що Олександр Кульчицький вів активну громадську та політичну діяльність та побоюючись переслідувань з боку нової влади був змушений у 1940 році нелегально перетнути радянсько-німецький кордон і оселитися у Мюнхені. Так розпочинається другий етап життєдіяльності відомого українця.

В еміграції О. Кульчицький працював в Інституті психології та психотерапії (Мюнхен, Німеччина) на різних посадах: професор, продекан, декан, проректор, ректор. Через трохи більше як десять років Олександр Юліанович переїжджає до Франції. Саме тут його громадська діяльність набирає найбільшого розвитку. Його обирають заступником голови НТШ у Європі та головою Західноєвропейського центру НТШ (Сарсель, Франція), а також головував або був членом багатьох інших організацій (Комісія допомоги українському студентству, Українсько-польське товариство, Міжнародна Академія Наук в Парижі та ін.).

Щодо його наукової діяльності в галузі психології, то спираючись на ідеї комплексів і персонального підсвідомого Фрейда й Адлера, а також теорію архетипів Юнга, Кульчицький вивів свою концепцію формування психіки української людини. Зокрема, він зауважив, що «комплекс меншовартості» є властивий для кожного народу, котрий коли-небудь був поневолений. Впливаючи на формування цілісного психічного життя, цей комплекс набуває меж загального комплексу української спільноти. В своїх проявах він може отримувати забарвленість "комплексу кривди", збуджуючи тенденцію до "надолуження", "надкомпенсацію" або до етично-ідилічного мрійництва з його вірою у прихід "рахманного царства правди", братерства та все-людних ідей, своєрідного жіночо-мазохістського комплексу української душі як шукання насолоди у стражданнях, піднесення ореолу терпіння (святкування роковин

національних поразок, оцінка історичних подій пропорційно до пролитих сліз і крові або величини жертв тощо).

Також О. Кульчицький вважав, що на формування української психіки впливають географічне середовище, природа, її статичні та динамічні процеси, світоглядними є настанови лісу, лісостепу та степу. З впливів лісу формуються переживання "стриманості рухомої форми", почуття обачливості та підозрливості, панічності та лякливості, очікування й терплячості; лісостепу — пасивність та обачливість, обережність й компромісність, які часто стають відповідниками станів безтурботливості, ігрових, естетичних та споглядальних настанов, поступності супроти чужого опору та впливів аж до самозречення, пристосування; із степу — почуття нічим не стриманого руху у безмежність, її неоформленість, що призводить до переживання кількісного, величного, піднесення та поширення, звуження, а у своїй протилежності — піднесене почуття самооцінки честолюбства і почуття недостатності з усіма їхніми наслідками. Світоглядна настанова українського степу — це ентузіастична настанова на стан душі як сп'янілості, розміреності, любові та шалу, зламаності чи стрибковості.

Вказуючи на негативний вплив шарів персонального підсвідомого О. Кульчицький звертає увагу на позитивні прояви найглибших шарів колективного підсвідомого. Ці сліди, що існують у колективному - єдині для всієї спільноти та заповнюються певними уявленнями (архетипами, за Юнгом), які у свою чергу виливаються у вірування, переживання, міфи, часто і у літературну творчість.

Як висновок зазначимо, що психіка українського народу, згідно концепції О. Кульчицького — це виняткове насичення "духом землі", злеліаних в переживаннях та досвіді хліборобських архетипів "magna mater" (Мати природа), де архетипна констеляція колективного підсвідомого українського народу засвідчує добру первинність та первинну доброту найглибших сфер української психіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балагутрак М. Структура української психіки у дослідженнях Олександра Кульчицького. Системний аналіз // Народознавчі зошити. 2000. Ч. 4(34)
2. Бойко В. О. Кульчицький: у пошуках української душі // Віче. — 1998. — № 9. — С. 107 — 114.
3. Єржабкова Б. Бібліографія наукових праць Олександра Кульчицького (1895–1980) // Визв. шлях. 1981. № 2; 1982. № 6, 7; 1983. № 6; 1985. № 5, 6; Її ж.
4. У століття народження Олександра Кульчицького (1895–1980) // Там само. 1996. № 1, 2;
5. Керівник українського психологічного інституту професор Олександр Кульчицький // Леник В. Українці на чужині, або Репортажі з далеких доріг. — Львів, 1994. — С. 289 — 291.

ЕРІК БЕРН – «ПСИХОЛОГІЯ ТА ЕТИКА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ»

Миськів Ю., студент ЛДУБЖД.

Цюприк А.Я., доценткафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД, кандидат педагогічних наук, доцент.

Підхід до аналізу ситуації в залежності від позицій, займаних партнерами, розвивається в руслі трансактного аналізу – напряму, який в останні десятиліття завоювало величезну популярність у всьому світі. Досить сказати, що книги Е. Берна "Ігри, в які грають люди. Люди, які грають в ігри", Т. Харріса "Я – о'кей, ти – о'кей" і М. Джейс і Д. Джонджевал "Народитися, щоб перемогти", присвячені теорії і практиці трансактного аналізу, розходилися мільйонними тиражами.

Ерік Леннард Берн – американський психолог і психіатр. Відомий, перш за все, як розробник трансактного аналізу. Розвиваючи ідеї психоаналізу, загальної теорії і метод лікування нервових і психічних захворювань, Берн зосередив увагу на «трансакціях» (від англ. transaction – угода), що лежать в основі міжособистісних відносин. Деякі види трансакцій, які мають у собі приховану мету, він називає іграми. Берн розглядає три его-стани: Дорослий, Батько і Дитина (які не є фрейдівськими Я, Над-Я і Воно). Вступаючи в контакт із навколишнім середовищем, людина, на думку Берна, завжди знаходиться в одному з цих станів.

Мабуть, основою такої величезної популярності цього напрямку стала його логічність, що здається очевидністю і відкритістю для неспеціалістів, не кажучи вже про те, що навчання спілкуванню з допомогою трансактного аналізу дійсно сприяє вмінню людей взаємодіяти.

Однією з найбільш поширених концепцій комунікацій є модель его-станів (я-станів), запропонована американським психотерапевтом Еріком Берном. Вона привернула увагу людей бізнесу, так як, на думку багатьох, дає найбільш точне пояснення поведінки людини в різних ситуаціях.

Кожен его-стан, за Берном, є замкнутим і складається з: "я – Батько", "я – Дорослий", "я – Дитина". Берн вважає, що на мові психології стан "я" можна описувати як систему почуттів, визначаючи її як набір узгоджених поведінкових схем. Е. Берн зазначає, що кожна людина володіє певним, найчастіше обмеженим репертуаром станів свого "я", у яких суть не ролі, а психологічна реальність.

Стан "я", як зазначає Берн далі, – це нормальні фізіологічні феномени. Людський мозок організовує психіку життя. Продукти його діяльності сортуються і зберігаються у вигляді станів "я". Кожен тип станів по своєму життєво важливий для людського організму.

У теорії трансактного аналізу основними поняттями є стани его і трансакції. Під станом его Берн розуміє відносно незалежні і відокремлені у внутрішньому світі людини сукупності емоцій, установок і схем поведінки. Таких відособлених комплексів і способів поведінки Берн виділяє три: Батько, Дорослий і Дитина. Батько – це такий стан его, почуття установки і звична

поведінка якого відноситься до ролі батька. Стан Дорослого звернено до реальної дійсності, стан Дитини – це актуалізація установок і поведінки, виробленого в дитинстві.

Також важливо, що, згідно теорії трансактного аналізу, Батько, Дорослий і Дитина – це не абстрактні стилі поведінки, а цілком конкретні і важливі спогади, які є у кожної людини, які, хоча і не завжди усвідомлюються, але все таки є і справляють відчутний вплив на поведінку людини. У своїй праці Ерік Берн виділяє основні характеристики позицій Батька, Дорослого і Дитини.

Якщо людина правильно розуміє трансакти міжособистісного спілкування, то вона дуже швидко усвідомлює, чому комунікації між двома людьми бувають конструктивними і чому в інших випадках виникають перешкоди.

Традиційно виділяються три типи трансакцій: додаткові, що перетинаються і приховані. Додатковою називається така взаємодія, при якій партнери адекватно сприймають позицію один одного, однаково розуміють ситуацію і скеровують свої дії саме у тому напрямку, яке очікується і приймається партнером. Виділяють два підтипи додаткових трансакцій: рівні і нерівні. У рівних відносинах партнери знаходяться на однакових позиціях і відповідають саме з тієї позиції, з якої і очікує партнер.

Наступний вид трансакції пересічна взаємодія. Зразки цього спілкування зустрічаються набагато рідше. По суті пересічна взаємодія – це "неправильна" взаємодія. "Неправильність" полягає в тому, що партнери, з одного боку, демонструють неадекватність розуміння позиції і дій іншого учасника взаємодії, а з іншого боку, яскраво виявляють свої власні наміри і дії.

Третім типом трансакції є приховане взаємодія. Це така взаємодія, яке включає в себе одночасно два рівня: явний, виражений словесно, і прихований, уявний. Зрозуміло, що те, що відкрито вимовляється, є прикриття для того, що мається на увазі. І в даному прикладі явне і приховане взаємодія відбувається з різних позицій. Очевидне – з позиції "Дорослий – Дорослий", а приховане – з позиції "Дитина – Дитина".

Використання прихованих трансакцій передбачає глибоке знання партнера, або більшу чутливість до невербальних засобів спілкування, тону голосу, інтонації, міміки і жесту, оскільки саме вони найчастіше передають прихований зміст.

Отже, позиція Дорослого краща в ділових контактах. Саме вона формує партнерський стиль спілкування. Однак для більш глибокого розуміння спілкування, для того щоб можна було не тільки усвідомлювати свої помилки, але і уявити собі, як можна їх виправити, необхідно розібратися в питанні про походження різних позицій в спілкуванні.

Так, почувши певні слова і інтонації з вуст партнера, ми можемо приблизно визначити ситуацію. Якщо нам чується роздратування чи невдоволення на нашу адресу, чи це ситуація загрозлива; якщо чути навчальні, дидактичні інтонації, то це ситуація настанови або виховання. У той же час в наших силах вплинути на ситуацію, задати тон і напрямок подальшого розвитку подій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берн Е. Введення в психіатрію та психоаналіз для непосвячених. Сімферополь, 1998.
2. Берн Е. Ігри в які грають люди і люди, які грають в ігри. – К.: ЛІТУР, 2002.
3. Берн Е. Що ви говорите після того, як кажете "Здрастуйте." – М., 1984
4. Джеймс М., Джонгвард Д. Рожденные выигрывать. Трансакционный анализ с гештальт упражнениями: Пер. с англ./Общ. ред. и послесл. Л.А. Петровской. – М.: Издательская группа "Прогресс", "Прогресс-Универс", 1993. – 336 с.

ВІДОМИЙ ДІЯЧ Л.ВИГОТСЬКИЙ

Калитин І., студент ЛДУБЖД.

Вавринів О.С., викладач кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД.

Важливим завданням сучасних дошкільних навчальних закладів є формування гармонійно розвиненої, фізично та психічно здорової особистості. Проте на успішність розв'язання цього завдання сьогодні негативно впливає низка чинників: проблеми нестабільного соціально-економічного становлення держави, складність соціальної системи розвитку дитини, внутрішньо-сімейна атмосфера та особливості взаємин батьків, рівень професійної і психологічної освіченості педагогів, вікові й індивідуально-типологічні властивості.

(нар. 17 листопада (5 листопада) 1896, Орша, Білорусь — пом. 11 червня 1934, Москва, СРСР) — білоруський і радянський психолог, засновник культурно-історичної школи в психології, на якій базується психологічна теорія діяльності[2].

Відомий у Європі та США як один з основоположників та розробників когнітивної психології. Особливо важливими є його здобутки у вивченні вищих психічних функцій, психології мовного мислення та його генези, теорії навчання.

Перші системні уявлення про зміст вікових криз пов'язані з дослідженнями Л. Виготського[2].

Л. Виготський під кризою розумів зосередження різких і капітальних зрушень і зміщень, змін і переломів в особистості дитини. Психолог вважав, що криза виникає тоді, коли внутрішній хід дитячого розвитку завершив якийсь цикл, і перехід до наступного циклу буде обов'язково переломним[3].

Він зазначає, що дитину в період кризи трьох років відрізняє цілий набір симптомів поведінки, який у психології дістав назву «семизір'я симптомів».

1. Яскраво виражений негативізм, який виявляється не тільки через небажання виконувати вказівки дорослого, а й виражається у прагненні дитини робити все навпаки, часто навіть всупереч її власним інтересам та проти волі самої дитини.

2. Впертість, яка відрізняється від наполегливості тим, що дитина домагається свого лише тому, що так забажала. Малюк може довго

відмовлятися йти додому з прогулянки лише тому, що не хоче змінювати свого рішення.

3. Непокірливість, як постійна невдоволеність усім, що пропонує дорослий.

4. Свавілья - симптом, що виявляється у тенденціях дитини до самостійності та її готовності вести боротьбу з дорослими за її реалізацію.

5. Протест-бунт - симптом, що наповнює окремі прояви поведінки дитини.

6. Протест-бунт тісно пов'язаний з іншим симптомом — знецінюванням дитиною особистості близьких людей, що виявляється, в першу чергу, тенденцією до безпідставного вживання негативних, лайливих слів, термінів з негативним деструктивним змістом.

7. Деспотизм - бажання виявляти деспотичну владу стосовно оточуючих, причому демонструвати різноманітні способи її демонстрації[1].

Дослідження останніх років дали змогу розширити уявлення про кризу трьох років: це не просто складний період дитинства, що полягає лише в негативному ставленні до дорослого, а особливий віковий етап.

Цікавим в межах протікання кризи, на думку Л. Виготського є феномен гри з уявними об'єктами — фантазування. Таке фантазування корисне для розвитку уяви дитини, оскільки сприяє формуванню її наочно-образного мислення, творчих здібностей. Однак у деяких дітей фантазування може перетворитися на нечесність. За умов надмірної суворості дорослого, відсутності щирості у спілкуванні з дитиною, недостатнього заохочення дій малюка. Це може сприяти виникненню почуттів невпевненості у собі, страху перед дорослим і, як наслідок, — до спроб за допомогою нечесності захистити своє «Я», уникнути покарання[1].

Виготський розробив теорію про вік як одиницю аналізу розвитку дитини, запропонував нове розуміння умов, джерел, форми, специфіки та стимулів психічного розвитку дитини; описав стадії і фази дитячого розвитку, а також переходи між ними в процесі онтогенезу; він виявив та сформулював основні закони психічного розвитку дитини.

Найбільш визначною та поширеною концепцією в педагогіці стало визначення Виготським «зони найближчого розвитку». Спираючись на вивчення розвитку дитини, він дійшов до аналізу того, як цей розвиток співвідноситься з навчанням, що й було поштовхом до вироблення власного бачення, тобто концепції про «зону найближчого розвитку». Виготський був переконаний, що навчання є двигуном психічного розвитку[1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / [наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко]. - [3-тє вид., випр.]. - К.: Світич, 2009. - 430 с.

2. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии / Л. С. Выготский. - СПб, 2004. — 224 с.

3. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6 т. - Т. 4. Детская психология / Под ред. Д. Б. Эльконина. - М., 1984. — 432 с.

ВИДАТНІ ПСИХОЛОГИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЦИВІЛІЗАЦІЮ

Кобзарук І., курсант НАСВ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Неурова А.Б., викладач кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ НАСВ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Важливий внесок у психологію вніс австрійський психолог і невролог Зігмунд Фрейд. Він вивчав людське несвідоме. Розвинув методику вільних асоціацій та тлумачення сновидінь, яку було покладено в основу психоаналізу, і сформулював концепцію структури психіки.

Фрейд, жартуючи, називав себе Мойсеєм психоаналізу. Підкорюючи все нові та невідомі раніше вершини психології людини, він мріяв про інтелектуальне підкорення світу.

Основоположник: психоаналізу, методу вільних асоціацій та теорії сновидінь. Автор більше 25 наукових праць, які підкорили світ і до тепер рахуються актуальними та цікавими до вивчення.

Метод вільних асоціацій . Що ж таке «асоціації»? Це одне із найдавніших понять психології, яке зустрічається у працях Платона, Аристотеля та багатьох інших науковців. Коли психологія перетворилася в науку, асоціації почали вивчати експериментально, щоб з'ясувати закони пам'яті, уяви та інших психічних процесів. Зараз наука знає, які асоціації викликають різні слова в більшості людей. У всіх випадках головним завданням було вивчення роботи свідомості. Проте, австрійський науковець шукав у ньому шлях до неусвідомлених бажань, натяки на те, що відбувається в «вічній водоверті» афектів та потягів. Для цього, він хотів вивести асоціації з-під контролю свідомості. Вони мали бути вільними. Так народився метод психоаналізу.

Фрейд почав використовувати метод вільних асоціацій. Пацієнтам пропонувалося розслабитися на кушетці та говорити про все, що їм приходить у голову, яким би абсурдним, неприємним або непристойним воно не здавалось. В процесі асоціювання могутні емоційні потяги несли неконтрольоване мислення в напрямку до психічного конфлікту. Фрейд стверджував, що перша випадкова думка містить саме те, що потрібно, і являє собою забуте продовження спогадів.

Відомі цитати: «Ми вибираємо не випадково один одного. Ми зустрічаємо тільки тих, хто вже існує в нашій підсвідомості...»;

«Визнання проблеми - половина успіху в її вирішенні...»;

«Людині властиво вважати неправильним те, що їй не подобається, і тоді легко знаходяться аргументи для заперечень...»;

Карл Густав Юнг. Швейцарський психоаналітик, психолог, філософ культури, родоначальник аналітичної психології.

Вперше запропонував ряд філософських концепцій: архетип, колективне несвідоме, комплекс і синхронічність. Значно поглибив і розширив уявлення про несвідоме. Широкою популярністю зараз користується його система психологічних типів. На думку Карла Юнга, несвідоме зовсім не є «темним океаном» пороків і плотських потягів, які були витіснені зі свідомості у процесі історичного та соціального розвитку людини; швидше, це — склад втрачених

спогадів, а також апарат інтуїтивного сприйняття, який значно перевершує можливості свідомого мислення.

Напрямок аналітичної психології ґрунтується на понятті колективного несвідомого. Одиницею аналізу психіки Юнг запропонував поняття архетипу, як вроджений зразок поведінки. Енергетика архетипу обумовлена тим, що він є проявом лібідо. Крім поняття колективного несвідомого Юнг дав опис екстраверсної (спрямованої переважно на зовнішній світ) та інтровертної (спрямованої на внутрішній, суб'єктивний світ) установок.

Найвідомішою емпіричною класифікацією типів особистості є систематика, запропонована К.-Г. Юнгом. В основі типології - екстраверсія як зверненість до об'єктів навколишнього світу та інтроверсія як рефлексія, перешкода контакту з об'єктами, сумнів і недовіра.

Юнг пов'язував екстраверсію й інтроверсію з двома способами пристосування до об'єктивного світу, що склалися еволюційно: "Перший шлях - це підвищена плодючість за відносно малої обороноздатності і недовговічності окремого індивіда; другий шлях - це озброєння індивіда різноманітними засобами самозбереження за відносно малої плодючості". Він називав ці типи родючим і ненажерливим. Обидва стилі існування ефективні, але один досягає успіху завдяки встановленню безлічі відносин, а інший - за допомогою власної монополізації.

Відомі цитати:

« Все, що дратує в поведінці інших, може призвести то розуміння самого себе...»

« Якщо ви – людину обдарована, це не означає, що ви щось отримали. Це означає, що ви можете щось віддати...»

« Зустріч двох особистостей схожа на змішування двох хімічних елементів: якщо відбувається хоч мінімальна реакція – змінюються обидва елементи...»

Абрагам Маслоу. Видатний американський психолог, засновник гуманістичної психології. Він писав про людей, обґрунтовуючи це тим, що людина – основний компонент суспільства і для того, щоб зрозуміти певний соціум, необхідно дослідити хоча б один, найдрібніший елемент – людину (особистість)

Найвидатніші праці: «Теорія про людську мотивацію», «Мотивація і особистість», «Релігії, цінності і пікові переживання», «На шляху до психології буття».

Маслоу, створюючи у 1940-х рр. свою теорію мотивацій, намагався пояснити, чому в різний час у людей виникають різні потреби. Він вважав, що потреби людини мають ієрархічну структуру з 5 рівнів.

Фізіологічні потреби (природні потреби) є необхідними для виживання. Вони включають потребу в їжі, воді, захисті, відпочинку, сексуальні потреби.

Потреби в безпеці. Включають потреби в захисті від фізичних і психологічних небезпек з боку навколишнього світу і впевненість у перспективі задоволення фізіологічних потреб в майбутньому. (страхування або пошук

надійної роботи з гарними видами на пенсію, можливість впевнено крокувати дорогою свого життя).

Соціальні потреби (дружба, кохання) включають почуття приналежності до певного товариства, колективу, співдружності.

Потреби в повазі. Включають потреби в досягненні особистих цілей, повазі з боку оточуючих, визнанні, успіху.

Потреби в самовираженні— потреби в реалізації своїх потенційних можливостей і зростанні як індивіда. Найвищий рівень соціальної та особистої реалізації людини.

Для будь-якої людини базовими залишаються лише потреби природнього характеру. Всі решта – задовольняються вибірково. В залежності від умов подальшого розвитку індивіда та напрямку його повсякденної діяльності. Хтось може повністю розкрити свій потенціал лише під час колективної діяльності, а для когось важливе визнання тільки за рахунок досягнення особистих цілей самотужки. Все залежить від людини. В кожного свій шлях, своє бачення навколишнього світу.

Цитати:

«Щоб уникнути розчарування в людях, треба позбутися ілюзій. Вмійте приймати людей такими, якими вони є. Досконалих людей не існує. Можна знайти хороших людей, але навіть і вони часом бувають егоїстичні, дратівливі і похмурі...»

«Все життя є навчання, і кожен в ній учитель і вічний учень...»

«Життя - це процес постійного вибору. І кожен день людина має вибір: або відступити, або просуватися до мети...»

ЛІТЕРАТУРА

1. Вступ до психоаналізу : лекції зі вступу до психоаналізу з новим висновками : пер. с нем. / Зигмунд Фрейд; Под общ. друк. Петро Таращук. – Київ : Основи, 1998. – 709 с.– На укр. яз. - ISBN 966-500-013-6.

2. Юнг К. Г. Психологические типы. — М.: ООО «Попурри», 1998. — 656 с.

3. Abraham H. Maslow. Motivation and Personality (2nd ed.) N.Y.: Harper&Row, 1970; СПб.: Евразия, 1999 (Перевод А.М.Татлыбаевой)

4. Четвертаків С.А. Ієрархія потреб по Маслоу – загальна теорія мотивації для соціології [Електронний ресурс] / С.А. Четвертак. - Загл. екрану: <http://sergeychet.narod.ru/motiv.html>

ПСИХОЛОГІЯ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ

Щур В., студент ЛДУБЖД.

*Куций О.А., доцент кафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУБЖД, кандидат психологічних наук, доцент.*

Вживання слова "психологія" (від давньогрецьких слів "psyche" (душа) і "logia" (розуміння, знання) уперше зафіксовано в західноєвропейських текстах XVI ст. Поступово слово "психологія" ввійшло до буденного вжитку.

Психологія на шляху до самостійної науки пройшла тривалий шлях, і лише всередині XIX ст. з розрізнених знань вона стала самостійною наукою. Однак і в попередні епохи уявлення про психіку (душу, свідомість, поведінку) не були цілковито позбавлені ознак науковості. Вони прорізувалися в надрах інших наук, зокрема філософії, медицини, природознавства, у різних явищах соціальної практики та ін. У цьому вічному пошуку людства науково-психологічна думка дедалі більше набувала значення і сили, усвідомлюючи свій предмет.

Психологія як наука про душу. Розуміння психології як науки про душу охоплює найбільший її період. Найперші з відомих нам уявлень про душу належать до архаїчного суспільства (Міфологічний період) і їх можна позначити терміном анімізм. Анімістичні уявлення про душу наближали її до повітря, тобто пов'язували з матерією.

Стародавні уявлення про навколишній світ були пов'язані з анімізмом (від лат. "anima" - душа, дух) - вірою в прихований за видимими речами сонм духів (душ) як особливих "агентів" або "примар", які покидають людське тіло з останнім подихом, а за деякими вченнями (наприклад, знаменитого філософа і математика Піфагора), вони безсмертні і вічно мандрують у тілах тварин і рослин. Стародавні греки називали душу словом "психе", що й дало назву науці "психологія".

Згодом відбувся перехід від анімізму до гілозоїзму (від грец. "hyle", що означає речовину, матерію і "zoe" - життя), який розглядав увесь світ як універсум, де космос вважали живим. Межі між живим, неживим і психічним не робили. Усе це розглядали як породження єдиної первинної матерії (праматерії).

Гілозоїст Геракліт душу ("психею") вбачав в образі іскри космосу - "вічно живого вогню", тому він говорив: "Пізнай самого себе".

Згідно з поглядами Демократа, самі боги - ніщо інше як сферичні скупчення вогненних атомів. Людину також було створено з різного сорту атомів. Найрухоміші з них - атоми вогню. Вони утворюють душу.

Для медика Гіппократа важливо було знати будову живого організму, причини, від яких залежать здоров'я і хвороба. Такою причиною Гіппократ вважав пропорцію, у якій змішані в організмі різні "соки" (кров, жовч, слиз). Різну пропорцію цих соків в організмі було названо темпераментом. Тому з іменем Гіппократа пов'язують назви чотирьох темпераментів, що дійшли до наших днів: сангвінічний (переважає кров), холеричний (переважає жовта жовч), меланхолійний (переважає чорна жовч), флегматичний (слиз).

У всіх об'єктах Платон бачив сферу вічних ідеальних форм, прихованих за небосхилом в образі царства ідей. Усе, що чуттєво сприймається, від нерухомих зірок до предметів, що безпосередньо відчуються, - це лише затемнені ідеї, їхні недосконалі слабкі копії. Стверджуючи принцип

первинності надмісних загальних ідей щодо всього того, що відбувається в тлінному тілесному світі, Платон став родоначальником філософії ідеалізму.

Іншого погляду дотримувався Арістотель, який пояснював, що тілесне й духовне творять нероздільну цілісність. Душа, за Арістотелем - це не самостійне єство, а форма, спосіб організації живого тіла.

Психологія як наука про свідомість. Оскільки достовірне знання про будову нервової системи в ті часи було мінімальне, то Декарт цю систему бачив у формі "трубок", якими проносяться легкі повітряноподібні частинки. Він називав їх "тваринними духами". Згідно з Декартовою схемою рефлексу, зовнішній імпульс приводить ці "духи" в рух, заносючи їх у мозок, звідки їх автоматично скеровано до м'язів. Гарячий предмет, обпалюючи руку, змушує відсмикувати її. Тіло впливає на душу, зумовлюючи в ній "пасивні стани" (пристрасті) у вигляді чуттєвих сприймань, емоцій тощо. Душа, володіючи мисленням і волею, впливає на тіло, примушуючи цю "машину" працювати і змінювати свій хід.

Однак Томас Гоббс (1588-1679) категорично відкинув душу як особливу сутність. Він зазначав, що у світі немає нічого, крім матеріальних тіл, які рухаються за законами механіки, які відкрив Галілей. Відповідно і всі психічні явища пояснювали з погляду цих глобальних законів.

Під девізом досвіду виникла емпірична психологія. У розробленні цього напрямку провідна роль належала Джону Локку (1632-1704), який, як і Гоббс, сповідував походження всього складу людської свідомості від досвіду.

Розвиток психіки відбувається завдяки тому, що з простих ідей формуються складні. Усі ідеї постають перед судом свідомості. "Свідомість - це сприйняття людиною того, що відбувається у її власній думці".

На початку XIX ст. почали формуватися нові підходи до психології як науки. На зміну механіці прийшла фізіологія, яка зробила предмет свого вивчення - особливе природне тіло - об'єктом експериментального дослідження.

Унікальним предметом психології визнали "безпосередній досвід". Головним методом - інтроспективу: спостереження суб'єкта за процесами у своїй свідомості. Інтроспективу розуміли як особливу процедуру, яка вимагає спеціального тривалого тренування.

Психологія як наука про поведінку. У цьому контексті важливим є вчення Івана Сеченова (1829-1905) про рефлекторну сутність психіки. Його перший трактат "Рефлекси головного мозку" (1863), який увійшов до книги "Психологічні етюди", мав значний резонанс у російському суспільстві, журналістиці, літературі.

Нове розуміння предмета психології склалося під впливом робіт Івана Павлова (1859-1963) і Володимира Бехтерева (1857-1927). Предмет психології вони вважали не ізольовану свідомість, а вивчення цілісної поведінки. Цей напрям набув популярності під назвою рефлексологія, оскільки замість відчуття як початкового поняття розглядали рефлекс.

Біхевіоризм називали "психологією без психіки". Цей напрям припускав, що психіка ідентична зі свідомістю. Відтепер вона вивчала також доступні

зовнішньому об'єктивному спостереженню, незалежні від свідомості стимули - реактивні відносини.

Біхевіоризм змінив загальний лад психологічного пізнання. Його предмет охоплював відтепер формування і зміну реальних тілесних дій у відповідь на широкий спектр зовнішніх подразників.

Внесок у розмежування психіки й свідомості зробили дослідження гіпнозу, які стали популярними в Європі завдяки діяльності австрійського лікаря Месмера, що пояснював свої гіпнотичні сеанси дією магнітних закінчень (флюїдів). Згодом, відкинувши месмеризм, англійський хірург Бред став прихильником фізіологічного трактування гіпнозу (запропонувавши термін "нейрогіпноз"). Однак далі вирішальну роль він надав психологічному чиннику.

Біхевіоризм, а разом з ним психоаналіз, уцент підірвали психологію свідомості. Учені доводили, що за покровом свідомості існують могутні пласти неусвідомлюваних суб'єктом психічних сил, процесів і механізмів.

Саме психоаналізом назвав своє вчення австрійський лікар Зигмунд Фройд (1856-1939). Замість аналізу свідомості Фройд вдався до аналізу прихованих, глибинних шарів психічної активності особистості. До Фройда вони не були предметом психології. Після нього стали його невід'ємною частиною.

Справжні причини від свідомості приховані, але саме вони керують поведінкою. Саме ці сили почав аналізувати Фройд і його послідовники

Основним серед цих процесів було визнано сексуальну енергію потягу. З дитинства в умовах сімейного життя вона визначає мотиваційний ресурс особистості. Зазнаючи різних трансформацій, вона пригнічується, витісняється і, однак, проривається крізь "цензуру" свідомості обхідними шляхами, розряджаючись у різних симптомах, зокрема патологічних (розлади рухів, сприйняття, пам'яті тощо).

Психоаналітичний рух набув значного поширення в різних країнах. Водночас уявлення про психіку розширилося. У ній не лише виявили свідомі та несвідомі пласти психіки, а й стверджували, що вона (психіка), по-перше, може існувати й поза організмом; по-друге, тісно пов'язана з попереднім розвитком людства і Всесвітом; по-третє, містить змістовні та інформаційні аспекти життєдіяльності минулого, теперішнього і майбутнього.

У цьому контексті важливим є досягнення транс персональної психології. Трансперсональні переживання інтерпретують ті, хто переживав їх як повернення в історичні часи й дослідження свого біологічного та духовного минулого, коли людина проживає спогади з життя предків, зі своїх втілень.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Філософський словник» / За ред. В. І. Шинкарука. — 2.вид., перероб. і доп. — К.: Голов. Ред. УРЕ, 1986.
2. Психологія: Навч.посіб./ О.В.Винославська, О.А.Бреусенко – Кузнецов, В.Л.Зливков та ін.; За наук.ред. О.В.Винославської. – Київ: Фірма «ІНКООС», 2005.
3. Історія психології. Зав. редакцією В.Г.Петік. – 1978.

РОЗДІЛ II. НАПРЯМКИ ПСИХОЛОГІЇ, ЇХ РОЗВИТОК, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ, ЗАДІЯНИХ В АНТИТЕРОРИСТИЧНІЙ ОПЕРАЦІЇ

*Приходько І.І., начальник науково-дослідного центру НАНГУ (м. Харків),
доктор психологічних наук, професор.*

*Гунбін К.Ю., доцент кафедри військової підготовки офіцерів запасу
НАНГУ (м. Харків) кандидат психологічних наук, доцент.*

Актуальність вдосконалення заходів психологічного супроводу військовослужбовців Національної гвардії України (НГУ), задіяних у проведенні антитерористичної операції (АТО) на Сході України, обумовлена збільшенням психогенних розладів, які виникають під час виконання службово-бойових завдань (СБЗ), та виникненням широкого кола різноманітних ознак бойової психічної травми під час цієї діяльності та по її завершенню. Для збереження високого рівня психологічної безпеки та психічного здоров'я особового складу психологами НГУ проводиться психологічна робота, що включає комплекс профорієнтаційних, психодіагностичних, психопрофілактичних і психокорекційних заходів, спрямованих на вивчення, формування та розвиток у військовослужбовців професійно важливих психологічних якостей, підтримання позитивних психічних станів, необхідних для успішного виконання службово-бойових завдань в екстремальних умовах.

Основними напрямками психологічної роботи з військовослужбовцями НГУ, які задіяні у проведенні АТО, є такі:

1. Психологічна підготовка військовослужбовців до виконання службово-бойових завдань в умовах проведення АТО.

2. Психодіагностика (моніторинг) психічного стану особового складу, виявлення осіб з негативними нервово-психічними реакціями та станами.

3. Вивчення соціально-психологічного клімату й міжособистісних відносин у військових колективах з розробленням рекомендацій з оптимізації структури міжособистісних відносин «по вертикалі» і «по горизонталі».

4. Надання допомоги командирам підрозділів у згуртуванні колективів, підвищенні ефективності групової діяльності військовослужбовців.

5. Психологічний аналіз причин неадекватної поведінки особового складу (прояви підвищеної тривожності, психічного стомлення, паніки, зниження мотивації тощо), проведення заходів з попередження їх розвитку.

6. Виявлення факторів, що негативно впливають на психічний стан військовослужбовців і ефективність їхньої службово-бойової діяльності, та проведення заходів щодо їх зменшення.

7. Організація надання екстреної психологічної допомоги особовому складу, які цього потребують.

8. Проведення заходів психологічної підтримки та корекції психічного стану особового складу для зменшення впливу гострої стресової реакції (ГСР), бойової психічної травми на психіку військовослужбовців, профілактика синдрому посттравматичних стресових розладів (ПТСР).

Аналіз психологічних особливостей СБД військовослужбовців НГУ під час проведення АТО дозволив нам виявити загальні принципи й ознаки, що органічно сполучаються і характерні для даного виду діяльності. Загальною ознакою СБД є її екстремальний характер, для неї характерними є ведення бойових дій у складних метеорологічних та побутових умовах, значні психоемоційні навантаження та висока ймовірність виникнення реальної загрози для життя та здоров'я особового складу у зв'язку з високою інтенсивністю бойових дій. Це безпосередньо позначається на якості виконання СБЗ, психічному стані військовослужбовців, психологічній готовності особистості до такої діяльності. Все ускладнюється раптовою зміною умов виконання СБЗ, оперативним прийняттям вірних рішень та можливою кримінальною відповідальністю за їх наслідки (наприклад, збитий ІЛ-76 під м. Луганськ, так званий «Іловайський котел», бойові дії під Ізварино, Дебальцевому та ін.), порушенням звичного режиму діяльності та відпочинку особового складу та інші чинники.

У зв'язку з даними обставинами з метою підвищення ефективності заходів психологічного супроводу СБД військовослужбовців НГУ в умовах проведення АТО, а також вивчення морально-психологічного стану, виявлення психічних розладів у особового складу, надання екстреної психологічної допомоги за наказом Командувача НГУ від 10.06.2014 р. № 79 було створено позаштатну групу з морально-психологічного супроводу СБД військовослужбовців НГУ в період проведення АТО.

Група морально-психологічного супроводу службово-бойової діяльності угруповання НГУ складалася з:

✓ заступник командира угруповання НГУ по роботі з особовим складом – начальник групи (з числа офіцерів управління по роботі з особовим складом ГУ НГУ);

✓ старший офіцер-психолог – для організації та проведення психологічного забезпечення, який призначався з числа найбільш підготовлених штатних офіцерів-психологів оперативно-територіального об'єднання; йому підпорядковувалися усі психологи військових частин НГУ, задіяних в АТО;

✓ офіцер НДЛ морально-психологічного супроводу СБД НГУ науково-дослідного центру (НДЦ) Національної академії НГУ – для наукового забезпечення психологічного супроводу СБД військовослужбовців НГУ та практичної допомоги у проведенні психологічної роботи з військовослужбовцями НГУ, задіяними в АТО;

✓ лікар-психіатр з оперативно-територіального об'єднання НГУ – для надання екстреної психіатричної допомоги та проведення експертизи придатності військовослужбовців НГУ до СБД в умовах проведення АТО;

✓ офіцер по роботі з особовим складом – для організації та проведення інформаційно-пропагандистського забезпечення та зв'язків з громадськістю, захисту особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу;

✓ офіцер по роботі з особовим складом – для організації та проведення культурологічного забезпечення та дозвілля особового складу;

✓ офіцер-юрист – для організації та проведення соціально-правового забезпечення та юридичної роботи;

✓ представники духовенства, військові капелани, цивільні психологи - волонтери (за погодженням із управлінням по роботі з особовим складом Головного управління НГУ).

Тому саме вони першими почали проводити заходи психологічного супроводу СБД при проведенні АТО.

Для покращення ефективності роботи створеної групи психологічною службою НГУ сумісно з НДЦ НА НГУ було розроблено та впроваджено у практичну діяльність систему психологічного супроводу СБД військовослужбовців НГУ, в якій викладено основні напрями психологічної роботи офіцерів-психологів НГУ (розпорядження Командувача НГУ від 23.07.2014 № 3/19/1-1720).

Вона складається з системи заходів психологічної роботи, які проводяться на трьох етапах виконання СБЗ: підготовчий (перед убуттям у район виконання СБЗ у зону проведення АТО), безпосереднє виконання СБЗ у зоні проведення АТО, завершальний (після виконання СБЗ при поверненні у пункт постійної дислокації). На першому етапі проводяться такі основні заходи психологічної роботи: професійно-психологічна підготовка особового складу; формування військово-патріотичної мотивації; перевірка психологічної готовності особового складу до виконання СБЗ у районі проведення АТО. На другому етапі системи психологічного супроводу – безпосередня участь військовослужбовців НГУ в АТО, основними завданнями психологічної роботи є: психологічне проектування; встановлення інформації щодо психотравмуючих факторів СБД; надання екстреної психологічної допомоги; участь у визначенні придатності для подальшої СБД о/с, який отримав бойові психічні травми; психологічні рекомендації командирам для покращення СБД та умов перебування о/с. На третьому завершальному етапі (після виконання СБЗ при поверненні у ППД) здійснюються такі заходи психологічної роботи: психологічна допомога особовому складу (психологічне відновлення, підтримка, психологічна корекція, психореабілітація осіб, які цього потребують (створюється «група посиленої психологічної уваги»)); психодіагностика для виявлення у військовослужбовців ознак бойової психічної травми (гострої стресової реакції) та у подальшому ознак ПТСР; перевірка психологічної готовності особового складу до подальшого виконання СБЗ; психологічна робота з родинами військовослужбовців – учасників АТО.

Після повернення з зони проведення АТО нами було обстежено 194 військовослужбовця НГУ. За результатами емпіричного дослідження з використанням методики діагностики самооцінки тривожності Ч.Д. Спілбергера в адаптації Ю.П. Ханіна у частини військовослужбовців було виявлено високий рівень реактивної тривожності (20 % офіцерів, 25 % військовослужбовців за контрактом), що дозволяє зробити висновок про наявні ознаки бойової психічної травми. У решти військовослужбовців виявлено помірний та низький рівень реактивної тривожності (80 % офіцерів, 75 % військовослужбовців за контрактом). Отримані результати дозволяють прогнозувати, що військовослужбовці з помірним та низьким рівнем реактивної тривожності після відповідного відпочинку та відновлення фізичних та психічних резервів будуть спроможні виконувати СБЗ в умовах АТО у повному обсязі. За результатами психологічного тестування за допомогою опитувальника оцінки стану адаптації у частини військовослужбовців (33 % військовослужбовців за контрактом; 25 % офіцерів) виявлено низький рівень соціальної та особистісної адаптації до повсякденних умов СБД після повернення з зони АТО. Ці дані корелюють з результатами, отриманими з використанням методики психологічної безпеки особистості, опитувальника травматичного стресу та шкали оцінки впливу травматичної події.

Таким чином, крім отриманих бойових та санітарних втрат, у найближчий час ми очікуємо психогенні втрати, які пов'язані з негативними психологічними чинниками. «Найнеприємнішим» в цій складній ситуації є те, що із закінченням бойових дій негативні психологічні чинники не припиняють своєї дії і наслідки цих психогенних втрат у вигляді розвитку ПТСР можуть виникати протягом наступних років. І якщо під час АТО можна якось обґрунтувати такі втрати, то у мирний час буде зовсім інша відповідальність. Загальновідомо, що військовослужбовці, які пережили бойовий стрес, дістали бойову психічну травму і не отримали своєчасної кваліфікованої психологічної або навіть психіатричної допомоги, можуть вдаватися до алкоголізації, суїцидів, проявляти конфліктність у взаєминах з військовим колективом, керівництвом і родиною, проявляти невмотивовану агресію та насильницькі дії, спричиняти нестатутні відносини (як наслідок, притягуватися не лише до дисциплінарної, але й до кримінальної відповідальності), втрачати віру у цінності своєї діяльності, недбало ставитися до виконання службових обов'язків, звільнятися, тобто будуть обов'язково виникати розгорнуті прояви ПТСР. Вже зараз про наміри продовжувати служби однозначно висловилися лише 75 % офіцерів, у той час як після Помаранчевої революції 2004 року ця цифра не знизилась менше, ніж до 95 %.

Висновки. Для покращення психологічної роботи з військовослужбовцями, які приймають участь у проведенні АТО, збереження високого рівня психологічної безпеки, зниження безповоротних, санітарних та психогенних втрат пропонуємо:

1. Дотримуватись та контролювати терміни перебування особового складу при виконанні СБЗ в умовах АТО (оптимальний термін перебування 25-30 діб).

2. Постійно забезпечувати особовий склад НГУ сучасним якісним озброєнням, військовою технікою, одягом та взуттям та регулярним гарячим харчуванням.

3. При формуванні угруповань для виконання СБЗ в АТО проводити ретельний відбір особового складу та приймати принципові рішення по тим військовослужбовцям, які безпідставно відмовляються від виконання СБЗ, аж до звільнення з лав НГУ.

4. Врегулювати систему заохочень військовослужбовців всіх категорій за результатами виконання СБЗ при проведенні АТО.

5. Покращити інформаційне забезпечення особового складу НГУ. Забезпечити трансляцію українських ЗМІ для населення в районі проведення АТО, а також на окупованих територіях Донбасу.

6. Налагодити взаємодію та надійний зв'язок з іншими підрозділами НГУ та підрозділами інших військових формувань, які сумісно виконують СБЗ.

7. Впровадити у практичну діяльність офіцерів-психологів систему психологічного супроводу СБД, які виконують СБЗ в районі АТО, з обов'язковим виконанням заходів на всіх етапах її проведення.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЇ КАР'ЄРИ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГАЛУЗІ

*Куций О.А., доцент кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУ БЖД,
кандидат психологічних наук, доцент.*

Психологія як наука є особливим комплексом знань зі всіх, що здобуто цивілізацією. Фактично у всіх напрямках діяльності, де хоча б трохи присутній людський фактор – присутня й психологія. Її найголовнішим призначенням є розробка практичного інструментарію, що сприяє успіху людини у будь-якій діяльності. Недаремно вказується про наявність понад 50 галузей психології, кількість яких продовжує збільшуватись. Зараз й важко точно назвати точну кількість психологічних галузей. Однією з них може бути психологія кар'єри, що лише починає формуватися в межах організаційної психології.

Окрім вказаного, необхідність вивчення питань щодо кар'єрного просування персоналу різних організацій та обґрунтування системи роботи з «вирощування» компетентних як спеціалістів, так й менеджерів спричинена сучасним становищем України, а саме:

- курс на Європу вимагає підготовки спеціалістів, що відповідає її вимогам. Вже остаточно стало зрозуміло, що колишня система підготовки «працює» з низьким рівнем коефіцієнту корисної дії і необхідно її зробити більш ефективною та оптимізованою;

- українське суспільство особливо потребує ефективних менеджерів, оскільки стратегічний план можна реалізувати при наявності компетентних менеджерів різного рівня;

- існуюча система «вирощування» менеджерів вищого рівня в Україні має тенденцію до того, що значно залежить від їх особистості. Так, змінюється

керівник й, відповідно, змінюються «правила» роботи організації. Новий начальник, нова «мітла», нові стандарти. Керівник підлаштовує все під себе. Й проблема в тому, що начальники можуть часто мінятися: раз на 2-3 роки – це часто, оскільки до 5-6 місяців відбувається формування нової команди та апробація нових стандартів роботи. Кращим є розробка моделі керівника, а всі нові кандидати на посаду мають їй відповідати;

- відповідно до наказу голови Національного агентства України з питань державної служби № 47 від 3 березня 2016 р. «Про затвердження Типового положення про службу управління персоналом державного органу» з 8 основних завдань 4 прямо чи опосередковано відображають зміст психологічних аспектів кар'єри. Так, у завданнях передбачено добір персоналу державного органу; прогнозування розвитку персоналу, заохочення працівників до службової кар'єри, підвищення рівня їх професійної компетентності; здійснення аналітичної та організаційної роботи з кадрового менеджменту; організаційно-методичне керівництво та контроль за роботою з персоналом у підпорядкованих територіальних органах. Також наказом передбачено 1 штатну посаду інспектора служби управління персоналом на 20 працівників органу, що свідчить про значну потребу у таких спеціалістах.

Сучасне уявлення про кар'єру як самоздійснення кар'єрного росту ґрунтується на особливостях становлення і розвитку кар'єри сучасного фахівця, характеризується не тільки широтою кар'єрного вибору і варіативністю кар'єрних траєкторій, але і тим, що сучасному фахівцеві потрібно володіти знаннями набагато більш глибокими і широкими. Кар'єра є суб'єктивно усвідомленою власною поведінкою та позицією, що пов'язані з трудовим досвідом й діяльністю протягом робочого життя людини. Разом з цим, кар'єра – це комплексне утворення, яке включає багато важливих позитивних аспектів трудової діяльності та особистого життя, а саме: мотивація до досягнення успіху, знання самого себе, успіх і самовіддача, самоконтроль і працездатність, впевненість в собі й об'єктивність. Тому, організації, керівники яких розуміють важливість управління діловою кар'єрою своїх співробітників, роблять серйозний крок на шляху до процвітання компанії. Управління кар'єрою дає можливість «виростити щасливого, самореалізованого, задоволеного» спеціаліста або керівника в стінах своєї організації.

Проведений теоретичний аналіз наукових літературних джерел з менеджменту та організаційної психології (О. Аксенова, О. Богатирьова, А. Єгоршин, К.Інксон, І. Ладанов, В. Рапопорт, Ф. Удалов, С. Філімонова, Д.Холл, Е. Шейн та інші) дав змогу зробити певні узагальнення щодо психологічних аспектів кар'єри:

1. Психологія кар'єри полягає в її змістовому наповненні, що включає два блоки, які взаємопов'язані та спричиняють взаємовплив. Першим, який може бути класифікований як базовий є середовище, що включає низку компонентів різного рівня: від макрокультурного до мікросередовища. Сюди входять норми, традиції, звичаї певного соціокультурного середовища, а також його соціальні атрибути, що є показниками успішності особистості для оточення і в першу чергу – для самої особистості. Цей блок є показником для

представників певного соціуму щодо орієнтації в цілях їх діяльності. Мікросередовище включає найближче соціальне оточення, а особливо найбільш значиме. На цьому рівні спрацьовують механізми наслідування, які виступають для особистості конкретними зразками поведінки з власної діяльності, що спрямована на досягнення успіху. Мікросередовищем спочатку виступає сім'я, потім друзі та однодумці. Пізніше до цього підключаються колеги. В цьому разі механізми, що спричиняють активність, діяльність, окрім наслідування, мають характер психологічного зараження та навіювання. Другим блоком є індивідуальність особистості, що має потребу в самореалізації, самовираженні. Цей блок суттєво залежить від першого, однак в ньому значну роль відіграє здатність особистості до переходу в онтогенезі на рівень індивідуальності. Тут представлені індивідуально-психологічні якості, що необхідні у професії. При цьому, працівник виходить на рівень розуміння того, що з ним відбувається, яким чином може стати професіоналом, чи йому це потрібно. Таким чином формується професійне самоусвідомлення. Якщо вказані блоки взаємодіють, а не конфліктують, не суперечать один одному – працівник має великі шанси пройти кар'єрною драбиною впевнено, з задоволенням та без надмірних енерговитрат. Тому, психологія кар'єри є таким напрямком досліджень, що має змогу допомогти вирішити питання про формування успішних, цілеспрямованих та задоволених життям професіоналів.

2. Важливим у професійному становленні успішного професіонала є розуміння особливостей мотивів як з боку, так й ним самим, що у комплексі формують мотивацію до діяльності та активності. Мотивів існує багато, тому в кожній особистості функціонує та постійно формується своя власна, індивідуальна система мотивації. Це є тим важливим компонентом психологічних знань щодо кар'єри, який пояснює причини поведінки працівника та дає змогу прогнозувати найбільш оптимальний план з розвитку професіонала. Мотивація особистості до кар'єри лежить в площині взаємодії соціальних умов та спрямованості, а її найбільш яскравими ознаками слугують задоволеність особистості власним становищем та бачення перспективи за різними аспектами. Важливим є розуміння того, що професійна мотивація (мотивація до кар'єри) є відносно стійкою психологічною категорією, яка має одночасно ознаки психічних утворень та властивостей. Разом з цим, мотивація має динамічний характер, що проявляється у поступових змінах її структури та домінуючих мотивів. Тому, можна стверджувати, що володіння інформацією про особливості та структуру мотивації особистості є інструментом, який посилює можливості успішного, оптимального та цілеспрямованого кар'єрного просування спеціаліста.

3. Одночасно з вищевказаним, на шляху професійної діяльності особистості існує значна вірогідність виникнення кар'єрної кризи. Її причини можуть бути пов'язані з віковими кризами, надмірними навантаженнями, які людина вже не здатна витримувати, зміною життєвих цілей, інтересів та вподобань, а також неспівпадінням сфери професійної діяльності зі здібностями та вподобаннями особистості. Суттєву роль вірогідності виникнення кар'єрної кризи відіграє психологічний розвиток особистості. Так, при переході

особистості на рівень індивідуальності посилюється самоусвідомлення та саморозуміння й це призводить до самокритичності. Однак, людина може ще недостатньо володіти навичками самоаналізу, що може призвести до помилкових висновків. До вказаного необхідно додати те, що значну вагу у кар'єрній кризі можуть відігравати ситуативні чи випадкові події. Вказане може виявитись основним фактором з виникнення кар'єрної при наявності її латентної стадії, яка ще не носить поведінкових ознак, але вже функціонує у свідомості.

4. Управління кар'єрою персоналу є тим шляхом, що дає можливість компаніям (організаціям) цілеспрямовано формувати високопрофесійних, компетентних та задоволених роботою працівників. Цей напрям включає планування та розвиток кар'єри, що взаємопов'язані та вимагають постійного чи періодичного здійснення. Це має носити системний характер діяльності, яка перевіряється на ефективність й через це здатна до самовдосконалення. Така діяльність має ґрунтуватись на принципах далекоглядності та комплексності щодо планування. Управління кар'єрою працівника може носити різний характер, але найбільш сприятливим є варіант, при якому кар'єра розглядається як двохсторонній суб'єктний процес (організація та працівник) з конкретними, чіткими взаємозобов'язаннями та партнерськими стосунками. За інших варіантів кар'єра персоналу в організації не може мати достатнього рівня прогнозованості. Тому, управління кар'єрою персоналу більше необхідно самій організації, ніж її працівникам. Така позиція на даний час для більшості менеджерів українського суспільства є неприйнятною, що є одним з факторів невисокої продуктивності праці, нестабільності організацій.

5. Кар'єра майбутнього чи діючого працівника залежить від забезпечення якості проведення низки послідовних компонентів, якими є професійна орієнтація та консультація, професійно-психологічний відбір та психологічний супровід професійної діяльності. На даний час розроблено значну кількість інструментів, що спроможні це забезпечити. Не завжди вибір інструментарію є найбільш доцільним, а результати його застосування використовуються на повну потужність. В результаті вказаного, в цьому процесі існують проблеми, що пов'язані, в першу чергу, з недостатнім розумінням потенціалу та цільового призначення існуючих технологій щодо забезпечення психологічного компоненту кар'єрного росту. Це проявляється не лише в окремих організаціях, а має характер, що можна класифікувати як «хвороба суспільства». Тому, діяльність спеціалістів з HR, профорієнтації, професійного та кар'єрного консультування має бути розповсюджена в організаціях, що безпосередньо формують потенційно висококваліфікованих спеціалістів чи сприяють цьому та здійснюватися на високому професійному рівні.

**ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПОНЯТТЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ**
*Стельмах О.В., викладач кафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУБЖД.*

Проблема Я-концепції поширена у психологічних дослідженнях, оскільки є взаємопов'язаною із вивченням професійного становлення особистості фахівця. Розвиток особистості залежить і від професійного розвитку, основою якого вважають вміння приймати адекватні рішення стосовно себе, використовуючи власне пізнання. Самопізнання власного «Я» – процес творчий, наслідком якого є соціально-психологічна зрілість, уміння ефективно вирішувати важливі питання, долати життєві кризи.

Першим дослідником проблеми Я-концепції, був У. Джемс. Він вважав, що глобальне, особистісне Я містить у собі дві складові: Я-свідоме (чистий досвід) та Я – як об'єкт (зміст цього досвіду), які існують суміжно. Згодом, другу складову глобального Я назвали Я-концепцією чи Я-образом. Зокрема, у 50-х роках представники гуманістичної психології А. Маслоу, К. Роджерс та ін. ввели поняття Я-концепції, де розглядали питання цілісності Я.

Наприклад, відомий американський психолог А. Маслоу досліджував Я-концепцію як можливість людини до самоактуалізації [4]. Він вбачав внутрішнє протиріччя між можливим рівнем самоактуалізації людини та її реальним рівнем, внаслідок чого людина шукає інші способи поведінки, що надають їй кращу можливість самоактуалізуватися.

Як вважає А. В. Захарова, Я-концепція віддзеркалює той рівень розвитку знань суб'єкта про себе, на якому вона й функціонує як сформована, ієрархічно організована, відносно стійка система [3, с. 85]. Людина може бачити себе водночас і з погляду реального, і уявного, бажаного Я. Обидва образи можуть бути близькими, проте між ними можливі невідповідності та розбіжності.

Аналізуючи погляди представників психоаналізу, наголосимо, що Я-концепцію вони розглядали як боротьбу свідомого та несвідомого. Зокрема, відомі психоаналітики З. Фрейд та К. Роджерс зазначали, що суперечність, яка виникає між реальними та ідеальними складовими людини, є основою для розвитку особистості [2, с. 57].

Питання суперечностей у Я-концепції вивчали не тільки з позицій відповідності–невідповідності. Наприклад, у дослідженнях вітчизняних психологів вивчається питання діалогічності свідомості й самосвідомості (М. М. Бахтін, Т. А. Флоренська, Р. В. Каламаж та ін.). Виходячи з поглядів діалогічності самосвідомості, В. Столін стверджує, що самоствавлення людини яскравіше проявляється під час вивчення його через розбіжність між Я-реальним і не-«Я» [4]. Самоствавлення індивіда виражається в тому, як він розуміє себе, порівняно з іншою людиною, яка має протилежний набір професійних якостей: сумлінний чи несумлінний, відповідальний чи безвідповідальний, доброзичливий чи недоброзичливий.

У сучасних психологічних дослідженнях Я-образ розглядають як головний чинник, від якого залежить саморегуляція індивіда, самоконтроль, особистісна та соціальна ідентифікація [3, с. 72].

Виходячи з розуміння сутності Я-концепції як точки відліку при сприйнятті інших людей, що визначає глибину та диференційованість бачення інших, а також можливі його спотворення (О. М. Васильченко, А. В. Карпов, Х. Маркус та ін.), Р. В. Каламаж акцентує увагу на ролі позитивної Я-концепції як важливого інструменту побудови професійних ставлень та самоствавлення у професійній діяльності [5, с. 121]. Автор зазначає, що існуючі типології позитивності/негативності Я-концепції студентів та її емпіричні референти щодо завдань професійної підготовки в означених нами аспектах недостатньо розкривають і враховують роль внутрішніх суб'єктивних умов в діалогічному усвідомленні меж поміж сферою «Я» і сферою не-«Я». Натомість діалогічна установка стосовно себе та стосовно інших становить гуманістичну альтернативу імперативним та маніпулятивним установкам у професійних мікро- та макростосунках. У цьому контексті привертають увагу праці М. Й. Боришевського, Є. В. Гейко, І. Д. Пасічника та ін., у яких обстоюють актуальність формування об'єктивномислячої особистості, професіонала, вільного від егоцентричної спрямованості.

Загально визнано, що Я-концепція, Я-образ і власне «Я» є похідними від соціального досвіду й онтогенезу людини [1, с. 224].

Я-концепція – це стале і водночас змінне психічне явище, виникнення якого відбувається під час взаємодії особистості з соціумом у процесі психічного розвитку [4]. Вона значною мірою впливає на весь життєвий шлях людини – від раннього дитинства до періоду старості. Спочатку Я-концепція залежить, безперечно, від зовнішніх чинників, проте згодом вона самостійно впливає на життя особистості. Від початку виникнення Я-концепція є активізуючим началом, що проявляється в трьох ролевих функціях [2, с. 60]:

1. *Я-концепція як засіб гарантування внутрішньої злагодженості.* Низка психологічних досліджень опирається на принципи, згідно з якими особистість постійно прагне досягнення максимальної внутрішньої гармонії. Відчуваючи потребу у її досягненні, людина намагається вчиняти різні дії, які сприятимуть відновленню втраченої рівноваги. Істотним чинником відновлення внутрішньої рівноваги є думка індивіда про самого себе.

2. *Я-концепція як трактування досвіду.* Цей аспект Я-концепції засвідчує, що Я-концепція визначає характер індивідуального трактування досвіду, адже особистість здатна, на основі своїх уявлень про себе, не лише формувати свою поведінку, й трактувати власний досвід.

3. *Я-концепція як сукупність очікувань.* Я-концепція встановлює також очікування особистості, тобто її уявлення про те, що повинно відбутися. Люди, впевнені у власній значимості, очікують, що й інші ставитимуться до них у такий самий спосіб; вважаючи, що нікому не потрібні, нікому не подобаються, вони поведуться, виходячи з цієї ж передумови, або інтерпретують певним

чином реакції навколишніх. Багато вчених вважає цей аспект базовим, розглядаючи Я-концепцію як сукупність очікувань.

Отже, на сучасному етапі розвитку нашого суспільства проблема дослідження Я-концепції особистості набуває особливої актуальності. Усвідомлення цієї проблематики може стати рушійною силою для поглибленого дослідження особливостей та принципів становлення професійної Я-концепції, компонентів структури Я-концепції, їхньої взаємозалежності, ціннісних орієнтацій молодого покоління, вирішення проблем їхнього професійного розвитку та становлення, а також покращення умов розвитку майбутніх рятівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернс Р. Развитие «Я-концепции» и воспитание / Р. Бернс. – М. : Педагогика, 1986. – 421 с.
2. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. М. : Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2006. – 136 с.
3. Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції : монографія / О. Є. Гуменюк. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 186 с.
4. Иващенко А. В. Проблема Я-концепции личности в отечественной психологии. / А. В. Иващенко, В. С. Агапов, И. В. Барышникова // Мир психологии. – 2002. – № 2. – С. 17–30.
5. Реан А. А. Психология изучения личности / А. Реан. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 1999. – 288 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ У ДОСЛІДЖЕННІ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ.

*Клименко О.Є., викладач кафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУБЖД.*

Автобіографічні спогади минулого, сподівання, що людина покладає на майбутнє важко заміряти та інтерпретувати діагностичним тестовим матеріалом.

Сучасний стан науково-методологічної бази потребує нових підходів до розуміння внутрішнього світу особистості, а від так якісні методи дослідження стають все більш вагомими у методологічній базі психологічних досліджень.

Відштовхуючись від теоретичних засад, на яких базується дослідження (це перш за все суб'єктний підхід до дослідження особистості в психології), у розкритті психологічних особливостей життєвої перспективи та внутрішнього світу осіб з інвалідністю було використано, разом із кількісним статистичним, якісний підхід до розуміння та інтерпретації результатів.

Біографічні методи дослідження в психології розвинуті завдяки напрацюванням таких авторів як С.Л. Рубінштейн, Б.Г. Ананьєв, К.О. Абульханова-Славська, Л.І. Анциферова, І.С. Кон, І.П. Маноха, В.А. Роменець, Т.М. Титаренко, Є.І. Головаха, О.О. Кронік, Р.А. Ахмерова, Є.Ю. Коржова [3, с.33].

Вивчення автобіографічних спогадів є одним із способів пізнання як внутрішнього світу особистості, індивідуальної системи цінностей і смислів, так і об'єктивних обставин розвитку особистості. В тому, які спогади включаються в автобіографію, як в історію власного життя, проявляється смислова система особистості. Ті події, через які особистість описує своє прожите життя, свою роль в ній, відображають провідні цінності особистості, визначають зону найближчого розвитку [4, с. 35].

Метою використання якісного підходу до дослідження життєвої перспективи осіб з інвалідністю є розкриття особливостей внутрішнього світу осіб з інвалідністю та їх переживань: як особа переживає події власного життя, яким подіям надає найбільш вагомого значення та як переживає і включає власний функціональний стан у життя.

Також, метою використання якісних методів дослідження є, згодом, на етапі опрацювання результатів дослідження статистичними методами, краще розуміння та пояснення зв'язків між досліджуваними явищами.

Одиницею якісного аналізу є слово, а радше суть, що вкладається досліджуваним в слово. Розглядаючи життєву перспективу як цілісне та багатогранне утворення в структурі особистості, яке складається із об'єктивних подій життя та суб'єктивного сприйняття подій власного життя, одиницею якісного аналізу в дослідженні стає *подія* та її важливість крізь призму життя досліджуваного.

Для отримання інформації про важливі життєві події застосовувалась методика «Психологічна автобіографія» Л.Ф. Бурлачука, О.Ю. Коржової, яка дає змогу визначити середній час ретроспекції та антиципації подій, типи та види подій, значущість подій життєвого шляху особистості.

Методика «Психологічна автобіографія» належить до експресивних проєктивних методик і розроблена для оцінки ситуаційних особливостей життєвого шляху особистості. Методика дає змогу виділити особливості сприйняття значущих життєвих ситуацій. На перший план виступає особистісне значення відповідей – як змістовних характеристик названих подій (тип, вид), так і формальних особливостей (кількість, «вага», вказана степінь значущості, час подій) [1, с.136-145].

Якісні дані були зібрані із 210-ти анкет респондентів, котрі мали різного роду інвалідність.

Найважливіші події власного життя досліджувані фіксували у методиці «Психологічна автобіографія», де вказували найвагоміші події минулого та ті події, що очікують в майбутньому.

Методика та аналіз відповідей дозволяє розкрити внутрішній світ досліджуваної групи.

Найчастіше у подіях минулого досліджувані зазначали ті події, що належать до навчання у школі чи / та вищому навчальному закладі (19,5%), народження дітей (11,1%), одруження / заміжжя та створення сім'ї (8,62%). Також важливими стали події, що стосуються роботи та працевлаштування (6,8%), а також події, що належать до занять спортом та спортивних досягнень (6,36%). Не часто особи з набутою інвалідністю вказують події, що призвела до

травматизації у подій минулого (5,9%, що склало 26 осіб із загальної кількості осіб з набутою інвалідністю).

Також серед важливих подій минулого життя досліджувані зазначили наступні: подорожі та екскурсії (4,99%), знайомство з коханою людиною (4,54%), реабілітація після травми (4,08%), знайомства з новими людьми (3,63%), власне народження (3,14%), події ж життя рідних (наприклад, весілля брата, народження похресниці та ін.) (2,49%), смерть рідних (2,49%), зрада інших людей (2,27%), події, що пов'язані із переїздом та зміною місця проживання (1,81%), відпочинок із друзями (1,81%), травми та операції, що не пов'язані із інвалідністю (1,59%), події, що пов'язані із творчістю та виступами (1,13%).

Усі інші події, що вказували досліджувані складають менше 1% та представлені у зведеній таблиці результатів відповідей, де вказані показники не лише узагальнено по досліджуваній групі, а й у залежності від типу та походження інвалідності.

Серед таких подій, які вказувались менш частіше, звучали наступні: саморозвиток, створення проектів для осіб з інвалідністю, набуття самостійності в житті після травми та інше.

Таким чином, для осіб з інвалідністю високий показник займає важливість різноманітних соціальних подій, подій, що належать до створення сім'ї та набуття соціальних зв'язків (проведення часу з друзями та нові знайомства) та різноманітних соціальних компетенцій (спортивні досягнення, виступи) та інше.

Переходячи до огляду зазначених подій майбутнього, варто зазначити, що загальна кількість вказаних подій майбутнього у досліджуваній групі є значно меншою (298 подій), на відміну від загальної кількості вказаних подій минулого (441 подія).

У подіях майбутнього досліджувані найчастіше вказують створення сім'ї та виховання дітей (13,4%), працевлаштування на престижну роботу (13,1%), подорожі (9,06%), заняття спортом та спортивні досягнення (6,71%), максимальна реабілітація власного стану здоров'я (6,71%), одруження (6,57%), отримання власного житла (5,7%), здобуття освіти (5,37%)

Окрім того, для досліджуваних важливими подіями майбутнього є власний розвиток, допомога близьким, спілкування з людьми, фінансова стабільність, покупка власного автомобіля, закінчення різноманітних навчальних курсів та інше.

Згідно результатів опрацювання загальних даних за подіями майбутнього також переважаючим типом подій, як і в подіях минулого є різноманітні соціальні події, створення сім'ї та народження дітей.

За дослідженнями О.Ю. Коржової, при різноманітних соматичних захворюваннях загалом звучується коло значимих переживань і, відповідно, зменшується наповненість внутрішньої картини життя подіями. Проте «вага» подій, пов'язана з народження і вихованням дітей, залишається практично незмінною, високою залишається вага подій виду «шлюб» [2].

Таким чином, з допомогою контент-аналізу були узагальнені всі вказані події минулого та ті події, які очікуються в майбутньому. Найчастіше особи з обмеженими фізичними можливостями вказують події (як в минулому, так і в майбутньому), що стосуються здобуття освіти, пошук роботи, створення сім'ї, виховання дітей. Таким чином, провідними подіями стають ті, що належать до змін соціального середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурлачук Л.Ф., Коржова Е.Ю. Психология жизненных ситуаций: учебное пособие / Л.Ф. Бурлачук, Е.Ю. Коржова. – М. : Российское педагогическое агенство, 1998. – 263 с.
2. Коржова Е. Ю. Человек болеющий: личность и ее социальная адаптация / Е.Ю. Коржова. – СПб.: ААН, 1994. – 188с.
3. Климчук В.О., Мойсієнко Я.В. Життєвий шлях творчої особистості: принципи біографічного дослідження // Соціальна психологія. – 2007. – №6. – С. 32-44.
4. Шлыкова Ю.Б. Автобиографический текст как смысловое отражение бытия личности / Ю.Б. Шлыкова // Человек. Общество. Управление. – 2013. – № 3. – С. 34-42.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ.

Неурова А.Б., викладач кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ НАСВ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

На сьогоднішній день стає зрозумілим, що Україна переживає чи не найтривожніші часи в новітній історії, що обумовлює цілу низку проблем, а особливо адаптацію військовослужбовців до бойових умов.

В останні роки помітно підвищився інтерес до проблем адаптації військовослужбовців особливо до бойових умов. Дана проблема останнім часом стала надзвичайно актуальною для всіх «силових» міністерств і відомств (Міністерства оборони, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства державної служби України з надзвичайних ситуацій та ін), так як професійна діяльність фахівців цих структур часто протікає в екстремальних умовах.

Адаптація військовослужбовців до умов професійної діяльності відрізняється від такої в мирних умовах. Якщо у звичайних умовах основними адаптогенні факторами служать в основному природні чи соціальні умови середовища, то в умовах бою на військових фахівців впливає цілий комплекс як несприятливих екологічних чинників, так і специфічних умов професійної діяльності, а також і ряд соціальних і психологічних факторів.

Труднощі адаптації військовослужбовців до бойових умов призводять до необхідності створення всього комплексу заходів для професійної орієнтації, професійну підготовку та психологічної підтримки військовослужбовців.

Для військовослужбовців адаптація до умов бою - готовність до підпорядкування, вміння справлятися зі стресом в умовах бойових дій, використовувати досвід інших та задіювати резерви людської психіки.

У сучасній науковій літературі проблеми адаптації розглядаються у кількох напрямках: на психофізіологічному (В.В. Білоус, Н.М. Пейсахова), індивідуально-психологічному (В.А. Сластьонін, А.А. Вербицький), соціально-психологічному (Д.А. Андреева, А.А. Бодальов) рівнях, і до теперішнього часу є традиційним предметом дискусій [1].

Аспекти адаптації до умов бою представлені у працях О.В. Бойка, А.Г. Маклакова і С.В. Чермяніна, В.І. Осьодла, А.М. Романишина, П.І. Царегородцева, В.В. Ягупова та інших вчених [1; 7; 8;11].

Поняття “адаптація” – одне з ключових у дослідженні живого організму, оскільки саме механізми адаптації, вироблені в результаті тривалої еволюції, забезпечують можливість існування організму в мінливих умовах середовища.

Термін адаптація виник у другій половині XVIII ст. Уведення його у науковий обіг пов'язують з ім'ям німецького фізіолога Ауберта, який використав цей термін для характеристики явищ пристосування чутливості органів зору (або слуху), що виражається у підвищенні чи зниженні чутливості у відповідь на дію адекватного подразника [14, с.85].

Адаптація – динамічний процес завдяки якому рухливій системі живих організмів, незважаючи на мінливість умов, підтримують стійкість, необхідну для існування розвитку продовження роду. Процес адаптації відбувається тоді, коли в системі організм – середовище виникають значні зміни, що забезпечують формування нового гомеостатичного стану, який дає змогу досягати максимальної ефективності фізіологічних функцій і поведінкових реакцій [8, с.235].

Оскільки організм і середовище знаходяться не в статичній, а в динамічній рівновазі, їх співвідношення змінюється постійно. Як і процес адаптації [13,15]. Адаптаційний процес торкається усіх рівнів організму: від молекулярного до психічної регуляції діяльності. У цьому процесі психічна адаптація відіграє важливу роль.

Психічна адаптація – це процес взаємодії військовослужбовців із середовищем, при якому військовослужбовці повинні враховувати особливості середовища, й активно впливати на нього, щоб забезпечити задоволення своїх основних потреб і реалізацію значимих ланцюгів. Процес взаємодії військовослужбовців й середовища полягає в пошуку й використанні адекватних способів задоволення основних потреб [8, с.285].

Якщо навколишнє середовище виявляє до військовослужбовців вимоги, а деякі з них важко адаптуються в силу їх особистісних чи вікових особливостей, то в них може розвинутих відчуття соціальної, психічної і соматичної напруги, а це загроза дезадаптації.

Процес адаптації військовослужбовців до бойових умов надзвичайно різноманітний і зачіпає багато рівні ієрархічної структури особистості: соціальний, соціально-психологічний, психологічний, психофізіологічний, фізіологічний, морфологічний.

При цьому процес адаптації військовослужбовців до умов напруженої професійної діяльності з реальною вітальною загрозою має свої особливості. Зокрема, процес адаптації до умов бойової діяльності повинен протікати надзвичайно швидко, при цьому ймовірність успішної адаптації невелика. Більш того, в переважній більшості випадків цей процес закінчується «зламом» адаптації і розвитком дезадаптаційних порушень [2, с. 251]. Як вважають А. Г. Маклаков і С. В. Чермянін, успішність діяльності військовослужбовця в екстремальній обстановці визначається не стільки ступенем ефективності адаптаційного процесу, скільки здатністю індивіда певний час зберігати адекватність регуляції свого функціонального стану [4].

Багаторічне вивчення особливостей психофізіологічного стану і поведінкових реакцій у військовослужбовців, які здійснювали професійну діяльність в бойових умовах (Афганістан, бойові дії на Північному Кавказі, миротворчі операції, сьогодняшня ситуація на Сході України та ін), дозволили виявити певну закономірність у динаміці адаптації військовослужбовців до бойових умов:

- початковий період адаптації,
- період відносної нормалізації функціональних можливостей організму
- завершальний період (так званий період дезадаптаційних проявів).

Початковий період адаптації характеризується загальними адаптивними перебудовами організму і особистості до несприятливих екологічних та соціально-психологічних факторів екстремальної діяльності. Даний період супроводжується тимчасовим зниженням функціональних можливостей організму та рівня професійної працездатності. Цей період триває від 2 тижнів до 1-1,5 місяців залежно від конкретних умов діяльності військовослужбовців. Період відносної нормалізації функціональних можливостей організму пов'язаний з формуванням нового динамічного стереотипу професійної діяльності [1].

До цього часу адаптація до незвичайних умов бойової обстановки в основному завершується і формується новий рівень щодо сталого функціонування регуляторних систем.

Завершальний період (період дезадаптаційних проявів) характеризується розвитком виражених дезадаптаційних порушень і прогресивним зниженням рівня професійної працездатності аж до повної відмови від виконання службових обов'язків. Наголошуємо, що бойова діяльність військовослужбовців відбувається в особливих і екстремальних умовах. Командир підрозділу повинен чітко уявляти критерії психологічної готовності особового складу до дій в особливих, і, перш за все, в екстремальних умовах.

Таким чином, серед перспективних напрямків дослідження проблем адаптації військовослужбовців виділяються: бойова адаптація військовослужбовців в умовах обмежених бойових дій; після закінчення бойових дій; механізми психічної адаптації військовослужбовців до умов військової служби, в тому числі і психічної дезадаптації. Крім того, залишаються практично не дослідженими, незважаючи на значний інтерес військової психології і до проблеми бойової діяльності і до проблеми адаптації

військовослужбовців, такі аспекти, як проблема адаптаційних можливостей особистості і самої структури цих можливостей, психологічні особливості адаптації військовослужбовців до діяльності в умовах збройного конфлікту, де поряд з психофізіологічними і характерологічними особливостями досліджувалися б і ціннісно-мотиваційні в їх тісному взаємозв'язку і взаємовпливі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. В. Кoberницький Л. В., Кожевніков В.М., Романишин А.М., Скрипник С.В. Військова педагогіка у професійні діяльності офіцера і сержанта: Навчальний посібник. Частина I « Загальні основи педагогіки та військова дидактика» / Бойко О. В. Кoberницький Л. В., Кожевніков [та інші] - Львів: АСВ, 2012. – 448с.
2. Бойко О. В. Кoberницький Л. В., Кожевніков В.М., Романишин А.М., Скрипник С.В. Військова педагогіка у професійні діяльності офіцера і сержанта: Навчальний посібник. Частина II « Методика та система виховання віцйськовослужбовця» / Бойко О. В. Кoberницький Л. В., Кожевніков [та інші] .- Львів: АСВ, 2012. – 370с.
2. Корольчук М.С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк.–К.: Ніка-Центр, 2006.–580с.
3. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : [монографія] / В. М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2007. – 432 с.
4. Корольчук М.С., Осьодло В.І. Психодіагностика: Навчальний посібник: / Під заг. ред. М.С.Корольчука. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 400 с.
5. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах / Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 580 с.
6. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Теорія і практика професійного психологічного відбору. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 536 с.
7. Методологічні та теоретичні проблеми психології : навч. посіб. / М.С. Корольчук, Ю.Л. Трофімов, Я.І. Український, В.І. Осьодло, В.М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 336 с.
8. Осьодло В.І. Психологія професійного становлення офіцера: монографія.- К.: ПП « Золоті ворота», 2012.- 463с.
9. Романишин А.М., Бойко О.В., Гузенко І.М., Первинна психологічна допомога і реабілітація в бойових умовах: Навчально-методичний посібник/ А. М. Романишин, Бойко О. В., Гузенко І.М., Львів: АСВ, 2015. – 45 с.
10. Романишин А.М., Бойко О.В., Поради заступнику командира підрозділу по роботі з особовим складом: Навчально-методичний посібник/ А. М. Романишин, О. В. Гузенко. Львів: АСВ, 2015. – 37 с.
11. Смирнов Б. А. Психология деятельности в экстремальных ситуациях / Б. А. Смирнов, Е. В. Долгополова.– Х. : Изд-во Гуманитарный Центр, 2007. – 292 с.

12. Ягупов В.В. Військова дидактика [Текст] : навч. посібник. / В. В. Ягупов ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К. : ВПЦ "Київський університет", 2000. - 399 с.

13. Ягупов В.В. Теорія і методика військового навчання [Текст] / В. В. Ягупов ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К. : Тандем, 2000. - 380 с.

14. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТРАХУ СПОРТИВНОЇ ТРАВМИ У ФУТБОЛІСТІВ

Маланюк І., студент ЛНУ імені І. Франка.

Галецька І.І., доцент кафедри психології ЛНУ імені І. Франка, кандидат психологічних наук, доцент.

Спортивні травми є невід'ємною складовою професійного спорту. Їх характер, локалізація і важкість визначаються особливостями виду спорту та конкретною роллю того чи іншого спортсмена. Проте спільними для всіх спортивних травм є втрата можливості функціонувати, вимушений пропуск тренувань чи змагань, погіршення психо-емоційного стану спортсмена тощо.

Згідно з даними American Sports Data Press Release за 2003 рік футбол є на 4 місці серед інших видів спорту за кількістю отримання травм. Найпоширенішими травмами в футболі є забої внаслідок падіть, зіткнень чи ударів. Більше всього дістається нижнім кінцівкам як правило в області між коліном та щиколоткою. У групі ризику знаходяться молоді спортсмени віком від 17 до 19 років.

Проте, окрім об'єктивного впливу травми на стан спортсмена, ще одним специфічним пов'язаним із травмою чинником є страх травми. Страх спортивної травми, як емоція в ситуаціях загрози реальної або уявної небезпеки,

часто є неусвідомленим, проте завжди несе за собою певні емоційно забарвлені почуття і, як наслідок, впливає на якість гри [1]. Переживання страху спортивної травми залежить від змісту, який окремий спортсмен вкладає в спортивну травму, індивідуального досвіду (травми) та психологічних якостей гравця.

Загрозливість травми визначається кожним спортсменом індивідуально відповідно до того, якими в його уяві вимальовуються найгірші можливі результати фізичного пошкодження [2]. Можливі наступні варіанти суб'єктивних оцінок можливих наслідків травми: страх болю (боязнь негативних фізичних відчуттів якими супроводжується пошкодження); програшу (травма сприймається як особиста поразка внаслідок передчасного завершення участі у грі); втрати авторитету в команді (переживання через думку решти гравців); завершення спортивної кар'єри (страх, що травма може стати на заваді подальшій ігровій діяльності). Також спортсмен може

переживати, що травма завадить йому виправдати сподівання, які на нього покладає тренер чи батьки.

Водночас за травмою можуть ховатися не повністю усвідомленні вигоди, яких прагне для себе спортсмен. Зокрема травма може дати можливість уникнути відповідальності у разі неякісної гри, чи мати підстави для відпочинку. Яким би не був суб'єктивний підтекст страху травми, вона все ж впливає на якість гри спортсмена.

Дослідженням психологічних особливостей спортивної травматизації займалась низка вітчизняних дослідників, зокрема *О.В. Черникова, Д.В. Журавлев, Е.В. Воскресенская, Е.В. Мельник, Н.В. Кухтова, Ю.Ю., Палайма Г. А. Калашиников, А.В. Алексеев, Ю.Я. Киселев* та інші. Кількість закордонних досліджень на цю тему є у разі більшою, їх авторами є *Byant J. Cratty, Pargman D., T. Michelle Magyar, Melissa A. Chase, James E. Loehr, Conroy D.E., Willow J.P., & Metzler J.N., May J. R., Sieb G. E., Hardy L.* та інші. Більшість із цих робіт стосуються дослідження психологічних факторів ре-травматизації спортсменів та шляхів подолання страху спортивної травми.

Американський психолог з питань продуктивності Джеймсу Лоеру, проводячи дослідження про зв'язок емоційної сфери спортсменів та рівня їх спортивної ефективності, пояснив цикл впливу страху на гру. Страх викликає негативне мислення. Він провокує появу елементів сумніву, небажання і відсутність довіри. Нервова система у відповідь на такі ідеї реагує ригідністю, напруженням та заляклістю, що в свою чергу впливає на здатність контролювати руховою активністю. Спостерігається збіднення рухів, що веде до утруднення прояву необхідних для гри навичок. Як наслідок якість гри суттєво погіршується, спортсмен ризикує отримати фізичні пошкодження. Усе це веде до небажаних результатів і поганого досвіду, що на майбутнє лише посилюватиме страх гравця [3].

Дослідження страху травми, як чинника спортивної травматизації, якості гри та якості життя спортсменів, мають на меті розробку рекомендацій для тренерів та спортивних психологів щодо профілактики спортивної травматизації та психологічного супроводу спортсменів з метою збереження їх здоров'я та формування професійної майстерності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гагаева Г. М. Психологический анализ трудностей в футболе // Спортивная психология в трудах отечественных специалистов— СПб.: Питер, 2002. — С. 293-303

2. Журавлев Д. В. Психологическая регуляция и оптимизация функциональных состояний спортсмена [Електронний ресурс] – М., 2009 – С. 33-50
– Режим доступу: <http://www.sportrk.ru/content/menu/818/Psihologicheskaya-regulyaziya-sportsmena--2009-god.pdf>

3. Loehr James. The ideal performance state // Science Periodical on Research and Technology in Sport. – 1983. - №1 - P. 1-8

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ОСОБИСТІСТЮ ЕМОЦІЇ СТРАХУ

Сібігатуліна О., курсант ЛДУБЖД.

*Кривошишина О.А., завідувач кафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУБЖД, доктор психологічних наук, професор.*

Людське існування характеризується динамічністю розвитку і страх є основним феноменом, який його супроводжує. Разом з розвитком суспільства, у людей формується різноманітний комплекс емоцій страху.

Страх – найбільш біологічно обумовлена емоція, як відображення потреби уникнути небезпеки, в основі якої лежить пасивно або активно охоронний рефлекс, який визначає астеничний або стеничний його вияв [1, с. 350].

У своїй основі страх є абсолютно нормальною емоцією, він відіграє таку ж значну роль у житті особистості, як радість, любов, сум і гнів. Страх захищає особистість від того, щоб не потрапити в ситуації, за які можна було б, за певних обставин, розплатитися своїм життям. Страх спрямовує особистість до дії у випадках виникнення небезпеки, вчить вибирати правильну тактику поведінки.

Не дивлячись на те, що страх – це інтенсивне вираження емоцій, то потрібно вміти розрізняти його звичайний, або віковий, та патологічний рівні. Частіше всього страх короточасний і зникає з віком, не торкаючись глибоко-цінносних орієнтацій людини, суттєво не впливаючи на її характер, поведінку та взаємовідносини з іншими людьми. Деякі форми страху мають захисне значення, оскільки дозволяють уникнути самого об'єкту страху.

На патологічні страхи вказують його крайні, драматичні сторони відображення (жах, емоційний шок, потрясіння) або затяжний, нав'язливий стан, мимовільність, тобто повна відсутність контролю зі сторони свідомості, як негативний вплив на характер, міжособистісні відносини і пристосування людини до соціальної дійсності.

Причинами страху можуть бути події, умови або ситуації, які виступають початком небезпеки. Як зазначає Дж. Боулби, причиною страху може бути присутність чогось, що зберігає безпеку. Страх може мати своїм предметом якусь людину або об'єкт. Інколи страх не пов'язаний з нічим конкретним, такі страхи переживаються як безпредметні. Також страх може викликатися стражданням, яке пов'язане з тим, що в дитинстві був сформований зв'язок між цими відчуттями [2, с.25].

Вікові страхи, за думкою А. Захарова, в деякій ступені відображають історичний шлях розвитку самосвідомості людини. Спочатку дитина боїться залишитися одною, без підтримки знайомого обличчя (в 7 місяців), остерігається сторонніх, невідомих для нього облич (в 8 місяців). Пізніше вона боїться болю, висоти, величезних (в його уяві) тварин, часом буває переповнена страхом перед Бабою Ягою та Кощеєм як символом зла та жорстокості. Ще згодом, з'являється страх темноти, вогню та пожежі, стихійного лиха, більшість невідомих і небезпечних для дитини явищ природи [3, с. 14].

Страх часто ґрунтується на інстинкті самозбереження і супроводжується певними фізіологічними змінами вищої нервової діяльності, що відображається на частоті пульсу та дихання, показниках артеріального тиску, виділенні шлункового соку.

Черясворт констатував, що страх може супроводжуватися наявністю усмішки чи сміху. Імовірно, така емоційно-фізіологічна реакція організму – прояв психологічного захисту психіки людини [4, с.137].

Слід зазначити, що кожний віковий період супроводжується певними страхами, які можуть зникнути, а можуть негативно вплинути на розвиток особистості.

Отже, психологічні особливості переживання особистістю емоції страху характеризується: віковими та патологічними рівнями. Страх, який оптимально не пройдений особистістю у періоді життя «дитинство», і проявляється в юності, вважається вже патологічним, і може набути загостреної фобічної форми

ЛІТЕРАТУРА

1. Бродовська В. Й. Глумачний рос.-укр., словник психологічних термінів. Толковый рос.-укр., словарь психологических терминологий / В.Й. Бродовська, В.О. Грушевський, І.П. Патрик. – К.: Професіонал, 2007. – 672 с.
2. Акопян Л.С. Психолого-педагогическое исследование страхов детей младшего школьного возраста. Дис.канд. психол. наук. - Самара, 2002. – 201 с.
3. Захаров А. И. Происхождение детских неврозов и психотерапия. (Серия "Мир психологии"). М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. - 448 с.
4. Левис Ш., Левис Ш.К. Ребенок и стресс. - СПб: Питер Пре 1996. – 208 с.

МОДЕЛІ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ СТАНІВ ОСОБИСТІСТЮ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Лук'янчук Є., курсант ЛДУБЖД.

Кривопишина О.А., завідувач кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД, доктор психологічних наук, професор.

Прогресивний розвиток суспільства радикальним чином впливає на людину, змінюючи культурні аспекти її життєдіяльності. На рівні тривіального досвіду кожної особистості виявляється імовірність виникнення небезпечних для психофізичного здоров'я факторів, як природних (техногенні катастрофи, природні лиха), так і суспільних (соціальні катаклізми, емоційні перенавантаження). Переживання людиною таких складних життєвих ситуацій спричиняють стійкі емоційні розлади. Виконання завдань таких досліджень неможливе без чіткого розмежування структурно-функціональних особливостей вікових нормативних і ненормативних криз між собою та стабільними періодами.

Унікальність вікових криз полягає в стрімкій трансформації індивідуально-особистісних переживань як провідних емоційно-пізнавальних показників підростаючої особистості, її кардинальних світоглядних позитивних чи негативних перетворень у ставленні до себе, природи, соціального оточення [1].

У психологічних дослідженнях серед кризових періодів життя людини виділяють нормативні (закономірні) та ненормативні (випадкові, біографічні, життєві) кризи. Такий розподіл криз знайшов своє теоретичне відображення у наукових джерелах. А саме: нормативні кризи висвітлені в межах теорій психічного розвитку (Л.І. Божович, Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, Е. Еріксон, З. Фрейд, С. Холл); ненормативні – в межах теорій життєвого шляху людини (К.О. Абульханова-Славська [1], Б.Г. Ананьєв, О.М. Леонтєв, С.Д. Максименко, Т.М. Титаренко [6]).

У науковій літературі відсутнє чітке визначення поняття «криза», крім того, існують протиріччя у розумінні вітчизняними та зарубіжними авторами сутності цього феномену. Криза – це явище, що виникає, коли вирішення життєво важливих задач за допомогою звичних психологічних методів для суб'єкта виявляється неможливим. Будь-яка криза викликає у людини психічні трансформації, пов'язані з необхідністю подолання нею різких переломних періодів.

Криза характеризується гостротою перебігу, необхідністю нагальних дій, зміни звичних ролей та форм поведінки особистості, суб'єктивним переживанням відсутності допомоги, загрози і небезпеки, які зумовлені впливом зовнішніх або внутрішніх негативних чинників.

За результатами психодіагностичного дослідження було встановлено, що особистості які перебувають в особливих умовах життєдіяльності групи А1 із локусом «вирішення кризових станів», характеризуються виявленням емоційних реакцій: агресії (33,3%), страх (43,3%), здатністю вступати в соціальний контакт (30%). Встановлено, що тип людей, орієнтований на пошук та реалізацію моделей виходу з кризової ситуації, володіють здатністю узгоджувати внутрішні потреби у відповідності до вимог життєдіяльності. Емоційні реакції страху та агресії є каталізатором запуску адаптаційних механізмів до критичної ситуації

Група А2 у кризовому стані прагне соціальної підтримки, за допомогою актуальних когнітивних, емоційних і поведінкових відповідей успішно вийти з кризової ситуації. Такі особистості схильні проявляти емоційні реакції: страху (26.6%) , агресію (30%), також є характерним самоконтроль (20%). В масштабі життя, особистість переживає кризові стани. Моделі їх подолання у кожній особистості – індивідуальні: одні суб'єкти прагнуть знайти вирішення самостійно, інші звертаються за допомогою до соціального середовища, існує такий тип особистостей, які уникають проблем, вони не беруть відповідальності на себе, мотивуючи себе, тим, що проблема зникне самостійно. Для таких людей домінуючими емоційними реакціями є: пошук соціальної підтримки (3.3%), планування (3.3%), позитивна оцінка (3.3%), страх (3.3%), депресія (3.3%)

Отже, психодіагностичні результати продемонстрували тенденцію особистості, перебуваючи в особливих умовах життєдіяльності, до використання у кризовому стані поведінкової реакції «уникнення»; схильність до вияву агресії, аутоагресії та страху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова – Славская К.А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980. – 334 с.
2. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991. – с.299.
3. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: Изд-во. Ленинград. ун-та, 1968. – 339 с.
4. Анцыферова Л.И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысливания, преобразование жизненных ситуаций и психологическая защита // Психологический журнал, 1994. – Т.15. - №1. – С.3-18.
5. Ахмеров Р.А. Биографические кризисы личности. Москва: Институт психологии Российской Академии Наук, 1994. – 210 с.
6. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НОНКОНФОРМІЗМУ ОСОБИСТОСТІ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Ткаченко К., курсант ЛДУБЖД.

*Кривошишина О.А., завідувач кафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУБЖД, доктор психологічних наук, професор.*

Нонконформізм [від лат. «non» – «ні, немає» і «conformis» – «подібний, згідний»] – готовність, незважаючи ні на які обставини, діяти всупереч думці і позиції більшості оточення, відстоювати прямо протилежну точку зору, здатність чинити опір тиску групи, думати і діяти по-своєму. Як правило, високий рівень нонконформізму притаманний інтелектуально розвиненим, впевненим в собі і стійким до стресів особистостям. У ряді випадків нонконформізм – неусвідомлене прагнення чинити саме навперекір, з позиції «ні» [1, с. 86].

У процесі взаємодії особистості нонконформіста з соціальним середовищем виникають певні проблеми, зумовлені її характерологічним радикалом. Саме тому особистість з нонконформними рисами потребує психологічного супроводу з метою розвитку сенситивності як здатності нонконформної особистості до розуміння інших, розвитку емпатії та підвищення рівня ефективної взаємодії з соціумом.

Було отримано результати психологічного аналізу розвитку нонконформізму особистості юнацького віку, що перебуває в особливих умовах життєдіяльності, на основі емпіричних даних, отриманих при дослідженні експериментальної вибірки, до якої увійшли військовослужбовці строкової

служби військової частини № 4114 Національної гвардії України, вік респондентів – 18–21 рік. Експериментальна вибірка складалась з 30 респондентів чоловічої статі.

У дослідженні було використано наступні методики: «Короткий тест творчого мислення П. Торренса» (адаптація О.І. Щєбланової та І.С. Аверіної), «Діагностика особистісної креативності» (Е.Е. Тунік), методика «Стиль поведінки у конфлікті» (К. Томас), «Соціометрія» (Дж. Морено), методика «Експрес-діагностика рівня самооцінки».

За результатами даних, отриманих в процесі дослідження, було зроблено висновок, що позитивними ознаками прояву нонконформізму в особливих умовах є відносно високий рівень самооцінки, відсутність ознак пристосування у конфліктних ситуаціях та творчі прояви особистості юнацького віку, що впливає на її статус у групі. До негативних ознак можна віднести достатньо низький рівень здатності особистості до компромісного вирішення конфліктних ситуацій або співробітництва, що може заважати колективній роботі групи.

Таким чином, можна зробити висновок про наявність як позитивних, так і негативних ознак прояву нонконформізму особистості юнацького віку, що перебуває в особливих умовах життєдіяльності. Творча особистість юнацького віку має виражені ознаки нонконформізму (наявність власної думки та відстоювання її у суперечках, високий рівень самооцінки, значущий соціальний статус), що підтверджується наявністю суттєвих кореляційних зв'язків між ознаками особистості юнацького віку, які можна віднести до нонконформних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеев В.С. Межгрупповое взаимодействие: социально—психологические проблемы. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. — 234 с.
2. Асмолов А.Г. Психология личности. Принципы общепсихологического анализа. — М.: Наука, 1990. — 367 с.
3. Гроф С. Человек перед лицом смерти : пер. с англ. / С. Гроф, Дж. Хэлифакс. — М.: Изд-во Трансперсонального ин-та, 1996. — 246 с.
4. Майерс Д. Социальная психология. — СПб.: Питер, 2003. — 688 с.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ КУРСАНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Ніколенко А., курсант ЛДУБЖД.

Сірко Р.І., заступник начальника кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД, кандидат психологічних наук, доцент.

У сучасному суспільстві проблема адаптації виступає однією з ключових проблем психологічної науки. Високі темпи життя, постійні інформаційні перевантаження і дефіцит часу все більше впливають на психіку особистості і стають причинами різних відхилень в нормальній діяльності окремих чи багатьох функціональних систем організму. Різномічна і тривала дія несприятливих соціальних, психологічних, економічних чинників зумовлює

велику нервово-психічну напругу, яка здатна викликати різноманітні негативні прояви в поведінці і призводити до нервово-психічних розладів.

Актуальність дослідження проблеми психологічної адаптації курсантів і студентів до навчальної діяльності у вищому навчальному закладі (ВНЗ) та більш широко – до умов життєдіяльності в цілому зумовлено тим, що курсантська молодь через відомі соціально-економічні проблеми є однією з найменш соціально і психологічно захищених верств населення, хоча при цьому є носієм майбутнього інтелектуального потенціалу Української держави.

У дослідження проблеми адаптації вагомий внесок зробили ряд зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких В. П. Казміренко, В. І. Медвєєва, Г. М. Шевандрін; проблеми розвитку та діагностики адаптаційних процесів в досліджувались в роботах Б. Д. Карвасарського, В. Н. Мясіщева, А. М. Свядоща, та інших.

Нерідко соціально-психологічна дезадаптація породжує втрату сформованих позитивних установок і відносин курсантів. Важким наслідком дезадаптації є стан напруженості і фрустрації, зниження активності курсантів у навчанні, втрата інтересу до громадської роботи, погіршення поведінки, невдачі на першій сесії, а в ряді випадків – втрата віри у свої можливості, розчарування у життєвих планах. Усе це призводить до психічного перевантаження, яке власне і знижує адаптаційні можливості і, як наслідок, сприяє порушенню психічного здоров'я особистості.

Для фахівця у сфері небезпечних професій шлях до професії припускає основний компонент – наявність потреби в добровільному виборі своєї долі, що припускає прагнення подолати себе, піти на ризик заради спасіння життя інших людей. У науковій літературі досить детально розглядається процес адаптації до професійного навчання; визнається той факт, що курсанти військових навчальних закладів перебувають в особливих умовах навчання; розглядається система патогенних факторів, які впливають на їх особистість у період професійного становлення. Але, хоча і визнається негативний вплив такого потужного стрес-фактора, як соціальна ізоляція в умовах військових навчальних закладах, конкретних досліджень цієї проблематики я не виявила.

Науковці виділяють ряд соціально-психологічних факторів, які впливають на психічне здоров'я особистості, що здійснює військову діяльність, а саме:

- соціальна ізоляція (вимушене тривале перебування військовослужбовця в умовах обмеження стосунків з рідними людьми та друзями);
- групове неприйняття (невизнання військовослужбовця іншими членами підрозділу, неприйняття існуючих норм, цінностей, способу мислення);
- зниження толерантності до “значущих інших” (нетерплячість військовослужбовців один до одного, розбіжності взаємооцінювання);
- внутрішньоособистісний конфлікт між статусом і домаганнями (викликає дискомфорт у відносинах, призводить до бурхливої реакції несумісності)
- самотність (породжена розчаруванням у шлюбному партнерові, товаришах по службі, втратою соціальних контактів, невизнанням військовослужбовця на рівні міжособистісної взаємодії);

- соціально-психологічне відчуження (передбачає послаблення міжособистісних контактів, зниження статусу в колективі);

- зростання незадоволення (може виникнути як наслідок суттєвих статусно-рольових розбіжностей, через обмеження можливостей військовослужбовця);

- міжособистісний конфлікт (наявність нестатутних стосунків, які можуть викликати глибокі психологічні потрясіння);

Кандидати на навчання у військові навчальні заклади проходять жорсткий професійно-психологічний відбір, у процесі якого враховуються особистісні характеристики кандидатів та їх психофізіологічні особливості. Але, як стверджують психологи, незалежно від таких особливостей, стрес-фактори різної інтенсивності можуть зумовлювати проблеми в адаптації будь-яких спеціалістів до певних умов діяльності.

Теоретичний аналіз підходів до проблеми психологічної адаптації дозволив зробити висновок, що при розгляді проблем адаптації людини прийнято виділяти три функціональних рівня: фізіологічний, психологічний і соціальний. Здатність до адаптації є не тільки індивідуальною, а й особистісною властивістю.

У результаті аналізу літератури нами були визначені основні поняття: адаптація, адаптаційний бар'єр, психологічна адаптація, придушення, витіснення, інтелектуалізація, проєкція, ідентифікація, самообмеження, анулювання дії, самоперетворення, самодезадаптація, стійка психічна адаптація (адаптованість).

У ході аналізу наукових досліджень І.П. Павлова, І.М. Сеченова, П.К. Анохіна, Г. Сельє та ін. було виділено декілька підходів до визначення процесу «адаптація», в кожному з яких представлялася якась одне сторона цього явища. Незважаючи на існування численних визначень поняття «адаптація», об'єктивно використовуються загальні підходи і особливості понять, які дозволяють стверджувати, що адаптація, з одного боку – динамічне утворення, безпосередній процес пристосування до умов зовнішнього середовища, а з іншого, - властивість будь-якого живого компонента системи, що має стійкість до зміни умов зовнішнього середовища, передбачає наявність певного рівня розвитку адаптаційних здібностей).

Експериментальні дослідження психічних станів і поведінки фахівців в особливих й екстремальних умовах (у яких перебувають і курсанти військових закладів) показали, що індивідуальні розходження в поведінці при стресі виявляються залежно від ступеня екстремальності. Дослідження спрямоване на теоретичне розроблення та експериментальне обґрунтування моделі соціально-психологічної адаптації. Відповідно до цієї мети, завдання дослідження – вивчити факторну структуру соціально-психологічної адаптації, її зв'язок із особистісними рисами, самоефективністю та відчуттям когерентності. У дослідженні застосовано комплекс методик: соціально-психологічної адаптації Роджерса й Даймонд, п'ятифакторний питальник (адаптація – Л. Бурлачук, Д. Корольов), шкала самоефективності Р. Шварцера (адаптація – І. Галецька),

депресивності, відчуття когеренції А. Антоновського, особистісний питальник "міні-мульти".

Проведене дослідження підтвердило, що для військовослужбовців в перші роки служби характерна підвищена тривожність. Якісна характеристика використаних методик дає приблизно однакову інтерпретацію: підвищена ситуативна тривожність, глибока дисгармонічність, а також підвищений рівень нервово-психічної напруги.

Провідними чинниками адаптації є самоприйняття та інтернальність, наслідком і критерієм адаптації – емоційний комфорт. Окрім того, негативний вплив на адаптацію мають високі рівні нейротизму та депресивності, позитивний – екстраверсія, відкритість досвіду, схильність до згоди. Відчуття когеренції (зрозумілість, самозарадність та сенсовність), як і самоефективність та ясність Я-концепції, позитивно впливають на соціальну адаптацію. Провідними чинниками соціально-психологічної адаптації є просоціальна орієнтація та прагнення домінувати, однак залежно від рівня адаптованості існують відмінності факторної структури. У разі високого рівня адаптованості соціальна адаптація здійснюється під впливом двох, фактично протилежних за спрямованістю, чинників: самоприйняття та домінантність. Адаптація більше пов'язана з прагненням домінувати, а основна відмінність між виявленими факторами зумовлена зв'язком з рівнем прийняття інших: надвисокий рівень соціальної адаптації є наслідком прагнення домінувати й неприйняттям інших. У разі невисокого рівня адаптації виявлено три чинники: самосприйняття, домінантність та уникання.

Завдяки проведеному дослідженню можемо визначити основні характеристики адаптованості особистості до військових умов є:

- наявність у членів колективу здатності до співпереживання (емпатії);
- присутність почуття гумору, емоційна реакцій, що перетворює потенційно негативну емоцію в її протилежність, у джерело позитивної емоції, у джерело сміху. «...добрий жарт та сміх – кращі ліки для душі»;

Для профілактики та подолання негативних наслідків перебування в груповій соціальній ізоляції необхідно враховувати складність і багатовимірність даного явища. При цьому безперечно важливими є як індивідуально-психологічні особливості курсантів, так і низка неспецифічних моментів (авторитет керівника; сила мотиву до професійної діяльності; єдність цілей колективу; симпатії та антипатії; наявність у членів колективу здатності до співпереживання; присутність почуття гумору), практична важливість яких була доведена досвідом перебування людей у подібних умовах.

Розглянувши докладно це питання, ми можемо зробити висновки, що у процесі первинної адаптації людини до нових умов рівнозначну роль грають як ефективність особистісних захисних механізмів, так і свідоме застосування стратегій поведінки для подолання стресових ситуацій. Курсанти військових навчальних закладів, перебуваючи в особливих умовах навчання, зокрема в умовах відносної групової соціальної ізоляції, потрапляють під вплив потужних

психогенних факторів, які мають свою специфіку та породжують різноманітні психічні феномени.

При вивченні соціально-психологічних особливостей особистості курсантів, пов'язаних з успішністю їх адаптації, я з'ясувала, що курсанти з низьким рівнем тривожності і фрустрованості показують високі результати рівня адаптивних здібностей. Крім того, курсанти, з нормальною адаптацією, мають високі значення за фактором сміливості, тобто вони товариські, впевнені в собі при встановленні контактів, вірять в успіх своїх починань. Повною мірою, все це сприяє успішній соціально-психологічній адаптації курсантів.

На мій погляд, система психологічного забезпечення процесу адаптації курсантів до умов військових навчальних закладів не враховує повною мірою негативних наслідків перебування особистості в умовах групової ізоляції та не використовує для їх подолання багатий практичний досвід, накопичений з цього питання. Розробка рекомендацій щодо оптимізації процесу адаптації до умов навчання у військових навчальних закладах є перспективою подальшого розвитку у данному напрямку.

Результати дослідження доцільно представити у вигляді методичної розробки в допомогу командирам підрозділів, заступникам з виховної роботи, яка дозволить чітко зрозуміти сутність процесу адаптації першокурсників, його динаміку, особливості прояву та якісно планувати свою роботу з формування особистісних якостей курсантів.

ЛІТЕРАТУРА

- 1) Е. Фромм / Искусство любить, с. 283-284.
- 2) Джигун Л. М. / Академічний тлумачний словник, с 62-63.
- 3) Бодров, В. А. Психологія професійної придатності : навчальний посібник для вузів / В. А. Бодров. – М. : ПЕРСЕ, 2001. – 511 с.
- 4) Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В.Волинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
- 5) Возрастная и педагогическая психология / Под ред. М. В. Гамезо и др. – М., 1984.
- 6) Китаев-Смык, Л. А. Психология стресса / Л. А. Китаев-Смык. – М. : Наука, 1983. – 367
- 7) Кон И. С. Психология юношеского возраста / И. С. Кон. – М., 1979. 108
- 8) Кондратьев М. Ю. Подросток в системе межличностных отношений закрытого воспитательного учреждения / М. Ю. Кондратьев. – М., 1994. – 97 с.
- 9) Виготський Л.С. – Основи психологічних знань особистісних процесів адаптації. – Дніпро. С.78-81.
- 10) Корольчук, М. С. Психологія діяльності : підручник для студентів вищих навчальних закладів / М. С. Корольчук. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2004. – 400 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ З ДЕВІАЦІЯМИ ПСИХІКИ

Максимець Ю.І., студент ЛДУБЖД.

Кривошишина О.А., завідувач кафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУБЖД, доктор психологічних наук, професор.

«Творчість - це здатність генерувати щось таке, що ніколи раніше не було відомо, не зустрічалося і не спостерігалось».

Антоніо Дзікікі

Творчість має певні ознаки технічні, економічні (зниження собівартості, підвищення рентабельності), соціальні (забезпечення умов праці), психолого-педагогічні (розвиток у творчому процесі психічних, моральних якостей, естетичних почуттів, інтелектуальних здібностей людини, придбання знань та ін) [5, с.51].

Самі творці нерідко говорять про те, що прояви креативності часто супроводжують змінені стани свідомості. Дослідження фізіологів показують, що пошукова активність значно підвищує стійкість організму до дії найрізноманітніших шкідливих факторів зовнішнього середовища, включаючи і алкоголь, і різні психотропні засоби [6, с.70].

Художня творчість починається з загостреної уваги до явищ світу і припускає «рідкі враження», уміння їх тримати в пам'яті і осмислювати.

Важливим психологічним фактором художньої творчості є пам'ять. У художника вона не дзеркальна, виборча і носить творчий характер.

Творчий процес завжди включає уяву, що дозволяє відтворювати ланцюг представлень і вражень, що зберігаються в пам'яті. У художній творчості беруть участь свідомість і підсвідомість, розум і інтуїція. При цьому підсвідомі процеси грають тут особливу роль.

З'ясовано, що продуктивність творчої уяви залежить головним чином від вольових зусиль і є результатом постійної напруженої роботи. За словами І. Ю. Рєпіна, натхнення - це нагорода за каторжну працю [4].

Г.Ю. Айзенк, спираючись на психометричні дослідження, припустив, що структуру особистості визначають не тільки нейротизм та інтроверсія/екстраверсія, а й психотизм [1]. Прикладом чого може служити життя Вінсента Ван Гога, який, як відомо, відрізав своє вухо і пізніше вчинив самогубство. Його любов до творчості і релігії, а також періоди глибокої депресії доводять, що художник страждав від біполярного афективного розладу, так же, як і композитор Людвіг Ван Бетховен.

Едгар Аллан По був божевільним, вживав багато алкоголю, також страждав від біполярного афективного розладу.

Джон Неш страждав на параноїдальну шизофренію, галюцинаціями і чув голоси. Математичний геній і лауреат Нобелівської премії з економіки 1994 року. Лікувався в декількох психіатричних клініках. Ознаки хвороби Неша трохи відступили, і він повернувся викладати математику в Університеті Принстона.

Хоч вони і не були ідеальними, ці люди сильно вплинули на наш світ, вони змушували думати, надихали, але також показали, наскільки крихкі наші уми [2].

Специфіка творчої особистості в емоційному плані вивчається давно і на даний момент існують дві протилежні точки зору: талант - це максимальний ступінь здоров'я, талант- це хвороба.

Ломброзо підбирав емпіричні приклади на користь гіпотези, що існує пряма залежність між геніальністю і божевіллям: «Сивина і облісіння, худорба тіла, а також погана м'язова і статева діяльність, властива всім помішаним, дуже часто зустрічається у великих мислителів ... Крім того, мислителям, поряд з одержимими, властиві: постійне переповнювання мозку кров'ю (гіперемія), сильний жар у голові та охолодження кінцівок, схильність до гострих хвороб мозку і слабка чутливість до голоду і холоду» [3, с. 97].

Гіпотеза «геній і божевілля» відроджується і в наші дні. Д. Карлсон вважає, що геній - це носій рецесивного гена шизофренії. У гомозиготному стані ген проявляється у хворобі [7].

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтшуллер Г.С., Верткін І.М. Як стати генієм: Життєва стратегія творчої особистості. - Мінськ: Білорусь, 1994. — 479 с.
2. Виготський Л.С. Психологія мистецтва/Л.С. Виготський// під ред. М.Г. Ярошевського. - М.: Педагогіка, 1987. — 344 с.
3. Галин А.Л. Психологічні особливості творчої поведінки/А.Л. Галин, - Новосибірськ: 2001. — 228 с.
4. Гончаренко Н.В. Геній у мистецтві та науці. М., Мистецтво, 1991. — 432с.
5. Петровський А. В. Бути особистістю. М., Педагогіка, 1990. —112с.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТИВА ПОЛА ДЖОБСА (НА ОСНОВІ ІСТОРИЧНИХ МЕТОДІВ В ПСИХОЛОГІЇ)

Альфаціцька В., курсант ЛДУБЖД, Сисюк О., курсант ЛДУБЖД.

Сірко Р.І., заступник начальника кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД, кандидат психологічних наук, доцент.

Стів Джобс- людина, яка почала нову добу комп'ютерного всесвіту. З його руки було випущено прилади, які вважають іконою стилю та моди в сучасному світі, а компанія Apple – одним з найуспішніших, найвпливовіших та найприбутковіших компаній-гігантів світу. Проте життя комп'ютерного генія було зовсім не таким казковим, як його, на жаль, останні роки життя. Людина, яка пережила високі злети і болючі падіння, людина, яка від бідності добилася багатомільярдного прибутку, людина, яка навіть з безвихідних ситуацій знаходила дорогу до успіху.

Для детального аналізу та психологічної характеристики цієї визначної людини ми використали такий метод опрацювання документів як контент-аналіз. Контент-аналіз – це метод вивчення документів за допомогою вибірки

слів або словосполучень, що характеризують особистість з психологічної точки зору. Застосовується для вивчення масивів однорідних документів, найчастіше - текстів масової комунікації, включаючи матеріали преси, радіо, телебачення, кіно. Використовується також як метод аналізу відповідей на відкриті запитання анкети, інтерв'ю, особистих документів та іншого. За допомогою контент-аналізу дослідник встановлює не тільки характеристики документальних джерел, а й особливості всього комунікаційного процесу: соціальні орієнтації та установки комунікатора (творця тексту); цінності і норми, тиражовані в документах, ефективність їх сприйняття в різних аудиторіях.

Під час опрацювання статей, відео та інших біографічних матеріалів, за допомогою контент аналізу, ми виявили такі найбільш повторювані слова: креативність, цілеспрямованість, талановитість, харизматичність, комунікабельність, амбітність, лідерство, самокритичність, життєрадісність, віра та їх синоніми:

1. **Креативний:** новатор, ексцентричний, творчий, вишуканий, унікальний, винахідник;

2. **Цілеспрямований:** рішучий, наполегливий, перфекціоніст, вимогливий, впевнений, темпераментний, організатор, реформатор, ентузіаст, завзятий;

3. **Талановитий:** обдарований, наполегливий, здібний, геніальний, унікальний, винахідник;

4. **Харизматичний:** перфекціоніст, темпераментний, харизматичний, оратор, популярний;

5. **Комунікабельний:** обдарований, перфекціоніст, впевнений, харизматичний, оратор, популярний;

6. **Амбітний:** наполегливий, рішучий, обдарований, перфекціоніст, вимогливий, темпераментний, впевнений, харизматичний, ексцентричний, реформатор, унікальний, завзятий, оратор;

7. **Лідер:** новатор, харизматичний, наполегливий, рішучий, обдарований, перфекціоніст, ентузіаст, вимогливий, впевнений, темпераментний, лідер, організатор, ініціативний, реформатор, унікальний, завзятий, оратор, популярний;

8. **Самокритичний:** перфекціоніст, вимогливий, темпераментний, невпевнений;

9. **Життєрадісний:** радісний, оптиміст, легкодумний; оратор

10. **Віруючий:** духовний, філософ, релігійний.

Проаналізувавши статті про Стіва Джобса, ми виявили, що суспільство виділяє у Джобса цілеспрямованість(17,5%), лідерство(15,3%), талановитість(18%), харизматичність(10,2%) та комунікабельність(10,2%), як найбільш виражені риси характеру його особистості.(рис.1).

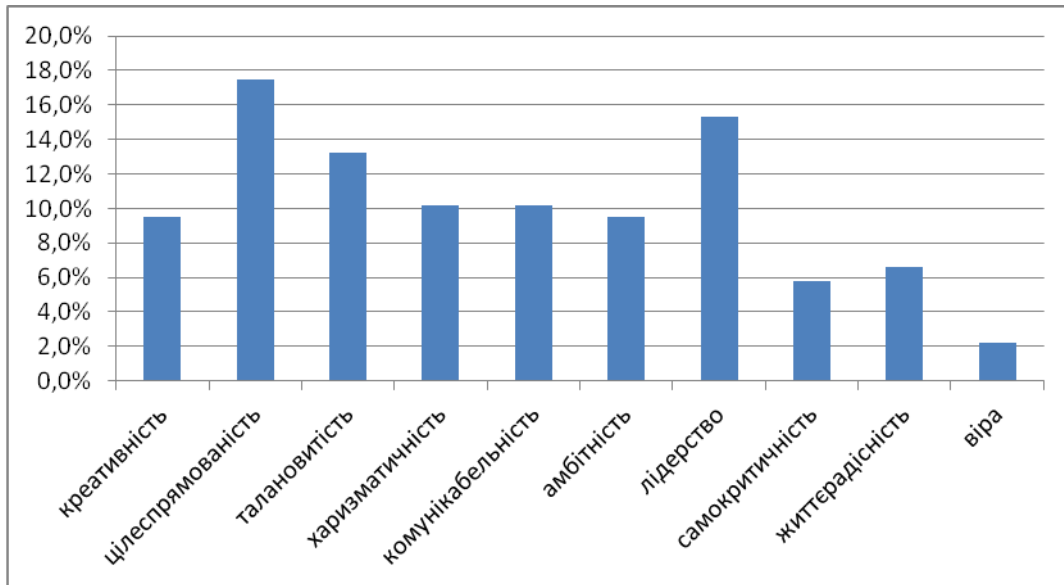

Рис.1.Риси С. Джобса (на думку суспільства)

Сам Стив Джобс більше відзначає: свою амбітність(14,9%), цілеспрямованість(12,1%), талановитість(12,1%), харизматичність(12,1%) та лідерство(12,1%) (рис. 2).

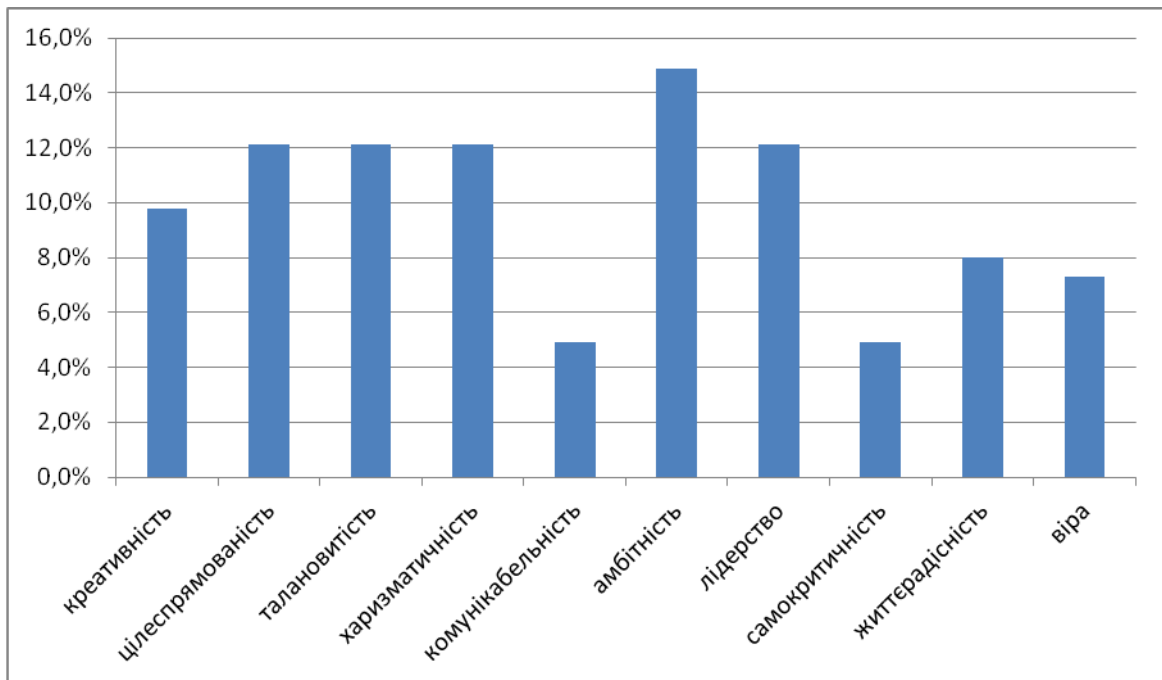

Рис.2. Риси С. Джобса (на його власну думку)

Зіставивши ці показники, ми бачимо, що суспільство на перше місце виносить цілеспрямованість, а сам досліджуваний відзначає свою амбітність.

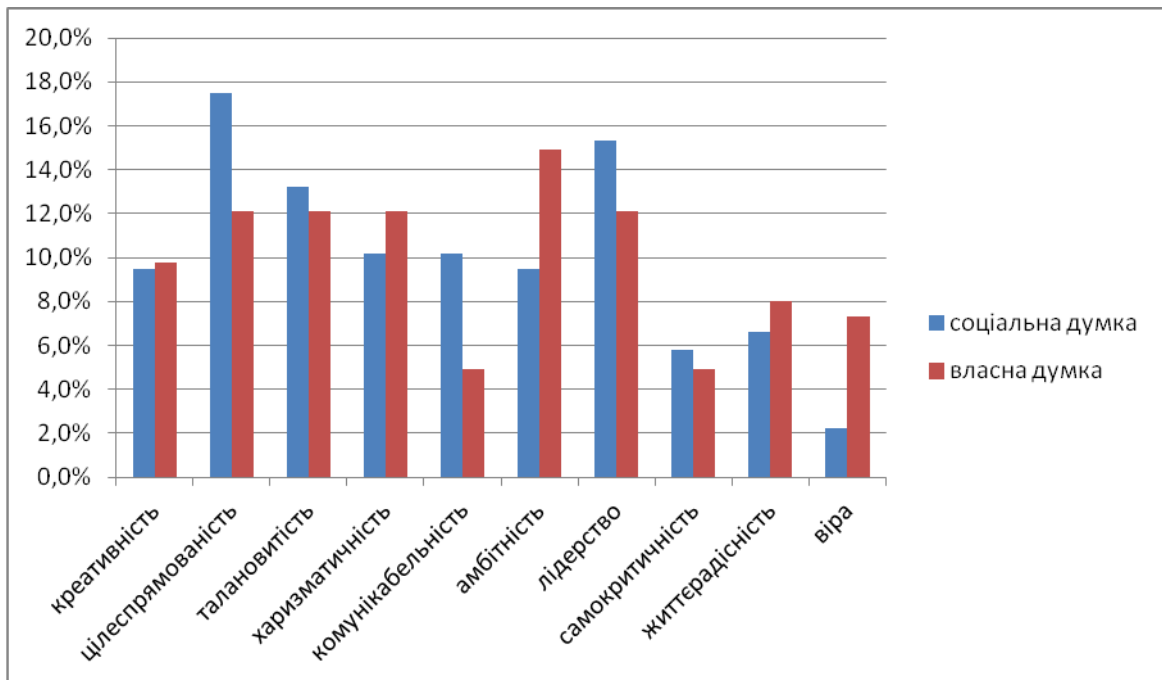

Рис.3. Порівняльний аналіз рис С. Джобса

Показники креативності, талановитості, самокритичності, життєрадісності та самокритичності загалом не надто відрізняються; суспільство визначає більше цілеспрямованість на 5,5%; комунікабельність на 5,3%; лідерські якості на 3,2%. Сам досліджуваний більше відзначає харизматичність на 1,9%; амбітність на 5,4% та віру на 5,1%.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОПРИ ВІНФРІ (НА ОСНОВІ ІСТОРИЧНИХ МЕТОДІВ В ПСИХОЛОГІЇ)

*Жолобак Т., курсант ЛДУБЖД, Семенюк Н., курсант ЛДУБЖД,
Куций О.А., доцент кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД,
кандидат психологічних наук, доцент.*

Багато хто з нас звикли жити з переконанням, що ми не здатні стати багатими, з-за відсутності деяких якостей, якими володіють люди, що вже домоглися успіху. Крім цього, кожному з нас здається, що у нього найважче життя і в його умовах просто неможливо домогтися перспектив досягнення фінансової незалежності. Насправді все в наших руках, і потенціал є абсолютно у всіх, найголовніше – знайти шлях його застосування і проявляти власну активність.

Якщо переглянути найцікавіші історії успіху багатих і впливових людей всього світу, то можна сміливо сказати, що більшість із них – чоловіки. Не дивлячись на розвиток фемінізму, роль жінки і досі зводиться лише до того, що вона займається домашнім господарством і виховує дітей, поклавши крапку на власному розвитку. Але є і яскраві приклади того, що жінка також може бути успішною.

Популярна мільйонерка **Опра Вінфрі**, яка стала відомою за рахунок «Шоу Опри Вінфрі» прожила досить важке життя, але при цьому вона знайшла в собі сили прагнути до кращого життя. Народилася вона в сім'ї військового і прибиральниці, і практично відразу ж після народження була відправлена на утримання до своєї бабусі. У глухому селі з боговіруючою старою родичкою, Опра зростала цілих шість років. Суворе виховання і грамотне навчання її бабусі дозволило отримати Вінфрі перші знання [6].

Для дослідження Опри Вінфрі ми використовували метод контент-аналізу, який застосований в межах історичних методів (біографічний, автобіографічний, вивчення продуктів діяльності, вивчення літературно-історичних джерел), а саме різноманітні інформаційні джерела: статті з журналів, інтерв'ю, особистий щоденник та записи, фотографії [4].

Добитися великих висот, успіху в шоу-бізнесі, популярності їй допомогли риси, які ще були закладені з малечку.

Розум. У віці двох років вона могла легко говорити і навіть писати і читати. Не дивлячись на несхвалення однолітками, вона знаходила для себе цікаві заняття не в колі друзів, а в церкві разом з бабусею, яка прищепила любов до книги. Маленька Опра виступала на церковних зборах, не боячись великої кількості людей. За це її прозвали «маленький оратор».

Сильна і амбіційна по житті. Провівши дитинство не в благополучній сім'ї, з матір'ю, яка не могла їй дати того, що мали всі діти її віку, не раз втікала з дому, попадаючи під вплив інших дітей, які провокували її до розпусного образу життя: вона крада гроші в мами, щоб купити собі і своїм приятелям кокаїн, Опра знайшла в собі сили покінчити з минулим життям і впевнено крокувати вперед, досягаючи нових вершин [2].

Наполеглива і цілеспрямована. Опрі притаманна риса, яка належить всім лідерам, це - наполегливість. Вона була готова витримати і спади, і підйоми. Вона не збиравися здаватися. І ця готовність все подолати і довгий час залишатися в грі позначилася на її успіху. Нею зараз захоплюються, про неї пишуть книги. Вона домоглася таких успіхів завдяки тому, що у неї виникали нові й прибуткові ідеї, вона не боялася труднощів, не боялася ризикувати [3].

Популярна і впливова. *Через її шоу до неї дослухаються мільйони глядачів в усьому світі. Її називають королевою телебачення, якій вдалося втілити у життя американську мрію.*

Вона брала інтерв'ю в самих популярних людей Америки. Ніхто не міг відмовити їй: політики, режисери, спортсмени, найвпливовіші люди приймали участь в її шоу. Влада Вінфрі в її телепередачі така, що вона може забезпечувати успіх автору за один тільки вечір, як це було з книгою Маріани Вільямсон "Повернення в любов". 4 лютого 1992 року Вільямсон з'явилася в шоу Вінфрі, а протягом наступного дня було продано 35 тисяч екземплярів книги. Протягом восьми днів, за словами видавця, продані решту три сотні тисяч, тобто весь тираж книги [2].

Успішна і працююча. У 17 років Вінфрі вже працювала репортером, а у 22 стала ведучою власного ток-шоу "Говорить Балтимор". Утім, світову славу їй принесла інша програма. 2 січня 1984 року вона почала вести Ранкове шоу

Чикаго. Уже невдовзі воно підкорило рейтинги місцевих передач. А за два роки вийшло на національний рівень і отримало назву "Шоу Опри Вінфрі". Найуспішніше в історії американського телебачення шоу виходило в ефір 25 років, щоразу збираючи перед екранами мільйони глядачів. Завдяки цьому шоу Опра Вінфрі стала найбагатшою темношкірою жінкою ХХ століття зі статками у майже три мільярди доларів. Вона створила медіа-імперію – запустила власні телеканал, радіостанцію, журнал і продюсерську компанію. Покровителька мільйонів сердець упевнена – ці зміни – лише на користь. Бо якщо не рухатися вперед – то й від життя не слід очікувати змін на краще [2].

Відкритіста і щира. Її вміння вживатися в образ співрозмовника, розмовляючи з ним перед аудиторією глядачів, дозволяє їй ставити такі відкриті і провокуючі запитання, які інші журналісти не стали б навіть розглядати. Вона вміла прислуховуватись і розуміти. Знала, що краще запитати, щоб отримати бажану відповідь. До неї на передачу самі просилися відомі політики і знаменитості, яких Вінфрі не соромилася питати про інтимні сторони життя. Вінфрі не боїться в прямому ефірі поставити нетактовне і пряме запитання, чим і підкупує глядача. Вона ніколи не приховувала розмір своїх статків, бо всі гроші були зароблені нею самостійно, власною працею і силами [5].

Продуктами діяльності Опри Вінфрі виступають поради, які вона дає кожному, хто звертається до неї, кожному телеглядачеві її програми. Одними з таких порад є:

1.Що ви бачите, коли дивитесь в майбутнє? Це важливо, адже ви бачите те, що ви бажаєте отримати. Коли ви дивитесь в своє майбутнє, загоряються ваші очі? Якщо так, то це те, що ви збираєтеся отримати. Якщо ви бачите своє майбутнє звичайним і мирським, це саме те, що ви отримаєте. Те, що ви бачите, те ви і отримуєте. Почніть бачити те, ким ви хочете бути.

2.Ви отримуєте в житті лише те, що наважуєтеся попросити. Не бійтеся підвищувати планку. Те, на чому ви фокусуєтесь, збільшується. Якщо ви фокусуєтесь на чомусь хорошому, ви отримуєте більше цього. Якщо ви фокусуєтесь на нестачі і бідності, ви отримуєте більше цього. Навчіться знаходити щось хороше в своєму житті і будьте вдячні за це щодня. Незабаром ваш фокус зміниться, а значить, зміниться і ваше життя.

3.Оточуйте себе лише тими людьми, які в майбутньому допоможуть вам піднятися. Пристрасть приходить, коли ви робите те, що ви любите. Коли ви відчуваєте пристрасть, ви можете працювати ночі безперервно. Пристрасть - це сила, це пальне, яке необхідне вам для успіху. Знайдіть свою пристрасть і присвятіть своє життя її реалізації, і насправді не важливо, скільки часу це займе.

4.Я не вірю в невдачі. Немає ніякої невдачі, якщо ви отримали насолоду в процесі. Зробіть одну річ, про яку ви думаєте, що не можете зробити. Зазнаєте невдачі. Спробуйте ще раз. Вдруге у вас вийде краще. Єдині люди, які ніколи не зазнають невдачі - це ті, хто не підіймається на велику висоту.

5.Прислухайтесь до власних інстинктів. Це наймудріша річ у твоєму житті [1].

Також вона дає поради, які стосуються людей, життя, роботи, зовнішності, відносин між чоловіком і жінкою, материнства. До її порад прислуховуються всі громадяни США, а особливо домогосподарки, для яких шоу Опри Вінфрі стало найулюбленішим. А її цитати стали популярними увсіх соціальних мережах. Доступ до них мають люди з усіх куточках світу [7].

Можна зробити висновок, що Опрі Вінфрі найбільш притаманними є такі риси: розум, розсудливість, сила волі, амбіційність, оригінальність, відкритість та щирість до оточуючих, працьовитість та наполегливість у досягненні власних цілей. З дослідження випливає те, що їй не притаманні такі риси, як лінощі, байдужість, скритість, замкнутість. Вінфрі – перша в історії темношкіра жінка-мільярдер і яскравий приклад людини яка створила власну імперію з нуля. Вона зруйнувала всі стереотипи, які існували вже тоді на телебаченні, і створила нові, які почали подобатися всім глядачам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Життя та успіх Опра Вінфрі. Енциклопедія корисного. Режим доступу: <http://korysne.co.ua/sekret-populyarnosti-opry-uinfri/>
2. Опра Вінфрі. Біографія. Космополітан. Режим доступу: <http://www.cosmo.ru/stars/biography/oprah-winfrey/>
3. Мотиваційні цитати Опри Вінфрі: повір у себе. Режим доступу: <http://lady.tochka.net/ua/37572-motiviruyushchie-tsitaty-opry-uinfri-pover-v-sebya-foto/>
4. Деференціальна психологія. Історичні методи. Режим доступу: http://pidruchniki.com/16280414/psihologiya/istorichni_metodi
5. Історії успіху. Опра Вінфрі – королева телебачення. Режим доступу: http://24tv.ua/istoriyi_uspihu_opra_vinfri_koroleva_telebachennya_n524700
6. Досьє. Опра Вінфрі. Режим доступу: <http://glamurchik.tochka.net/ua/dossie/114-opra-uinfri/>
7. Поради Опри Вінфрі: як покращити своє життя. Режим доступу: <http://www.liveinternet.ru/users/5117015/post286964214/>

НЕЙРОПСХОЛОГІЯ – СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Брухлій Ю., студент ЛДУБЖД.

Цюприк А.Я., доцент кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД, кандидат педагогічних наук, доцент.

У сучасному світі, що динамічно розвивається, психологи постійно відкривають для себе різноманітні сфери професійної реалізації, у зв'язку з чим утворюються нові галузі психології. Знання, накопичені загальною психологією і розглянуті через призму більш конкретної проблематики фундаментальних спеціальних і міждисциплінарних спеціальних галузей, знаходять своє практичне втілення в прикладних галузях психології.

В коло проблем, які розробляються фундаментальними спеціальними галузями психології входить нейропсихологія. Критерієм виділення галузей цього типу є акцент аналізу на певних аспектах функціонування і розвитку

психіки. У зв'язку зі зростанням рівня неврологічних захворювань, що супроводжуються порушенням з боку вищих психічних функцій, дана галузь стає все більш актуальною.

Нейропсихологія – галузь психологічної науки на межі психології, медицини (нейрохірургії та неврології) і фізіології, що вивчає мозкові механізми вищих психічних функцій на матеріалі локальних уражень головного мозку [3].

Нейропсихологія застосовує науковий метод та розглядає окремі психічні процеси, як процеси обробки інформації. Ця концепція прийшла з когнітивної психології та когнітивної науки. Нейропсихологія – одна з найеклектичніших дисциплін психології, яка перетинається з дослідженнями в галузі філософії (особливо філософії розуму), нейробіології, психіатрії та інформатики (особливо, у створенні та вивченні штучних нейронних мереж). Нейропсихолог може працювати в будь-якій клініці – і психіатричній, і соматичній, і неврологічній, і, звичайно, нейрохірургічній.

Предметом нейропсихології є зв'язок вищих психічних функцій та поведінки зі структурами мозку. Термін «нейропсихологія» застосовується як щодо досліджень з ушкодженнями у тварин, так і щодо праць, які базуються на вивченні електричної активності окремих клітин (або груп клітин) у вищих приматів (в тому числі й дослідження людини в цьому контексті) [2].

Нейропсихологія заснована на спостереженні і експериментах, які проводяться в клініках і лабораторіях.

До числа експериментальних методів відносяться електрична стимуляція мозку і реєстрація електричної активності різних його відділів, в тому числі при відсіканні окремих його частин. Крім того, судити про роботу мозку дозволяють словесні відповіді і спостереження за невербальною поведінкою пацієнтів. Нейропсихологічні дослідження включають також аналіз дії медикаментозних засобів на роботу мозку і поведінку [1].

Нейропсихологія стала окремою наукою в другій половині ХХ ст. завдяки роботам ряду дослідників, які визначили основний зміст і межі нової дисципліни. Всі вони займалися докладною кількісною характеристикою та описом порушень мозкових функцій, викликаних захворюваннями або експериментальними маніпуляціями, а також об'єктивним аналізом супутніх змін поведінки (вербальної і невербальної) за допомогою різних тестів і досліджень [2].

Довгий час в нейропсихології йшла боротьба між прихильниками теорій вузької та широкої локалізації психічних функцій. Прихильники теорії вузької локалізації стверджували, що можливо локалізувати будь-яку психічну функцію в строго певній ділянці мозку. Прихильники теорії широкої локалізації (антилокалізації) стверджували, що будь-яка психічна функція забезпечується роботою всього мозку [2].

Однак успішний розвиток нейропсихології було обумовлено не тільки успішним вивченням мозку, але і розвитком уявлень про психіку, психічних процесах і функціях. У розвитку нейропсихології найважливішу роль зіграли дослідження Л.С. Виготського, А.Р. Лурія, П.К. Анохіна, І.П. Павлова. Ці

дослідження дозволили переглянути положення про локалізацію психічних функцій.

У західній нейропсихології є формула, відповідно до якої поведінка в цілому забезпечується роботою мозку. У вітчизняній нейропсихології мова йде не про поведінку, а про конкретні психічні функції. А.Р. Лурія зумів показати на клінічних доказах, що кожна психічна функція може бути пов'язана з роботою різних ділянок мозку, які організуються в систему; ця система і забезпечує роботу тієї чи іншої психічної функції. Мається на увазі, що кожна ділянка мозку відповідає за щось своє, і це "своє" Лурія визначив як "нейропсихологический фактор". Мета вітчизняної нейропсихології знайти всі ці фактори, описати всі функції різних ділянок мозку, зрозуміти, як мозок забезпечує психічні функції [1].

Нейропсихологія виконує наступні завдання:

- встановлення закономірностей функціонування мозку при взаємодії організму з зовнішнім та внутрішнім середовищем;
- нейропсихологічний аналіз локальних ушкоджень мозку;
- перевірка функціонального стану мозку та окремих його структур [3].

Нейропсихологія, як і будь-яка інша наукова галузь поділяється на декілька напрямків, які об'єднуються загальними теоретичними уявленнями, але відрізняються специфічністю методів і тактичними завданнями. Виділяють такі напрямки: клінічна нейропсихологія, експериментальна нейропсихологія, реабілітаційна нейропсихологія і психофізіологічна нейропсихологія.

Нейропсихолог може працювати з нормою - зі здоровими дітьми в школі, наприклад. Індивідуальні відмінності в темпі дозрівання, розвитку психічних функцій і фактори, що зумовлюють ці відмінності, – теж предмет нейропсихології.

Загалом, нейропсихологія норми – це нейропсихологія індивідуальних відмінностей (маються на увазі індивідуальні відмінності в контексті нейропсихології). Крім діагностики, нейропсихології займаються і реабілітацією. Можна компенсувати порушення пам'яті, рухів, мови, для цього необхідна спеціальна робота. Комплекс розроблених заходів спирається на теорію нейропсихології [1].

Нейропсихологія, як природничий напрямок психології, здатна проникати в будь-яку сферу. Вся сфера медицини може бути об'єктом дослідження. У цьому сенсі нейропсихологія універсальна. Будь-яка особистість може бути об'єктом нейропсихологічного дослідження.

Якщо говорити про практичні перспективи нейропсихологів, класичний шлях розвитку фахівця – робота в неврологічній клініці, де можна проводити і практичну, і дослідницьку роботу. В цілому ж нейропсихологічні методи можуть бути використані в найширшій сфері.

У нашій країні проблема полягає в тому, що нерозвинена відповідна інфраструктура. В цілому ряді клінік не передбачені посади психолога, або потрібні вузькоспеціалізовані психологи. В практиці багатьох країн нейропсихологи складають солідний загін психологів в клініках, де вони працюють бригадним методом, коли кілька фахівців різних напрямків

проводять роботу з одним хворим. Це спільна робота з діагностики та реабілітації. Таким чином, затребуваність нейропсихологів в багатьох країнах Європи і більша, ніж в нашій країні. Що ж стосується загально психологічного рівня підготовки нейропсихологів, який дозволяє їм працювати в різних сферах, то нейропсихолог фактично повинен знати все той же, що і "загальний психолог", плюс до цього він має глибокі знання про форми і механізми патології.

Щодо перспектив розвитку нейропсихології, то останні дослідження, які проводяться західними, американськими нейропсихологами – це нейропсихологічні дослідження СНІДу та інших важких захворювань. Зміни, які відбуваються в психіці людини внаслідок найрізноманітніших хвороб, стають об'єктом дослідження нейропсихолога.

Інший основний напрямок – це реабілітація. Будь-які захворювання, починаючи від органічних уражень мозку і кінчаючи соматичними, можуть зашкодити роботі мозку, а якщо мозок працює не повноцінно, це означає, що у людини спостерігається дефіцит поведінки. Роботу порушених (в результаті пошкодження мозкових структур) психічних функцій не завжди можна відновити до колишнього рівня, але можна намагатися це зробити за рахунок інших мозкових структур.

Дитяча нейропсихологія теж є одним з перспективних напрямків. Відповідні дослідження дітей на кожному віковому етапі дозволяють будувати структури навчання з урахуванням нейропсихологічних даних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. – М., 1973.
2. Прибрам К. Языки мозга. Экспериментальные парадоксы и принципы нейропсихологии. – М.: Прогресс, 1975. – 464 с.
3. Хомская Е. Д. Хрестоматия с нейропсихологии. М: МПСІ, 2004.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС УЧАСТІ В БОЙОВИХ ДІЯХ

*Окаєвич А., курсант НАСВ імені гетьмана Петра Сагайдачного.
Капінус О.С., доцент кафедри морально-психологічного забезпечення
діяльності військ НАСВ імені гетьмана Петра Сагайдачного,
кандидат педагогічних наук,*

Реальна загроза територіальній цілісності України, залучення частин та підрозділів Збройних Сил України (ЗС України) до проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей дозволяють констатувати нагальну необхідність підготовки військових фахівців, які володіють високим рівнем компетентності, відзначаються інноваційним мисленням та здатні відповідально ставитися до своєї професійної діяльності.

Особливої уваги під час підготовки курсантів у вищих військових навчальних закладах потребує формування готовності офіцерського складу до

адекватного, умілого та рішучого керівництва підпорядкованими підрозділами в умовах сучасного бою.

Сучасний бій – це суворе і жорстоке випробування духовних сил воїна, його здатності активно протистояти впливу екстремальних, украй несприятливих для життя чинників [1].

Антитерористична операція, особливо її початкова фаза, засвідчили, що однією з передумов до перемоги над супротивником є психологічна готовність військовослужбовця до бойових дій, його здатність витримувати навантаження сучасного бою.

Поряд з нормальними та цілком прогнозованими переживаннями людини в бою, такими як відчуття патріотизму, любов до України, прагнення помститися ворогу, виконати бойову задачу, мають місце і негативні, такі як страх перед пораненням, каліцтвом, полонем, хвилювання щодо можливої неспроможності виконати бойове завдання тастати боягузом в очах товаришів.

Саме тому винятково актуальною на сьогоднішній день є проблема діагностики психічних станів військовослужбовців, що мають місце в бою.

З цією метою в період з жовтня 2015 року по лютий 2016 року було сплановано та проведено опитування курсантського складу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного з числа учасників Антитерористичної операції. Всього до опитування було залучено 206 курсантів.

З метою більш детального аналізу під час опитування сучасний бій було поділено на три етапи: період перед боєм, безпосередньо сам бій та період після його завершення.

За результатами обробки було встановлено наступне:

Перед початком бойових дій найбільше військовослужбовців відчували хвилювання (140 осіб), готовність до ризику констатовано у 122 осіб, страх переживало 117 осіб, нервові збудження – 87, рішучість – 81, інтерес – 71. Дещо менша кількість курсантів відчували впевненість (63), сміливість (61), енергійність (61).

Найменша кількість військовослужбовців відчували сором, страждання та неухважність – до 10 осіб.

Психічні стани військовослужбовців, які вони переживали безпосередньо під час бою, мають наступний вигляд: страх відчували 116 осіб, хвилювання – 102, готовність до ризику – 95 осіб, збудження і рішучість – по 83 особи, сміливість – 76 осіб, впевненість – 72, витримка – 58, енергійність – 55.

Найменше військовослужбовці відчували сором (1 особа), страждання – 7 осіб, неухважність – 8 осіб.

Безпосередньо після бою домінуючими психічними станами були стриманість – 95 осіб, збудження – 82 особи та радість – 78 осіб. Найменший рівень діагностовано відносно сорому – 4 особи, неухважність – 8, страждання – 9.

Крім того, тільки страх – єдиний психічний стан, який відчував кожен з військовослужбовців.

Аналіз страхів, що їх відчують військовослужбовці, дозволив констатувати, що крім негативних сторін, він має також і позитивні, що унеможливають проведення заходів психологічної підготовки, які б сприяли повному придушенню страху у військовослужбовців.

Як зазначають сучасні науковці[2], які досліджують проблему профілактики страху, страх – це не тільки перепона, але й певна стимуляція до дії, шанс. Страх не тільки обмежує, але й надає безкінечні можливості розвитку. Він може бути стимулюючою силою, яка спонукає нас до творчої діяльності, руху до видатних досягнень. Стосовно ж військовослужбовців, то саме страх, вміння оволодіти ним є запорукою виживання та перемоги в сучасному бою.

Враховуючи отримані результати та нагальну необхідність формування психологічної готовності військовослужбовців контролювати та керувати власними психічними станами, саме дослідження природи страху, його особливостей стане напрямком наших подальших наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романишин А.М., Бойко О.В., Богородицький Д.В., Мацевко Т.М., Кожевніков В.М., Капінус О.С., Грицевич Т.Л., Гузенко І.М., Смага І.Т., Пазина В.І. – Психологія бою: діяльність командира підрозділу щодо підтримання морально-психологічного стану особового складу в ході бойових дій.
2. Френкель Яков – Психологія страху.
3. Наугольник Л.Б. – Психологія стресу.
4. Бойко О.В., Гузенко І.М., Кожевніков В.М., Миценко Д.В., Муравська М.С., Романишин А.М. – Психологічна підготовка Ч.1. Теоретичний аспект.
5. Романишин А.М., Бойко О.В., Гузенко І.М., Кожевніков В.М., Степаненко А.А. – Психологічна підготовка Ч.2. Практична складова.
6. Воробйов Г.П., Чубенко І.М., Ткачук П.П., Литвиненко Е.С., Голоднюк О.М., Романишин А.М., Бойко О.В. – Методика психологічної підготовки.

ПСИХОАНАЛІЗ: РОЗВИТОК, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Городня О., студент ЛДУБЖД.

*Куций О.А., доцент кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД,
кандидат психологічних наук, доцент.*

Психоаналіз — спосіб інтроспекції людини, що передбачає систематичне пояснення несвідомих зв'язків та процесів. Більш конкретно — група психологічних теорій особистості, методів дослідження ментальних процесів, а також методів терапії невротичних захворювань. Засновником теорії психоаналізу є австрійський вчений кінця 19 — початку 20 століття Зигмунд Фрейд (Фрейдизм, класичний чи ортодоксальний психоаналіз). Вплив на теорію Фрейда мали нові на той час поняття енергії, введене Гельмгольцем та теорія еволюції Дарвіна. Психоаналітична теорія зіграла важливу роль не тільки в

формуванні сучасних концепцій особистості і терапевтичних методів, але й у становленні усєї культури 20 ст., запропонувавши людству новий світогляд.

Як терапевтична техніка, психоаналіз відрізняється від психіатрії та психотерапії, маючи за основу ствердження про існування психічного несвідомого та наполягаючи на аналізі та інтеграції складників цього несвідомого в процесі терапії.

Психоаналіз спирається на клінічні спостереження та дослідження, а також на ідеї щодо структури психічного апарату, динаміки ментальних процесів, придушення, супротив, перенесення тощо.

По мірі розвитку класичного психоаналізу і становлення міжнародного психоаналітичного руху багато ідей Фрейда зазнали переосмислення з точки зору адекватного розуміння проблеми людини, культури і їх взаємозв'язків. Ряд прихильників Фрейда, спочатку розділяли його теоретичні постулати і практичні рекомендації, з часом не тільки висловили критичні зауваження з приводу тих чи інших психоаналітичних концепцій, але і висунули свої вчення.

А. Адлер переглянув уявлення Фрейда про співвідношення свідомості і несвідомого, первинних потягів людини, причини внутрішньоособистісних конфліктах, метою психотерапії.

На відміну від Фрейда Адлер вважав, що свідомість і несвідоме не є антагоністичними частинами індивіда, особистість характеризується не внутрішньою суперечливістю, а єдністю, яке відображається в життєвому стилі, формується в процесі подолання пережитих у дитинстві труднощів і ґрунтується на прагненні до мети. В розумінні Адлера, бути людиною - значить володіти почуттям неповноцінності, яке компенсується прагненням індивіда до влади, переваги, досконалості.

К. Р. Юнг переосмислив принципові ідеї класичного психоаналізу і дав іншу інтерпретацію сексуальності, сновидінь, природи і символіки несвідомого, структури особистості, етіології та лікування неврозів, релігії.

Не заперечуючи ролі сексуальності в життєдіяльності індивіда, Юнг тим не менш розглядав її як важливе, але не єдине вираження психічної цілісності людини. На відміну від Фрейда він прагнув досліджувати духовну сторону сексуальності, її нуминозний (язичницький, демонічний, міфологічний) сенс, що виходить за межі біологічної функції лібідо (сексуальна енергія).

Свідомість і несвідоме, за Юнгом, не мають протилежний один одному, а компенсаторний характер. Немає підстав припускати, що несвідоме слід іншим законам, ніж свідомість. Сновидіння, що сприяють вивченню несвідомого, є спотворенням і маскуванням таємних бажань людини, а природною реакцією саморегулювальної психічної системи. Мета лікування, на переконання Юнга, полягає в наданні допомоги людині знайти цілісність, душевну рівновагу. Аналітична психологія сприяє виявленню справді духовних символів, сенсу і мети життя індивіда, самореалізації її творчих задатків і обдарувань.

Поряд з Адлером і Юнгом, окремі ідеї і концепції класичного психоаналізу були переглянуті Ст. Райхом, О. Ранком, К. Хорні, М. Босом, Л. Бинсвангером, М. Клайн, Е. Еріксоном, Р. Маркузе, Ст. Франклом, Е. Фроммом і багатьма іншими дослідниками. Дві останні постфрейдистські школи не лише

відхиляються від Фрейда, але й розходяться одна з одною. Проте ортодоксальні психоаналітики **Арлоу й Бреннер** висловлюють сподівання, що в результаті оновлення психоаналітичного методу вільних асоціацій будуть відкриті такі загальноновизнані положення, які врешті-решт розв'яжуть конфлікт між конкуруючими теоріями. Утім ці сподівання утопічні, передусім через сувору обмеженість методу вільних асоціацій.

Як свідчить сучасний досвід, майбутнє декількох клінічних і теоретичних підприємств, що називають себе психоаналітичними, перебуває під загрозою. Загальна кількість пацієнтів, бажаючих пройти повний курс психоаналітичного лікування у Сполучених Штатах, постійно скорочується, і академічні психоаналітики стають зникаючим видом в американських медичних школах. Не дивно, що у книги "Психоаналіз" відомого **аналітика Маршалла Едельсона** є підзаголовок - "Теорія в кризі".

Разом із тим, розмірковуючи стосовно перспектив психоаналізу у тлі століття, Арлоу і Бреннер дійшли такого оптимістичного висновку: психоаналіз залишиться найбільш усебічним та глибоким проникненням у людську психіку. Він продовжить стимулювання досліджень у багатьох сферах прикладання людських зусиль. На додаток до того, що в багатьох випадках психоаналіз є кращим видом лікування, він слугуватиме, як і раніше, фундаментальною підвалиною майже для всіх методів, які спрямовані на полегшення людських страждань за допомогою психологічних засобів.

Психоаналіз дійсно має підстави зберегти свою евристичну роль. Така функція взагалі не вимагає правильності його нинішніх теорій. Як зазначає гарвардський аналітик Ф. Гольцман, "даний погляд на евристичну роль психоаналізу, навіть у світлі його неадекватної науковості, починає відповідним чином оцінюватися лише тепер".

В силу свого двоїстого становища, пов'язаного з спробами синтезу пояснюють і розуміючих методів аналізу індивідуально-особистісних і соціокультурних феноменів, психоаналіз приваблює до себе увагу багатьох сучасних філософів. Психоаналітичні ідеї і концепції виявляються центром тяжіння для тих, хто по-своєму намагаються переосмислити взаємозв'язку між особистістю і суспільством, людиною і культурою.

Психоаналіз і досі має суттєвий вплив на розуміння природи внутріпсихических конфліктів та можливостей їх дозволу в рамках сучасної цивілізації, на інтерпретацію буття людини у світі і морального ставлення індивіда до культури. Це означає, що оволодіння філософськими знаннями з необхідністю передбачає вивчення філософії психоаналітичної теорії і освоєння психоаналітичного досвіду, пов'язаного з самопізнанням.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ СЕРЕДИНИ ЖИТТЯ

Федорович С., студент ЛДУБЖД.

*Цюприк А.Я., доцент кафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУБЖД, кандидат педагогічних наук, доцент.*

Актуальність теми роботи обумовлена тим, що психологія вікових криз є сьогодні мало розробленою областю. У віковій психології найбільш детально досліджено питання розвитку дітей та підлітків. І це зрозуміло, оскільки в ці періоди розвиток відбувається дуже швидко і безпосередньо пов'язане із зростанням і фізіологічними змінами. Воно багато в чому визначається зовнішніми факторами, а проміжні результати доступні спостереженню. Як правило, випадки важких вікових криз у дорослих людей розглядаються просто як індивідуально-біографічні ускладнення без урахування вікової специфіки.

Проте, психологічні дослідження показують, що криза середини життя є вельми поширеним явищем. Головною особливістю проходження кризи є те, що людина завжди сама, і тільки сама може пережити події, обставини і зміни свого життя, що породили кризу. Таким чином, необхідно вивчати особливості цієї кризи і шукати шляхи управління нею. Це зумовило актуальність теми роботи і інтерес до її вивчення.

Криза середини життя визначається як психологічний феномен, пережитий людьми, що досягли віку 40-45 років, і що полягає в критичній оцінці і переоцінці того, що було досягнуто в життя до цього часу. На жаль, дуже часто ця переоцінка призводить до розуміння того, що «життя пройшло безглуздо і час вже втрачено». У результаті домінуючими в загальному тлі настроїв стають депресивні стани [4]. Це може бути зниження інтересу до всіх подій або задоволення від них, апатія; людина може відчувати систематичне відсутність або зниження енергії, так що доводиться змушувати себе ходити на роботу або виконувати домашні справи. Часто зустрічаються переживання з приводу власної нікчемності, безпорадності. Особливе місце в депресивних переживаннях займає тривога щодо свого майбутнього, яка часто маскується тривогою за дітей або навіть за країну в цілому. Нерідко депресивні переживання концентруються навколо втрати сенсу і інтересу до життя.

Часто можна зустріти проекцію внутрішньо особистісних криз на своє оточення: соціальну обстановку в країні, сімейну ситуацію. Природно, що проекція кризи на оточення призводить до спроб, часто хаотичних, змінити саме оточення: країну, сім'ю, роботу [4].

К. Юнг вважав, чим ближче середина життя, тим сильніше людині здається, що знайдені правильні ідеали, принципи поведінки. Однак дуже часто соціальне затвердження відбувається за рахунок втрати цілісності особистості, гіпертрофованого розвитку того чи іншого її боку. Крім того, багато хто намагається перенести психологію фази молодості через поріг зрілості. Тому у 35-40 років частішають депресії, ті чи інші невротичні розлади, які й свідчать про настання кризи. На думку Юнга, сутністю цієї кризи є зустріч людини зі своїм несвідомим. Але для того щоб людина могла зустрітися зі своїм

несвідомим, він повинен здійснити перехід від екстенсивної позиції до інтенсивної, від прагнення розширити і завоювати життєвий простір - до концентрації уваги на своїй самості. Тоді друга половина життя послужить для досягнення мудрості, кульмінації творчості, а не неврозу і відчаю [1].

Велике значення кризи «середини життя» надавав Е. Еріксон. Вік 30 - 40 років він називав «десятиліттям фатальної межі», головними проблемами якого є спадання фізичних сил, життєвої енергії та зменшення сексуальної привабливості. До цього віку, як правило, з'являється усвідомлення розбіжності між мріями, життєвими цілями людини і його реальним становищем. І якщо двадцятирічний людина розглядається як багатообіцяючий, то 40 років – це час виконання даних колись обіцянок. Успішне розв'язання кризи, за Еріксоном, призводить до формування у людини генеративності (продуктивності, неспокій), яка включає прагнення людини до зростання, турботу про наступне покоління і про власний внесок у розвиток життя на Землі. В іншому випадку формується застій, якому можуть відповідати почуття спустошення, регресія. Людина може почати потурати власним бажанням і задоволень, як якщо б був власною дитиною [3].

М. Пек звертає особливу увагу на болючість переходу від однієї життєвої стадії до іншої. Причину цього він бачить у труднощі розставання з виношеними ідеями, звичними методами роботи, ракурсами, з яких звично дивитися на світ. Багато людей, на думку Пека, не хочуть або не здатні витримувати душевний біль, пов'язану з процесом відмови від того, що вони переросли. Тому вони чіпляються за старі стереотипи мислення і поведінки, відмовляючись вирішувати кризу. Страх змін ускладнює або навіть робить неможливим успішне розв'язання кризи [1].

Зменшення фізичних сил і привабливості – одна з головних проблем, з якими стикається людина і в роки кризи середнього віку, і пізніше. Для тих, хто в молодості покладався на свої фізичні якості, середній вік може стати періодом важкої депресії.

Друге головне питання середнього віку – це сексуальність. У людини середнього віку часто змінюються сексуальні інтереси, потреби і можливості, особливо в міру того, як підростають діти. Багато людей дивуються тому, як великій ролі грала сексуальність в їх відносинах з людьми, коли вони були молодші.

Вдале досягнення зрілості в середньому віці вимагає значної «емоційної гнучкості» – здатності змінювати емоційний внесок у відносини з різними людьми та різними видами діяльності. Емоційна гнучкість необхідна в будь-якому віці, але в середньому віці, у міру того як помирають батьки, підростають і покидають будинок діти, вона стає особливо важливою [2].

Інший, теж необхідний, вид гнучкості – це «духовна гнучкість». Серед людей зрілого віку існує тенденція до зростання ригідності в поглядах і діях, до того, щоб зробити свої уми закритими для нових ідей. Цю розумову закритість слід подолати, інакше вона переростає в нетерпимість або фанатизм. Крім того, жорсткі установки ведуть до помилок і нездатності сприймати творчі рішення проблем. Успішне розв'язання кризи включає зазвичай переформулювання ідей

у рамках більш реалістичною і стриманою точки зору і усвідомлення обмеженості часу життя кожної людини. Чоловік (жінка), друзі і діти набувають все більшого значення, тоді як власне «Я» дедалі більше позбавляється свого виняткового становища. Все більш посилюється тенденція задовольнятися тим, що є, і менше думати про речі, яких швидше за все ніколи не вдасться досягти [4].

Деякі дані показують, що більшість дорослих переживає середину життя як роки поступового переходу, наповнені і позитивними, і негативними подіями, пов'язаними з процесом старіння. Відповідно до моделі переходу, розвиток людини характеризується послідовністю очікуваних важливих подій його життя, які можна передбачити і у відношенні яких можна будувати плани. Період, пов'язаний з цими подіями, може викликати чималі труднощі як у психологічному, так і в соціальному плані. Проте більшість людей успішно до нього пристосовуються завдяки знанню того, що ці події неухильно наближаються. Таким чином, люди, розуміючи, що середина їх життя буде зв'язана зі змінами, швидше за все, не стануть чекати, поки вони застануть їх зненацька, а почнуть готуватися до них завчасно. Завдяки антиципації вони можуть спланувати ці життєві події і уникнути кризи середини життя [3].

При досить високому рівні розвитку рефлексії люди намагаються осмислити свій стан, розуміють, що причина криється не в оточенні, а в них самих. У цьому випадку характерні роздуми про власні досягнення, жалю про те, що не вийшло, але що хотілося б мати. Іноді відбувається переоцінка цінностей.

У деяких випадках переживання кризи відбувається настільки гостро, що може послужити причиною суїциду. Як зазначав Е. Гроллман, для тих, кого спустошують відсутності справжнього самовизначення, розлука з дитинством і страх перед майбутньою старістю, «хто відчуває борошно втрати власного «Я», смерть може здатися визволенням». І дійсно, за його даними, рівень самогубств в 40-45 років підвищується [5].

Отже, криза середини життя є важливим перехідним етапом у житті людини. Результативність кризи та її наслідки залежать від багатьох факторів, як зовнішніх так і внутрішніх та суттєво впливають на подальше життя людини

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология / Г. С. Абрамова. – М.: Академ, проект, 2001. – 704 с.
2. Кон И. Возраст и возрастные категории /В кн. Психология возрастных кризисов: Хрестоматия /Сост. К.В. Сельченоку – Мн.: Харвест, 2000. – С. 36 – 99.
3. Малкина-Пых И.Г. Возрастные кризисы: Справочник практического психолога. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 896с.
4. Павелків Р.В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Кондор, 2011. – 468 с.
5. Титаренко Т. Поняття життєвого шляху особистості /В кн. Основи практичної психології /В. Панок, Т.Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. К.: Либідь, 2003. – С. 136 – 148.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ

Вдовиченко Т., курсант ЛДУБЖД.

Сірко Р.І., заступник начальника кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД, кандидат психологічних наук, доцент.

Проблема стресу у фахівців різних областей професійної діяльності набуває все більш зростаючої наукової та практичної актуальності у зв'язку з безперервним зростанням соціальної, економічної, екологічної, техногенної, особистісної екстремальності нашого життя і істотною зміною змісту та умов праці у представників багатьох професій. Зростає кількість можливих проблемних ситуацій, підвищується професійна і особиста відповідальність за результати і наслідки діяльності.

Особливу значущість проблеми стресостійкості набуває сьогодні професійна діяльність пожежників-рятувальників. Це обумовлено специфікою пожежної діяльності, яка неминуче пов'язана з присутністю зовнішніх і внутрішніх факторів, що викликають розвиток важких наслідків: стресу та емоційної напруженості, перевтоми, депресії і навіть невротичних станів. Р.М. Грановська зазначає: «Психічне напруження, невдачі, зриви, страх, почуття небезпеки є найбільш руйнівними стресорами для людини. Вони, крім фізіологічних змін, що призводять до соматичних захворювань, породжують психічне, емоційне перенапруження - неврози».

Сутність проблеми полягає в протиріччі, яка полягає в тому, що, з одного боку, пожежник-рятувальник залучений в екстремальний простір професійної діяльності і це вимагає від нього прояви стресостійкості, а з іншого – розвитку стресостійкості у професійній діяльності приділяється недостатня увага. Особливої актуальності проблема розвитку стресостійкості набуває у зв'язку з соціальної, економічної, політичної та практичної значимістю забезпечення належного рівня стресостійкості в діяльності військовослужбовців. Від успішної розробки цієї проблеми залежить загальна орієнтація практики у підготовці високопрофесійних пожежників, здатних продуктивно здійснювати діяльність в екстремальних умовах, підтримуючи при цьому доцільність поведінки та зберігаючи необхідне психофізичний стан.

У психології та психофізіології стресостійкість досліджується як властивість особистості, що сприяє високій продуктивності діяльності в екстремальному просторі. Найчастіше її вивчення будується на виявленні та диференціації умов (зовнішніх і внутрішніх), визначенні різнорівневих фізіологічних, психофізіологічних і власне психологічних факторів при впливі різних лабораторних або реальних екстремальних (стресових) умов, які задають високу або низьку ступінь прояву стресостійкості. У результаті виявляються фізіологічні, інтелектуальні, емоційні, вольові та інші характеристики людини, що сприяють стресостійкості.

За результатами дослідження методики *самопочуття, активності, настрою (САН)* показники самопочуття говорять про переважання у випробовуваних поганого настрою. Показники активності у випробовуваних

так само низькі, що свідчить про знижену активності. Показники настрою в обох групах показують несприятливий настрій піддослідних.

За методикою Спілбергера-Ханіна групи показали приблизно однакові рівні ситуативної та особистісної тривожності.

Показники *ситуативної тривожності* у випробуваних в обох групах свідчать про спокійний стан суб'єктів на момент проведення дослідження.

Показники *особистісної тривожності* у випробуваних показують низький рівень тривожності.

Аналіз результатів за шкалою Бека показав, що в обох групах спостерігалися схожі результати.

Провівши аналіз результатів за методикою «Діагностики психічних станів, настроїв і сфери почуттів «Опитувальник визначення домінуючого стану і настрою» (ДС-6), групи показали приблизно однакові рівні відношення до життєвої ситуації, тону, стійкості емоційного тону, задоволеності життям в цілому і образу самого себе.

Таким чином, використанні методики можуть використовуватися для визначення рівня стресостійкості у курсантів, що дає можливість оцінити їх здатність подальшого ефективного виконання своїх службових обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мільман В.Е. Стрес і особистісні фактори регуляції діяльності // Стрес і тривога в спорті. - М.: ФіС, 1983.
2. Судаков К.В. Системні механізми емоційного стресу. - М., 1981.
3. Шех О.І., Сергєєв С.С. Технології психологічної допомоги в кризових та екстремальних ситуаціях // Методичні рекомендації. - СПб.: Изд-во ПГУПС, 2007
4. Куликов Л.В. Керівництво до методик діагностики психічних станів, почуттів і психологічної стійкості особистості. Опис методик, інструкції по застосуванню. СПб., 2003.
5. Генковска В.М. Особливості саморегуляції як норми психічної стійкості в стресових ситуаціях: Автореф. дис. канд. психол. наук. Київ, 2000.
6. Психологія екстремальних ситуацій для рятувальників і пожежників. - М.: Сєнс, 2007
7. Марищук В.Л. Поведінка і саморегуляція людини в умовах стресу. - СПб., 2001
8. Єлісєєв А.П. Психологічна стійкість у НС. Словник-довідник. - Новогорск, 2000
9. Шойгу С.К., Кудінов С.М. та ін. Підручник рятувальника: - М., 1997
10. Зіньківська С.М. Системне вивчення людського фактора в небезпечних професіях: Автореф. дис. доктора психол. наук. М., 2007
11. Щербатих Ю.В. Психологія стресу і методи корекції. - СПб.: Питер, 2007
12. Титаренко Ю.А., Чуприкова Є.Г., Чуприков А.П. Психологічний стрес і стрес-аналіз. - Київ, 2006.
13. Сельє Г. Стрес без дистресу. - М: Прогрес, 1979

ЛОКУС КОНТРОЛЮ ЯК ВАЖЛИВА ОСОБИСТІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Кузимка К.А., студент ЛДУБЖД.

*Цюприк А.Я., доцент кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД,
кандидат педагогічних наук, доцент.*

Розвиток нашої країни в сучасних умовах висуває на передній план проблеми, пов'язані з формуванням всебічно розвиненої особистості. Така особистість має бути здатною адекватно сприймати зміни в суспільному житті, проявляти свідому активність, спрямовану на приведення внутрішніх резервів у відповідність до зовнішніх умов. Сучасна людина повинна уміти ухвалювати рішення, нести за них відповідальність, володіти активністю, цілеспрямованістю, уміти долати внутрішні і зовнішні бар'єри, що заважають досягненню мети, тобто у сучасної молоді людини повинні бути сформовані якості особистості, що дозволяють їй бути успішним. Не останню роль у вирішенні таких проблем набуває дослідження такого фундаментального утворення особистості як локус контролю.

Поняття "локус контролю", введене в психологію в середині 60-х рр. ХХст. Локус контролю – це основа інтернально-екстернальної шкали Роттера, що визначає чи відчуває особистість себе активним суб'єктом власної діяльності і свого життя, чи є пасивним об'єктом дій інших людей і обставин. Для виміру локусу контролю або, як його іноді називають, рівня суб'єктивного контролю, використовується «Шкала інтернальності-екстернальності» Роттера. Вона складається з 44 тверджень вимушеного вибору [1].

Локус контролю є двохполюсною характеристикою: на одному полюсі знаходяться інтернали, на іншому – екстернали. У кожної людини є своє місце на шкалі «інтернальності-екстернальності».

Особистість з екстернальним локусом контролю вважає, що її успіхи і невдачі регулюються зовнішніми чинниками такими як доля, успіх, щасливий випадок, впливові люди і непередбачувані сили оточення. «Екстернали» вірять у те, що вони заручники долі. Особистість з інтернальним локусом, навпаки ж, вірить у те, що успіхи і невдачі визначаються її власними діями і здібностями. «Інтернали» не лише чинять опір зовнішньому впливу, але також, коли трапляється нагода, прагнуть контролювати поведінку інших. Вони більш впевнені в своїй здатності вирішувати проблеми, ніж екстернали, і тому незалежні від думки інших [2].

Конструкт слід розглядати як континуум, який має на одному кінці яскраво виражену «екстернальність», а на іншому – «інтернальність», переконання ж людей розташовані на всіх точках між ними, але здебільшого в середині. Локус контролю не може бути суто однополюсним поняттям. Тобто, навіть, якщо людина виражений інтернал чи екстернал, в неї все одно буде частинка протилежного типу.

У екстерналів частіше виникають психологічні і психосоматичні проблеми. Їм властиві тривожність і депресивність, вони більш схильні до фрустрації і стресів, до розвитку неврозів. Інтернали виявляють активнішу

позицію у ставленні до свого психічного і фізичного здоров'я. Встановлено зв'язок інтернальності з позитивною самооцінкою, з більшою узгодженістю образів реального та ідеального «Я» [4].

Між інтернальними і екстернальними особистостями є й інші відмінності, що можуть виявитися істотними з погляду їхньої професійної діяльності. Так, наприклад, екстернали характеризуються більшою комфортністю, схильністю к маніпуляціям, вони більш поступливі і чуттєві до думки й оцінок інших. У цілому, екстернальні особистості виявляються гарними виконавцями, що ефективно працюють під контролем інших людей. Інтернали, на відміну від екстерналів, продуктивніше трудяться не в команді, а на самоті. Вони більш активні в пошуку інформації [3]. Крім того, інтернальні особистості краще справляються з роботою, що вимагає прояву ініціативи. Вони більш рішучі, упевнені в собі, принципові в міжособистісних відносинах, не бояться ризикувати. Дослідження показують, що інтернальні керівники здатні успішно здійснювати директивне керівництво.

Екстернали та інтернали розрізняються також і за способом інтерпретації соціальних ситуацій, зокрема, здобуттям інформації і механізмом їх причинного пояснення. Інтернали також більшою мірою, ніж екстернали вживають заходів обережності, щоб зберегти своє здоров'я. Інтернали виявляють більшу відповідальність, обізнаність у проблемах і ситуаціях, ніж екстернали; не пояснюють поведінку емоційними і ситуативними факторами (на відміну від екстерналів).

Інтернальні та екстернальні особистості розрізняються й іншими особливостями, наприклад, самооцінкою. Люди з інтернальним локусом контролю думають про себе як про добрих, товариських, дружелюбних, рішучих, незворушних, чесних, самостійних особистостей.. А люди з екстернальним локусом контролю вважають себе несамостійними, дратівливими, залежними, егоїстичними, нерішучими, невпевненими в собі, ворожими оточенню [4].

Таким чином, рівень локусу контролю може бути віднесений до однієї з найважливіших характеристик самосвідомості, визначаючої особливості поведінкових реакцій в широкому спектрі соціальної взаємодії і відповідальності, що виявляється у відчутті, рівні активності і ступені дій на обставини життя.

Локус контролю пов'язаний з відчуттям людиною своєї сили, гідності, відповідальності за те, що відбувається; з самоповагою, соціальною зрілістю та самостійністю особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варій М. Й. Загальна психологія: підр.– 3-тє вид. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
2. Елисеєв О.П. Практикум по психологи личности – СПб.: Питер, 2010.
3. Загальна психологія: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За заг. ред. акад. С.Д. Максименка. – К.: Форум, 2000
4. Теори личности в западно-европейской и американской психологии. Ред. сост. Райгородский Д.Я. – М, 2001.

РОЗДІЛ III. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Козирев М.П., доцент кафедри психології управління ЛьвДУВС, кандидат філософських наук, доцент.

Правова культура індивіда залежить насамперед від рівня *розвитку правової свідомості*, від того, наскільки глибоко засвоєні ним такі правові феномени, як цінність прав і свобод людини, цінність правової процедури при розв'язанні конфліктів, важливість пошуку компромісів та ін. *Правосвідомість як одна з форм свідомості особистості має такі ознаки:*

– по-перше, вона є *вищим рівнем відображення соціально-економічних відносин*, виражених у законах суспільства, причому не тільки відображає соціальну дійсність, а й активно на неї впливає;

– по-друге, правосвідомість завжди *виявляється через другу сигнальну систему, мисленнєву діяльність*, що виступає як механізм правосвідомості, відображаючи систему правових знань і понять, регулюючих суспільні відносини;

– по-третє, *правосвідомість не може існувати без свого конкретного носія – індивіда, груп, колективів*. За ознакою спільності усвідомлення своїх правових норм у суспільстві відбувається об'єднання людей у групи, виникає категорія групової правосвідомості, характерна для соціальних спільнот і історичних епох.

Для розуміння сутності правосвідомості доцільно розглянути її *різновиди*, причому підставами для їх виділення тут можуть бути різні *критерії*, зокрема:

– за *рівнем усвідомлення* необхідності права, глибиною проникнення в сутність права і правових явищ у суспільстві:

1) *буденна правосвідомість* – формується в процесі повсякденної життєдіяльності громадян у сфері правового регулювання (отримання інформації правового характеру із засобів масової інформації; спостереження юридичної діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб і т. ін.) і притаманна більшості членів суспільства. Для представників даного виду правосвідомості характерні знання загальних принципів права, їх правові погляди тісно переплітаються з моральними уявленнями;

2) *професійна правосвідомість* – формується в процесі спеціальної підготовки (наприклад, під час навчання в юридичному закладі) та здійснення юридичної діяльності. Особа володіє спеціалізованими й деталізованими знаннями в галузі чинного законодавства, вміннями і навичками його застосування;

3) *наукова, теоретична правосвідомість* – характерна для науковців у галузі законотворчості та правозастосування;

– за суб'єктами (носіями) правосвідомості;

1) *суспільна правосвідомість* – сфера суспільної свідомості, що відображає значимі для права явища суспільного буття. У суспільній правосвідомості знаходять закріплення типові стійкі погляди на право та його інститути, що існують у даному суспільстві. Лише на цьому рівні правова дійсність відображається в цілому і всебічно. Суть суспільної правосвідомості зводиться до правового пізнання і відображення політичних, економічних й соціальних закономірностей розвитку громадянського суспільства та держави, оформлення їх у системі чинного права і законодавства. Важливу роль суспільна правосвідомість відіграє у правотворчому процесі, реалізації й застосуванні правових норм;

2) *групова правосвідомість* – виникає в окремих групах людей з певними специфічними потребами та інтересами. Усвідомлення правової дійсності тут є стихійним, переломлюючись через потреби й інтереси групи. Групова правосвідомість може мати асоціальну спрямованість;

3) *індивідуальна правосвідомість* – притаманна конкретній особі, формується в процесі її включення в систему суспільних зв'язків і значною мірою визначається правосвідомістю малих соціальних груп, до яких ця особа належить.

Індивідуальна правосвідомість може мати різні рівні розвитку;

– на елементарному рівні індивідуальна правосвідомість виявляється в узгодженні конкретної правозначимої діяльності з емпіричними уявленнями особи про норми правомірної поведінки;

– більш високі рівні індивідуальної правосвідомості виявляються в усвідомленні особистістю складних правових ситуацій, правових інститутів, правового статусу особистості у суспільстві;

– вищий рівень індивідуальної правосвідомості характеризується сукупністю компетентних уявлень про правову систему, усвідомленням соціальної значимості права, оцінкою його сутності, оволодінням правовою ідеологією. Це концептуальний рівень правосвідомості.

Водночас у ній виявляється чимало рис, які мають негативний зміст. До них відносяться правовий нігілізм, правовий фетишизм, правовий ідеалізм, правовий суб'єктивізм, правовий релятивізм, правовий дилетантизм, правовий фетишизм.

Правовий (або юридичний) нігілізм проявляється у невизнанні права як соціальної цінності та негативному ставленні до права, законів і законодавців, існуючого правопорядку, а також у зневірі в суспільній та особистій корисності інституту права. Виділяють такі форми правового нігілізму: умисне порушення законів та інших нормативно-правових актів; масове недотримання і невиконання юридичних приписів; видання суперечливих правових актів; підміну законності доцільністю; конфронтацію законодавчих і виконавчих структурах; порушення прав людини; теоретичну форму правового нігілізму (в науковій сфері, у роботах юристів, філософів та ін.). Правовий нігілізм породжує зневіру у здійсненність основних громадянських принципів (недоторканість особистості, рівність усіх перед законом).

Протилежним цьому явищу є *правовий ідеалізм* – віра у верховенство права, можливість жити в абсолютно правовій державі.

Якщо правовий нігілізм означає недооцінку права, то правовий ідеалізм – навпаки, його переоцінку. Обидва ці явища мають одне підґрунтя: юридичне невігластво, нерозвинуту та деформовану правосвідомість, поверхневу або відсутність політико-правової культури. Ці крайнощі, незважаючи на їхню протилежну спрямованість, є дотичними і створюють ніби спільну систему.

Існує й проміжне явище правового реалізму, згідно з яким право захищає права, але не для всіх громадян, у цьому випадку правосуддя є вибірковим, корумпованим чи політично заангажованим.

Своєрідним *проявом правового нігілізму*, який заявив про себе в останні десятиліття ХХІ ст., є *тіньова нормотворчість* – емпірично-інтуїтивний процес створення соціальних відносин, які нерегульовані або соціально невинувато врегульовані чинним законодавством, що виявляється у:

- відриві соціальної норми від конкретних умов життєдіяльності; невідповідності правових норм реаліям суспільного життя;
- неповному або перекрученому відображенні свідомості людей об'єктивних закономірностей функціонування суспільства;
- нестабільності та несталості певної норми, а тому її неспроможності виконувати функцію соціального регулятора;
- послабленні або незастосуванні санкції.

Тіньова нормотворчість має здебільшого кримінальний характер, полягає у домінуванні норм кримінального середовища, аморальних принципів. Відчутною є *маргіналізація права* (деформація правосвідомості, відчуття всюдозволеності, зниження цінності життя людини). Про ослабленість існуючої правової системи свідчить і нерозбірливість людей у виборі засобів для досягнення мети, коли тіньові норми визнають важливішими, ніж державно-правові.

Правовий релятивізм – це дефект правосвідомості, який проявляється в переконанні, що право є чимось відносним, необов'язковим. У «досвідчених руках» тлумачення закону іноді перетворюється на професійне змагання, коли юристи намагаються звинуватити свого опонента у непрофесіоналізмі, використовують недосконалість законодавства у відповідному застосуванні норм права і видають за нього сурогати свого розуміння. При цьому поведінка такого суб'єкту зовні виглядає достатньо правомірно, але по суті є порушенням закону.

Правовий суб'єктивізм – це суб'єктивне ставлення індивіда до правових приписів: визнання своїх прав і заперечення своїх обов'язків. Носії такої правосвідомості легко перевищують свої повноваження і порушують не тільки чужі права, а й норми закону.

Правовий інфантилізм – це неглибоке знання права та незріле відношення до нього як явища стороннього, далекого, яке не стосується даного суб'єкту. Носії інфантильної правосвідомості, як правило, не надають серйозного значення порушенням своїх прав та не знають засобів і способів їх захисту. При цьому, як правило, переконані у своїй хорошій юридичній підготовці.

Правовий дилетантизм – це довільне використання законів або оцінка правової ситуації, яка пояснюється не корисними цілями, а недбалістю, байдужим ставленням до юридичних цінностей і правових норм.

Правовий фетишизм проявляється у гіпертрофованому уявленні про роль правових законів і норм щодо розв'язання особистісних і соціальних проблем.

Рівень розвитку правової свідомості може бути зафіксований лише у правовій діяльності, насамперед у правовій поведінці як реальному втіленні правової правосвідомості.

Правова поведінка – різновид людської поведінки, один із проявів суспільних відносин. Сумлінне виконання трудових обов'язків, вступ у шлюб або його розірвання, порушення правил вуличного руху, винесення вироку, міжнародна угода – все це види правової поведінки громадян, колективів, посадових осіб у різних сферах суспільного життя. Правова поведінка – складне соціальне і психологічне явище, у якому сплітаються фактичне і юридичне, вольове й емоційне, внутрішнє і зовнішнє.

Правовій поведінці властиві такі загальні *ознаки*:

1) *особлива соціальна значимість* для життєдіяльності суспільства – до сфери дії права входить тільки така поведінка людей, яка має виключно важливе соціально-економічне, суспільно-політичне, морально-психологічне значення (як позитивне, так і негативне);

2) *перебування під актуальним чи потенційним контролем свідомості і волі особистості*. Навіть якщо контроль у даний момент і не здійснюється, то він неодмінно може бути здійснений, інакше говорити про правову поведінку немає сенсу;

3) *чітка регламентованість* – як зовнішні, так і внутрішні властивості поведінки, передбаченої правом, точно описані в законі чи інших правових джерелах та чітко обмежені. Ці обмеження, з одного боку, відображають реальні можливості регулювання людської поведінки правовими засобами, а з іншого – гарантують від зайвого втручання в життя людини державних органів, громадських організацій, трудових колективів, окремих громадян;

4) *підконтрольність правової поведінки індивіда державі* в особі її правозастосовчих та правоохоронних органів – забезпечує правову гарантованість законослухняної поведінки і відповідальність за поведінку протиправну;

5) *наявність юридичних наслідків* – впливає на виникнення, зміну чи припинення правових відносин. Реалізація прав, виконання обов'язків, а також їхнє порушення звичайно породжує ті чи інші юридичні наслідки.

Крім них, існують диференційовані ознаки правової, зокрема правомірної поведінки, а саме:

1) *правомірна поведінка* в цілому зміцнює суспільні відносини, протиправна – порушує і послабляє їх, розхитує соціальну, економічну, політичну системи держави;

2) *правомірна поведінка* мотивується, як правило, усвідомленням обов'язку, суспільної потреби або особистих інтересів. Протиправна поведінка

спонукається іншими мотивами – індивідуалізмом, корисливістю, агресивними прагненнями у сфері людської взаємодії;

3) правомірна поведінка звичайно передбачена нормами, які дозволяють, протиправна – тими, що забороняють. Правомірна поведінка полягає в дотриманні норм і є нормативною; протиправна – антинормативна, вона порушує забороняючу чи зобов'язуючу норму.

Отже, в найбільш загальному вигляді правову правосвідомість та правову поведінку можна визначити як соціально значимі, передбачені нормами права соціально-психологічні явища, що мають юридичні наслідки, підконтрольну свідомості і волі людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинін В.А., Панов М.І. Філософія права: Підручник для юрид. спец-тей вищих навч. закладів освіти. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – 472 с.
2. Кистяковский Д.А. Философия и социология права / Сост., примеч. В.В. Сапова. – СПб.: РХГИ, 1999. – 880 с.
3. Максимов С.М. Правова реальность: опыт философского осмысления / С.М. Максимов. – Харьков, 2002. – 260 с.
4. Настасьяк І.Ю. Соціологія права: Навч. посіб. – Львів: ПАІС, 2008. – 196 с.
5. Соціологія права: Навч. посіб. / О.М. Джу́жа, І.Г. Кириченко, В.С. Ковальський, С.М. Корецький та ін.; За заг. ред. О.М. Джу́жи. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 288 с.
6. Соціологія права: Навч. посіб./ В.Д. Воднік, Ю.С. Золотарьова, Г.П. Клімова, Н.П. Осипова, О.В. Сердюк; за ред. Н.П. Осипової. – Х.: Право, 2007. – 232 с.

ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В РАМКАХ РОЗВИТКУ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

*Гнатишин І.Л., доцент кафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУБЖД, кандидат педагогічних наук.*

Входження України до Болонської освітньої системи, пост-Болонський вектор з інтенцією до національних особливостей, плюралізм економічних, соціокультурних, ідеологічних систем, релігійні відмінності Заходу та Сходу, дають підстави говорити про філософію освіти як один з напрямів оптимізації людського буття й людської життєтворчості [1].

У контексті розвитку сучасної філософії освіти варто виокремити феномен життєтворчості. Нині науковцями активно ведуться спроби широкої імплементації терміна “життєтворчість”. Трагування “життєтворчість” методологічно прийнятне категорією філософії, яка аналізує екзистенційні проблеми людини, її духовне самовизначення [2]. З філософського погляду проблема життєтворчості близька з ідеями “філософії життя” (В.Дільтей), “життєвого світу” (Е.Гуссерль), “волі до життя” (А.Шопенгауер, Ф.Ніцше).

Питання життєтворчості широко розкривались у педагогічній спадщині минулого, зокрема в творах В.Сухомлинського, К.Ушинського, А.Макаренка.

Висвітлено теорію і технологію життєтворчості особистості в наукових працях В.Донія, Г.Несена, Л.Соханя, І.Єрмакова. Психологічні аспекти життєтворчості описані низкою дослідників, таких як В.Роменець, О.Старовойтенко, В.Татенко, культурні аспекти життєтворчості розкриті в працях Н.Богданової.

Німецький соціальний філософ В.Дільтей поняття “життя” тлумачив культурно-історично; позаяк духовними основами життя індивіда є цінності культури, їхнє осягнення передбачає метод “розуміння” (Дільтеєм започатковано термін “гуманітарна психологія”). Вітчизняними дослідниками акцентовано філософське осмислення “феномена творчості” (П.Дишлевий, Л.Яценко), творчість “як проблема іманентно філософська” (Б.Новіков), культура “як актуалізація смислового потенціалу творчої діяльності” (С.Кримський) [3].

Особистість здатна до життєтворчості лише за умови чіткого усвідомлення сенсу свого життя та прагнення його досягти. За відсутності мети й сенсу життя настає “екзистенційний вакуум”. Реалізація сенсу життя поєднує вчинок, творчу працю, любов й бажання змінювати себе. У такий спосіб людина може здолати “трагічну тріаду” (біль, провину, смерть), через трансцендування, вихід за межі (варто згадати праці представника екзистенційної психотерапії В. Франкла і його спостереження під час ув’язнення нацистами у концтаборі).

Для реалізації життєтворчості особистості методологічно вагомим взаємовідношення цінностей власної й “інших” культур, “відкритість нескінченному”, розуміння себе “як Іншого”. Кожна людина вибудовує власне життя у площині питань екзистенційно-морального змісту: “я – для Себе?”, “інші – для Мене?”, “я – для Інших?”. Залежно від вибору власної позиції, утворюється певна екзистенційна реальність, отже – мета і сенс людського буття [4].

Як можлива життєтворчість особистості за екзистенційно драматичної нестабільності українського соціуму? Важко відповісти. Більшість галузей українського суспільства нині перебувають у стогнаційному стані. Глибокі протиріччя охопили соціальну галузь, людина гостро почала відчувати незахищеність власного буття, потребувати стійких світоглядно-ціннісних орієнтирів, економічної та соціальної стабільності.

Зважаючи, що підготовкою молоді до здійснення гідної життєтворчості займається освітня галузь, потрібно докорінне теоретичне й праксеологічне оновлення вітчизняної освіти. Варто здійснити обговорення в освітніх закладах документа “Педагогічна Конституція Європи”, підписаної у травні 2013 р. у Німеччині (Франкфурт-на-Майні), де засвідчено теоретико-методологічне значення філософії освіти. Її розробку ініційовано Україною (науковцями Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова). У даному документі анонсується світоглядно-ціннісна місія навчальних закладів як “культурного простору”, покликаною сприяти утвердженню людяності й розвитку особистості.

Таким чином, у межах окресленого обсягу викладених тез ми зробили спробу компаративного аналізу проблеми визначення цілей і завдань філософії освіти як системного світовідношення й соціокультурного явища, здатного

покращити гуманітарний потенціал життєтворчості особистості. Подальшого розгляду потребує питання розробки наукових підходів до життєтворчості особистості в єдності базисних буттєво-ціннісних концептів (людина-наука-культура-мистецтво-стиль мислення).

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В. Г. Кременя. - Тернопіль: Навчальна книга. - Богдан, 2004. - 384 с.
2. Гатальська С. Філософія культури: підручник / С. Гатальська. - К.: Либідь, 2005. - 328 с.
3. Дубовик О. Культурологічне забезпечення університетської освіти // Україна у світовому контексті: Зб. наук. праць / Ред. кол. С. О. Черепанова, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало. - Львів, 2000. - Вип. 2 - С. 42-50.
4. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія / І. А. Зязюн. - Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. - 608 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

*Лоза А. С., доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи
ЛДУБЖД, кандидат соціологічних наук.*

*Нагірняк М. Я., старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін та
соціальної роботи ЛДУБЖД, кандидат історичних наук, доцент.*

Практику соціальної роботи потрібно розглядати як діяльність соціальних працівників та соціальних установ з метою дослідження потреб клієнтів різних цільових груп та громад, з метою сприяння оптимальній соціальній адаптації людей, сімей і груп населення у формах догляду, соціально-психологічного консультування, представництва і захисту їх інтересів, адміністрування, планування та надання необхідних послуг, консультування, профілактики та терапії, розвитку їхньої самостійності та вирішення проблем. Для цього соціальні працівники мають володіти необхідними методами, навичками роботи, заснованими на різноманітних знаннях і теоріях.

Згідно із дослідженнями, чимало соціальних працівників недооцінюють роль теорій у практичній діяльності. Свій скептицизм вони пояснюють наявністю конкурентних теорій, положення яких часто є взаємовиключними. Декого з них не задовольняє надто загальний характер теорій, що ускладнює використання їх при виборі стратегії і тактики дій стосовно конкретного клієнта. Проблематичним для них є і те, що теорії переважно наголошують на терапевтичних аспектах роботи, реформаторських заходах, дистанціюючись від правових і процедурних аспектів роботи, контрольних функцій соціальних працівників. А саме цим доводиться займатися більшості соціальних працівників. Та й деякі вчені переконані, що первинною основою в соціальній роботі є практика, а наукове знання - вторинне. На їх погляд, віддалене від практики знання лише перешкоджає соціальним працівникам надавати ефективну

соціальну допомогу. Тому рух знання має відбуватися не від теорії до практики, а від практики до теорії. [1]

Однак теорія не є протиставленням практиці, оскільки вона виростає з неї, задля неї розвивається, спрямовує її і збагачує, черпаючи в її надрах енергію свого розвитку.

До психологічних моделей соціальної роботи належать теоретичні моделі, які вибудовуються на ідеї допомоги клієнтові шляхом оптимізації його зусиль щодо використання особистісних і соціальних ресурсів для впливу на несприятливу ситуацію його життя.

Психодинамічна модель соціальної роботи є однією з найпоширеніших. Вона заснована на ідеї і техніках *психоаналізу* — обґрунтованої австрійським психологом, психіатром Зігмундом Фройдом теорії, яка відводить важливу роль у поведінці особистості несвідомому (інстинктам, потягам), його гармонізації зі свідомістю. Психоаналіз суттєво розширив уявлення про сутність допомоги у соціальній роботі, сфокусував її на внутрішньому житті індивіда, розглядаючи дії та поведінку людини як наслідок процесу її мислення, а не особливостей міжособистісних чи соціальних відносин.

Психодинамічна модель пропонує ефективні техніки діагностування соціального відхилення, прогнозування перспектив поліпшення внутрішнього стану особистості.

Когнітивно-біхевіористська модель соціальної роботи ґрунтується на ідеї, яка акцентує на необхідності враховувати при наданні допомоги клієнтові особливості його мислення, установки, які спрямовують його дії. Суть цієї роботи полягає у сприянні набуттю клієнтом адекватних соціальним умовам навичок поведінки.

Гуманістична модель соціальної роботи вбачає головні резерви змін у самій людині, в закладених у ній силах добра, психічного здоров'я і бажання самовдосконалюватися. Тому ця теоретична модель відводить клієнтам роль активних творців власного життя, стиль якого може бути обмежений тільки фізичними або соціальними впливами. Допомога у виборі стратегії дій клієнта має враховувати пошук ним власного життєвого призначення. [2, с.67]

Значущість теорії для практики соціальної роботи обумовлена тим, що теорія є важливим інструментом нагромадження, систематизації знань, поглиблення розуміння дійсності а також теорія збагачує практичну діяльність професійним способом мислення, новими ідеями, пізнанням закономірностей. Тому пізнання соціальної роботи не завершується у навчальному закладі, а є безперервним процесом, що зобов'язує соціальних працівників постійно аналізувати реальну практику. Знання узагальненого досвіду, теоретичних концепцій сприяє пошуку оптимальних рішень у складних ситуаціях професійного вибору, передбаченню наслідків можливих дій. Теорія сприяє формулюванню питань, які перебувають поза межами загальноновизнаних знань, уявлень. Деякі теорії стимулюють науковий пошук, суспільні дебати стосовно соціальної роботи. Вони цінні для фахівців під час аналізу практичних проблем.

Оскільки теорії і практика соціальної роботи перебувають у постійному розвитку, соціальні працівники є не просто користувачами раніше сформованих

теорій і практичної мудрості, а й творцями нових теорій. Часто вони синтезують фрагменти різних знань у нову систему, надають їй відповідної цілісності і втілюють у конкретну практику.

Кожен із соціальних працівників має право вибору стратегії втручання, що ґрунтується на певній теоретичній моделі (нерідко його обумовлюють місія і філософія соціальної служби). Цей вибір залежить від цілей втручання і потреб клієнта; відомостей про ефективність застосування методики у подібних ситуаціях; можливостей клієнта, працівника і соціальної служби; наявності ресурсів та ін.

Орієнтація на конкретні теорії значною мірою обумовлює напрями діяльності і функції соціальних працівників в практичній діяльності з різними групами клієнтів. Адже від вибору теорії залежить зміст і структура соціальної роботи. Так, реабілітаційні програми для людей, залежних від психоактивних речовин, формуються відповідно до теоретичних моделей, яких дотримуються фахівці, що здійснюють цю реабілітацію. Прихильники одних теорій віддають перевагу груповим заняттям, що мають на меті пошук клієнтами сенсу власного життя, інших — методам трудотерапії, що передбачає реабілітацію через залучення до трудового процесу і конструювання терапевтичного середовища, або — активній роботі з сім'ями та зміні стосунків у них як передумові налагодження продуктивних взаємин із середовищем. Наприклад, працівник, який допомагає клієнтові, що перебуває в стані депресії, може вибудовувати свою роботу, спираючись на різні теоретичні концепції. Якщо він вважатиме, що депресію спричинює досвід втрат у ранньому дитинстві, то ключовим методом його роботи буде соціально-психологічне консультування. Будучи переконаним, що депресія зумовлена відчуттям безпорадності і безправності, він шукатиме причин того, чому людина сприймає себе невольною над власним життям і як вона може це здолати, які додаткові навички їй потрібні. У будь-якому разі фахівцеві слід визначитися, якої теоретичної моделі він дотримується, які цінності сповідує, на яких концепціях вибудовує свою програму дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Качан Г.А. Теория социальной работы: Курс лекций / Г.А. Качан. – Витебск: Издательство УО «ВГУ им. П.М.Машерова, 2007. - 258 с.
2. М.П.Лукашевич, І.І.Мигович. Теорія і методи соціальної роботи: Навч. посіб. - 2-ге вид., доп. і випр. / М.П.Лукашевич, І.І.Мигович - К.: МАУП, 2003. – 168с. ISBN 966-608-332-9

ЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

*Оришчин-Буждиган Л.С., старший викладач кафедри психології управління
ЛьвДУВС.*

Існують два протилежні погляди дослідників стосовно майбутнього сучасної молоді. Песимістичний, котрий описує молодь як пасивну, зосереджену виключно на своїх потребах та на збереженні свого особистого і

соціального простору. Інший - оптимістичний, котрий вказує на творчий підхід до життя, високі стандарти вимог для себе особисто та для інших, також прагнення до досягнення поставлених цілей, не дивлячись на існуючі перешкоди – як основні характеристики сучасної молоді.

Представники песимістичного підходу[1;5;6] закладають, що ризик пов'язаний зі змінами, котрі відбуваються довкола, відсутність прив'язаності до традицій і міжгенераційних зв'язків повинні породжувати почуття відчуженості і викорінення. Щоб зменшити дискомфорт, що виникає від вище наведених проблем, молода особа здійснює спроби ідентифікації себе з групами ровесників, що несуть у собі певні ідеали, цінності чи соціальні ролі. Кожна набута самоідентичність і кожна ідеологічна включеність відчуваються як тимчасові та неаутентичні, цим почуттям також сприяє актуальна доба плюралізму. Стан хронічно-тривалого молодечого розпорошення не сприяє розвитку, а навпаки стимулює регресію. Сучасні молоді люди є втраченим поколінням, через тривалу неможливість самовизначитися їм важко зосередитися на творенні та зміні оточуючої дійсності.

Анна Йозефовіч [2]описує сучасну молодь, як покоління „Ніщо”. Автор вважає головними визначниками цього покоління депресію та безнадію у боротьбі за своє майбутнє. Молодь бунтується проти оточуючої дійсності утікаючи в світ інтернету, мобільних телефонів (смартфонів), світ забав чи в роботу. Молоді втрачають віру в оточуючих близьких людей, розривають стосунки з ними. Вони не цікавляться соціальною та політичною ситуацією в країні, аргументуючи це тим, що і так не зможуть нічого змінити. Стараються укладати своє життя не дивлячись на минуле та майбутнє [2].

Магдалена Метисек [3] вважає, що серед сучасної молоді домінує а поширюється почуття відчуженості, котре є досвідом буття у невизначеності. Авторка переконує, що у найбільшій мірі це почуття стосується молодих інтелектуалів. Переважно, це вони через нові сучасні медійні засоби творять актуальні ідеали, цінності та зразки поведінки. Проте при цьому відчуваються чужими у сучасному світі оскільки відчувають нестачу самоідентичності.

Протилежну оптимістичну візію молоді та її майбутнього представляє ХаннаСвіда-Земба [7]. Авторка описує сучасність як світ нових шансів, світ нових можливостей, розвитку та кар'єри, вибору життєвого шляху відповідно до власних цінностей та преференцій. Х. Свіда-Земба виділяє серед молоді групу, що сконцентрована на досяганні конкретних особистих цілей і потребах дня сьогодення та іншу групу, котра непокоїться актуальним станом речей, представників котрої не задовільняє рівень життя, котрий пропонує сучасна цивілізація. Ці молоді особи зосереджуються на пошуку способів розв'язання соціальних дилем та віднайденням свого місця у сучасному суспільному житті.

ЗбішкоМелонік [4]описує сучасне молоде покоління, як глобальну молодь. Глобальна молода людина є дуже прагматичною, легко може порозумітися з іншими людьми. Її характеризують сильне почуття толерантності стосовно відмінності та різних нових явищ, що відбуваються довкола. З іншого боку така людина не любить бути активною учасницею соціального життя, не відчуває себе задіяною в подіях довколишнього

суспільного життя, не пробує змінювати світ, а сприймає його таким, яким він є насправді.

Автор почергово перераховує сильні сторони сучасного молодого покоління. Він вважає, це покоління людьми, котрі не бояться жити і мають почуття сили справності та контролю над дійсністю у світі, де вже не існує чітких відповідей на запитання – у зв'язку з цим молоде покоління воліє брати справи у свої руки.

Молоді особи живуть у ритмі дрібних щоденних подій, моментів та одинарних дій, займаються дрібницями, створюючи свої власні мікросвіти, доступ до котрих має обмежена кількість осіб з їх оточення. Заразом з цим вони бояться та уникають запрограмованого, монотонного життя прагнуть до надзвичайних, екстримальних та навіть ризикованих переживань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hejmanowski Sz. Tożsamość młodzieży w ponowoczesnym świecie. // *W poszukiwaniu tożsamości*. Szczecin: Materiały konferencyjne., 1999– 173 s.

2. Józefowicz A. Jaka jest współczesna młodzież? Poszukiwanie tożsamości i autentycznego stylu życia – uwagi w kontekście najnowszej próby polskiej. // T. Lewowicki, A. Szczurek-Borut, B. Grabowska (red.). *Przemiany społeczno-cywilizacyjne i edukacja szkolna – problemy rozwoju indywidualnego i kształtowania się tożsamości*. Cieszyn – Warszawa – Kraków: Impuls., 2005 – 351s.

3. Metysek M. Obcość w doświadczeniu nowoczesnego intelektualisty. // A. Zeidler-Janiszewska, R. Nycz (red.). *Nowoczesność jako doświadczenie : dyscypliny paradygmaty, dyskursy*, Warszawa : Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej "Academica"., 2008– S. 185-198.

4. Melonik Z. *Teoria i praktyka edukacji wielokulturowej*. Kraków: „Impuls”., 2007 – 234 s.

5. Moczuk E. Zagrożenia współczesnej młodzieży. // F. Kozaczuk (red.) *Młodzież wobec współczesnych zagrożeń*. Rzeszów, Wydawnictwo uniwersytetu rzeszowskiego., 2003 – 214 s.

6. Petrykowski P. O niezaspokojonym głodzie miejsca. // R. Leppert, Z. Melonik, B. Wojtasik (red.) *Młodzież wobec niegospodarności przyszłości*. Wrocław., 2005 – 302 s.

7. Świda Ziemia H. *Młodzi w nowym świecie*. Kraków: Wydawnictwo Literackie., 2005– 302 s.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

*Цимбала О., асистент кафедри корекційної педагогіки та інклюзії ЛНУ
імені Івана Франка.*

Останнім часом у психології, зокрема західній все частіше набуває поширення позитивна психологія, яка спрямована на вивчення таких психологічних феноменів, які роблять буття людини гідним того, щоб жити. Вчені прийшли до висновку, що наука повинна вивчати не лише патологічні

прояви психіки, а й оптимальне функціонування особистості. Саме тому набула широкого вивчення проблема благополуччя особистості.

Незважаючи на те, що проблематика благополуччя все частіше стає об'єктом дослідження у психології і представлена численними дослідженнями (N. Bradburn, C. Ryff, F. Strack, N. Schwarz, D. Kahneman, M. Argyle, E. Diener, Р. Шаміонов, Л. Куліков, В. Духневич, Ю. Олександров та багато ін.), проте немає ще єдиного погляду щодо цього питання.

Вивчаючи питання благополуччя дослідники вживають такі поняття як суб'єктивне благополуччя, психологічне благополуччя, задоволеність життям, щастя.

У зарубіжній психології проблема вивчення різних аспектів благополуччя особистості привернула до себе увагу дослідників ще у 60-х роках, коли вийшла у світ книга N. Bradburn «Структура психологічного благополуччя». Описуючи зміст і структуру психологічного благополуччя, N. Bradburn звертає увагу на те, що вирішальну роль у визначенні даного явища відіграє співвідношення позитивно і негативно забарвлених афектів і саме різниця між позитивними і негативними афектами визначає загальне відчуття задоволеності життям і відчуття благополуччя [6].

Вагомий внесок у проблему розуміння феномену благополуччя здійснили роботи E. Diener, який увів поняття «суб'єктивне благополуччя». По суті, зміст цього терміну дуже схожий до тлумачення поняття психологічного благополуччя, запропонованого N. Bradburn. E. Diener розглядає трикомпонентну структуру суб'єктивного благополуччя, яка включає: задоволеність життям, позитивні емоції, негативні емоції [7]. Таким чином згідно даної позиції, суб'єктивне благополуччя включає в себе когнітивну оцінку різних сфер життя особистості, а також афективний (емоційний) компонент, який передбачає переважання позитивних емоцій над негативними (депресивними) станами особистості.

На думку російського вченого Р. Шаміонова суб'єктивне благополуччя – це поняття, яке виражає власне ставлення людини до своєї особистості, життя і процесам, які мають важливе значення для неї з точки засвоєних нормативних уявлень про зовнішнє і внутрішнє середовище і характеризується відчуттям задоволеності [5].

У суб'єктивному благополуччі виділяють два основних компоненти: когнітивний (рефлексивний) – уявлення про власне благополуччя, і емоційний – задоволеність суб'єкта своїм життям, відчуттям благополуччя, домінуючий емоційний тон переживань. На думку Л. Кулікова задоволеність своїм життям являється одночасно однією з основних частин емоційного компоненту [2].

І. Джидар'ян зазначає, що при дослідженні суб'єктивного благополуччя важливо не які компоненти (когнітивний чи емоційний) мають більше значення, а яку роль вони відіграють. Ці функціонально-змістовні відмінності дослідник виражає з точки зору «ядра» і «фону». Рефлекторне ядро включає в себе когнітивні, оціночні процеси, думки і судження людей про власне життя. Важливою особливістю фону є його подвійна обумовленість, співвідношення у ньому загально-збалансованого підсумку позитивних і негативних почуттів і

переживань [1, с.62]. Також було виявлено незалежні і позитивно-зростаючі кореляції негативних і позитивних афектів зі шкалою суб'єктивного благополуччя.

На основі аналізу визначень суб'єктивного благополуччя М.В. Соколова виділяє три категорії цього явища:

- 1) Визначається зовнішніми критеріями «нормативності» (відповідність системі цінностей, прийнятих в культурі);
- 2) Категорія, яка визначається за допомогою поняття задоволеністю життям і пов'язана зі стандартами респондентів у відношенні до внутрішніх нормативів «гарного (хорошого) життя»;
- 3) Визначається за допомогою повсякденного розуміння щастя як переважання позитивних емоцій над негативними [5].

Досить повне, з психологічної точки зору, є визначення психологічного благополуччя, надане С. Ryff, згідно якого психологічне благополуччя – інтегральний показник ступеня спрямованості людини на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування, а також ступеня реалізованості цієї спрямованості, яка суб'єктивно виражається у відчутті щастя, задоволеності собою і власним життям. Дослідник розуміє даний феномен як багатофакторний конструкт, що представляє собою складний взаємозв'язок культурних, соціальних, психологічних, фізичних, економічних та духовних чинників. С. Ryff узагальнила та виділила шість основних компонентів психологічного благополуччя: самоприйняття, автономія, наявність мети у житті, позитивні відносини з іншими, компетентність, особистісний ріст [4, 8].

Аналізуючи різні підходи до розуміння благополуччя, П.П. Фесенко пропонує розуміти даний конструкт як достатньо складне переживання задоволеності власним життям, відображаючи одночасно як актуальні, так і потенційні аспекти життя особистості. Підкреслюється, що існує відрив між тим, ким людина являється і тим, ким вона може і хоче бути, визначає необхідність виділення актуального та ідеального психологічного благополуччя. Психологічне благополуччя – інтегральний показник ступеня спрямованості людини на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування, а також ступеня реалізованості даної спрямованості, яка суб'єктивно виражається у відчутті щастя, задоволеності собою і власним життям [3].

Згідно досліджень С. Keyes, D. Shmotkin, С. Ryff було виявлено, що суб'єктивне та психологічне благополуччя корелюють між собою та відіграють компенсаторну роль у співвідношенні один до одного. Так, наприклад, високий рівень суб'єктивного благополуччя може сприяти підтримці позитивних почуттів, коли психологічне благополуччя неможливе через відсутність можливостей, брак ресурсів, або коли є загроза психологічному здоров'ю. Натомість високі вимоги, надмірні намагання у досягненні особистісного росту можуть знижувати рівень суб'єктивного благополуччя, але підвищувати рівень психологічного благополуччя [8].

У результаті огляду та аналізу наукових джерел можна зробити висновок, що поняття суб'єктивне та психологічне благополуччя трактуються з позиції

гедоністичних та евдономістичних підходів до розуміння благополуччя. Суб'єктивне благополуччя належить до гедоністичних традицій розуміння благополуччя і в основному описується в термінах «задоволеності-незадоволеності», при цьому задоволення трактується у широкому сенсі – це не лише тілесне задоволення, а і задоволення від досягнення значущої мети, результатів. До цієї підгрупи належать концепції D. Kahneman, N. Bradburn, E. Diener. Психологічне благополуччя відносять до евдономістичних традицій розуміння цієї проблеми, яка базується на постулаті, що особистісне зростання – головний та найнеобхідніший аспект психологічного благополуччя. Такий підхід характерний для поглядів А. Waterman та С. Ryff [4].

Узагальнивши різні теоретичні підходи щодо розуміння поняття «суб'єктивне благополуччя» можна виділити наступні ознаки даного феномену:

1. Суб'єктивність, яка характеризується залежністю суб'єктивного благополуччя від індивідуального досвіду особистості.

2. Позитивність виміру, яка характеризується наявністю різних за інтенсивністю позитивних емоцій та переживань. Суб'єктивне благополуччя – це не просто відсутність негативних чинників.

3. Глобальність виміру, яка характеризується включеністю всіх аспектів особистості (соціальних, біологічних, психологічних, фізичних) в період від кількох тижнів до десятків років.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джидарьян И. А. Психология счастья и оптимизма \ И.А. Джидарьян. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2013. – 268 с.

2. Куликов Л. В. Здоровье и субъективное благополучие личности \ Л.В. Куликов // Психология здоровья / Ред. Г.С. Никифоров. СПб., Изд-во СПбГУ, 2000. (глава в коллективной монографии). С. 405-442.

3. Панина Е. Н. Взаимосвязь суверенности психологического пространства и субъективного благополучия личности \ Е.Н. Панина // Психология – С. 89-91.

4. Целюк Т.Л. Західні підходи до визначення психологічного благополуччя \ Т.Л. Целюк // Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології : матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (18 трав. 2015 р.) = Abstract II International Scientific & Practical Internet Conference (May 18, 2015) / за заг. ред. Л. В. Засекіної, А. В. Кульчицької. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2015. – 176 с.

5. Шамионов Р. М. Психология субъективного благополучия (к разработке интегративной концепции) \ Р. М. Шамионов // Мир психологии. – 2007. – С. 143-148.

6. Bradburn N.M. The structure of psychological well-being / N.M. Bradburn. – Chicago: Aldine, 1969. – 187 p.

7. Diener Ed Subjective Well-Being \ Ed Diener // Psychological Bulletin/ - 1984. – Vol. 95, No. 3. – P. 542-575.

8. Keyes C. Optimizing Well-Being: The Empirical Encounter of Two Traditions / C. L. M. Keyes, D. Shmotkin, C. D. Ryff // Journal of Personality and Social Psychology. — 2002. — Vol. 82, No 6. — P. 1007–1022.

ПСИХОСЕКСУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА ЙОГО ПОРУШЕННЯ

Бринько А., студент ЛДУБЖД.

Кривошишина О.А., завідувач кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД, доктор психологічних наук, професор.

Три предмети є найцікавішими в світі...Секс, власність і релігія. За допомогою першого ми можемо створювати життя, за допомогою другого ми підтримуємо його, а за допомогою третього ми сподіваємося продовжити його в іншому світі. Давайте людям відчуття їх значущість і робіть це щиро.

Дейл Карнегі

Становлення сексуальності визначається в процесі статевого і перш за все – психосексуального розвитку людини. В сучасній сексології наступним чином описується формування сексуальності. До 7 років в дитини з'являється статеві самосвідомість: вона вже усвідомлює свою статеву приналежність і її незворотність, розрізняє стать людей, що оточують, виявляє цікавість, що спрямована на статеві органи. До підліткового віку виробляються гендерні установки, в іграх відбувається навчання статево-рольовій поведінці. В пубертатний період формується платонічне лібідо, для якого характерні платонічні фантазії, залицяння та інші прояви платонічної фантазії. Потім з'являється еротичне лібідо: еротичні фантазії, пестощі та ігри, включаючи петінг. В юнацькому віці формується сексуальне лібідо, яке проявляється сексуальними фантазіями, мастурбацією, до цього періоду відносяться початок статевого життя, сексуальні ексцеси (повторні статеві акти) [7].

Потім настає період зрілої сексуальності, що характеризується регулярним статевим життям та вибірковістю партнерів у співвідношенні з смаком, що встиг виробитись.

Передчасний психосексуальний розвиток характеризується на 2-3 роки більш раннім пробудженням лібідо та раннім проявом сексуальності. Вона спостерігається частіше в осіб з гіпертимною та емоційно нестійкою акцентуацією характеру та розладом особистості збудливого типу., у хворих з органічним ураженням мозку та деяких видах ендокринної патології [3].

При затриманому психосексуальному розвитку лібідо зупиняється на платонічній чи еротичній стадії. В цих випадках людині важко перейти до сексуальної близькості і в нього виникає почуття власної неповноцінності та не рідко – невротичні розлади. Ретардація психосексуального розвитку має місце зазвичай у осіб з рисами тривожної не довіри та астенічних особистостей.

3. Фрейд, що створив типологію особистості, охарактеризував сексуальні особливості кожного типу. У відповідності до його класифікації, особистості орального типу мають високий сексуальний потенціал, для них особливо значимими є поцілунки, орально-генітальні контакти. Особистості анального типу вперті, педантичні, працелюбні, замкнуті, люблять порядок, здатні до

монотонної праці, самотійні. В них середній сексуальний потенціал, вони надають перевагу анальним формам сексуального контакту. Люди уретрального типу грубі, нестримані, авантюрні. Їх ерогенні зони – уретра та розташовані поруч ділянки гені талій. Вони люблять коїтус у воді та нічні купання оголеними в річці, морі. У жінок спостерігається підвищене виділення вагінальної змазки [5].

В літературі є відомості про відмінності сексуальності екстравертованого та інтровертованого типів. Так, Г. Айзенк виявив, що екстраверти раніше, ніж інтроверти, починають статеве життя, мають сексуальні контакти частіше з більшою кількістю партнерів. Для них характерні сильний статевий потяг та сексуальна збудливість, виражена сексуальна ініціативність, високий діапазон прийняття відносно техніки та умов проведення статевого акту. Вони надають велике значення еротичній любовній грі, але швидше звикають до сексуального стимулу і тому потребують у частій зміні ситуацій та партнерів. Вони легко виражають свої сексуальні почуття, отримують велике задоволення від своєї сексуальності і не відчують у зв'язку з цим тривоги та сумнівів. Їх сексуальні установки відкриті, агресивні і гармонічні. Стримані та загальмовані інтроверти характеризуються більш пуританським та ортодоксальним ставленням до сексу. Вони надають перевагу індивідуалізованим, тонким та сталим стосункам, надають велике значення вірності в любові, відданості та ніжності, що часто веде за собою психологічні проблеми [6].

Можна вважати встановленим, що розвиток того чи іншого варіанту сексуальних порушень в значній мірі залежить від характерологічних особливостей особистості. Так, соціальний варіант частіше спостерігається в осіб з істероїдним типом акцентуації характеру, соціально-психологічний варіант – при гіпертимному та епілептоїдному типах акцентуації, психологічний варіант – при істероїдному, епілептоїдному та егоцентричному рисах характеру, дезінформаційний варіант – при сенситивному типі акцентуації та інфантильному рисах особистості [7].

Вираженням статевої ідентифікації являється статева роль. Статева ідентифікація означає самооцінку та самосвідомість, що вираженні у впевненості «Я-Чоловік» чи «Я-Жінка». Вона розвивається в період від 7 до 13 років та відображає оцінку особистістю своїх почуттів, поведінки, вчинків. Статева ідентифікація тісно пов'язана з тим, в якій ступіні індивід відчуває себе відповідним до тої культурної ролі, що йому приписують.

Порушення статевої ролі поведінки можуть виражатись в гіперрольовій (гіпермаскулінній та гіперфемінній) поведінці чи її трансформації, тобто маскулінній поведінці в жінок та фемінній – у чоловіків. Гіпермаскулінна поведінка відображається в особистостях з гіпертимним, нестійким та стероїдним типами акцентуації характеру, гіперфемінне – у інфантильно-залежних, астеноневротичних, психастенічних, сенситивних та стероїдних особистостях [1].

Психосексуальна орієнтація – прагнення мати статевий зв'язок з представниками певної статі формується у 13-18 років та проходить

платонічну, еротичну та сексуальну стадії. Нормативною вважається гетеро сексуальна орієнтація, але вона може бути і бісексуальною, і гомосексуальною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочарян А. С. Личность и половая роль. Симптомокомплекс маскулинности / фемининности в норме и патологии. — Харьков, 1996.
2. Куприянова И. С. Гомосексуальная ориентация в структуре гендерной идентичности мужчины // Материалы конференции «Человек. Власть. Общество». — Саратов, 2001.
3. Либих С. С. Психотерапия функциональных сексуальных расстройств: Руков. по андрологии / Под ред. О. Л. Тиктинского.— Л.: Медицина, 1983.—С. 234–245.
4. Социальная работа с людьми, практикующими однополые сексуальные отношения: Теория. Методики. Лучшие практики/ Сост. Л. Гейдар; под ред. М. Андрущенко — К.: Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине, 2009. — 196 с. — Стор. 122
5. Фрейд З. Психология бессознательного: Сб. произведений.— М.: Просвещение, 1989.— 448 с.
6. Bailey J. M., Pillard R. C. Genetic Study of Male Sexual Orientation // Archives of General Psychiatry. — 1991. — Vol. 12. — P. 1089–1096.
7. Кон И. С. Вкус запретного плода: сексология для всех. — М., 1997.
8. Кон И. С. Психология ранней юности. — М., 1989.

ЖЕСТИ І МІМІКА ЯК ВІЯВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ

Матвіїв І., студент ЛДУБЖД.

Лабач М.М., завідувач кафедри українознавства ЛДУБЖД, кандидат філологічних наук, доцент.

Коли Сократ свого часу сказав: «Заговори, щоб я тебе побачив», то можна припустити, що, в першу чергу, він мав на увазі те, як людина говорить, але оскільки повноту враження від мовця дає цілий комплекс його рис, то, напевне, великий філософ брав до уваги також жести й міміку.

Як відомо, в суспільстві люди не можуть жити без спілкування один з одним. З розвитком цивілізації форми спілкування також розвиваються, удосконалюються, змінюються. Але є серед них ті, які існували на всіх етапах життя людства, від найдавніших в момент його зародження - і до нинішнього часу. До такої форми спілкування належить мова міміки і жестів.

Славетні риторичні виступи всіх часів вдавалися до цієї мови, щоб увиразнити свої виступи, збільшити, посилити емоційний вплив на слухачів. Але промовці усіх часів і народів послуговувалися як вродженими, притаманними їм як особистостям жестами та мімікою, так і набутими – спеціально розробленими і використовуваними для посилення свого впливу на слухачів. Ми звернемо

увагу на ті характерні риси міміки й жестів особистості, які виявляють особливості її характеру.

Давно відомо, що психологія міміки і жестів настільки різноманітна, що може розповісти про людину набагато більше, ніж здається на перший погляд. Мовою жестів і мімікою, відкритою або закритою позою іноді передається набагато більше інформації, ніж самою промовою. Крім того, існують дрібні деталі мови міміки та психології жестів, які просто неможливо порівнювати з мовним спілкуванням. Все це говорить про те, що, вивчаючи психологію людини, треба звернути особливу увагу на цей спосіб спілкування і передавання емоцій, який багато в чому творить психологічний портрет особистості.

Мова жестів і міміка людини, тобто те, завдяки чому ми можемо розуміти один одного без слів, називається невербальним (безсловесним, немовним) спілкуванням. У психології до такого типу комунікації належать такі компоненти: вираз обличчя, рух рук, положення тіла, хода тощо. Аналіз усіх цих складових мови жестів і їх значень допомагає зрозуміти характер людини, особливості її вдачі, її настрої у той чи інший момент. При цьому якісь елементи відображають одномоментні характеристики, як наприклад жести і міміка брехні, а якісь відповідають певному типу темпераменту або більш загальним властивостям особистості (наприклад, недбала хода з розгойдуванням плечей говорить про самозакоханість і егоїстичність натури).

Особливу роль в психології жестів грає міміка обличчя і очей, а також рух голови. Жести - це рухи тіла, особливо рухи руками, які супроводжують мову для піднесення її виразності або замінюють її. Міміка — виразні рухи м'язів обличчя, що є однією з форм прояву тих чи інших почуттів, настроїв людини. Жести і міміка (існує навіть термін «body language») відіграють суттєву роль, наприклад, у діяльності вчителя. Вони підсилюють мовленнєву діяльність, роблять її образною, більш переконливою, різноманітною і навіть економною. Усе це сприяє підвищенню майстерності педагога, а отже, і його професійної культури. Вчителеві необхідно наполегливо працювати над оволодінням технікою використання жестів і міміки у практичній діяльності. Але не лише вчитель – кожна людина може удосконалити своє невербальне мовлення, працюючи в цьому напрямі.

Що стосується мене, то я використовую жести при розмові, або при публічному читанні поезії, тому що саме жести допомагають виразити повноту емоцій та передати зміст сказаного. Щодо міміки, то до неї вдаюся для того, щоб передати певні емоції, декламуючи вірші (здивування, засмучення, радість тощо). Звичайно, не кожна людина, та й я також, може зафіксувати свої жести чи міміку (хіба на камеру), бо вони з'являються мимоволі, але над цими атрибутами свого мовлення можна і треба працювати, якщо поставити мету говорити виразно, справити сильне враження на слухачів тощо.

Жести – це рухи руками, і на сьогодні дослідники описали вже більше ніж 1000 різних рухів, кожен із яких має психологічний і змістовий підтекст. Головне в оволодінні жестами — домагатися, щоб вони були виправданими, доцільними, правдиво й природно виражали зміст мовлення і думки.

Здебільшого, роблячи той чи інший рух, ми над ним не замислюємося, але наші рухи відіграють дуже велику роль як у творенні загального образу, так і в кожній конкретній ситуації а особливо тоді, коли виголошується промова і жести та рухи добре продумані.

У психології жестів рукам відводиться дуже велике значення. А пов'язано це з тим, що, жестикулюючи руками, людина передає безліч тих почуттів та емоцій, які не може передати словами. Наведемо приклади деяких значень тих чи інших жестів: долоня, відкрита догори, - символ пояснення, переконання; руки, що звисають уздовж тіла, - пасивність, безвольність; руки, закладені за спину, - неготовність до дій, боязкість, сором'язливість, сумніви; руки, сховані в кишенях, - спроба приховати, невпевненість в собі; рука, стиснута в кулак, - концентрація уваги, самоствердження; потирання рук в психології означає приплив позитивних емоцій і задоволення.

Ті чи інші почуття, емоції чи навіть певну інформацію можна передавати рухами тула, наприклад, плечима: високо підняті плечі і згорблена спина означають нерішучість, безпорадність, нервозність; плечі, зігнуті вперед - знак слабкості і пригніченості, свідчення комплексу неповноцінності. Вільний рух плечима- впевненість в собі, внутрішня свобода.

Багато може розказати про людину її хода, бо, наприклад, якщо людина ходить швидко, розмахуючи руками, то це свідчить про її цілеспрямованість, впевненість, активність. Хода з руками в кишенях, коли людина ніби "волочить ноги", свідчить про намагання внутрішньо «сховатися», не показувати свій характер; така людина часто буває пригніченою. Натомість широкі кроки означають, що людина знає, чого вона хоче, вона енергійна й дуже активна. Короткі кроки – ознака стриманості, обережності, обачності, а ритмічна хода з вираженим рухом стегон видає самовпевнену і самозакохану особистість. Людина, яка човгає ногами, мабуть, млява, мало активна, а може, й повільна і навіть лінива.

Отже, можна сказати, що психологія жестів і рухів дуже різноманітна, вивчення та добре знання її дозволяє виявити досить тонкі і ледь вловимі характеристики людської натури. Спостережлива людина може недовго поспостерігати за іншою людиною і побачить, яка вона насправді.

Більшість дослідників вважають, що вербальний канал використовується переважно для передавання інформації, а невербальний - для вираження почуттів, що мають велике значення в міжособистісних стосунках. Але вчені також дослідили (зокрема, Альберт Меєрабіан), що часом інформація передається невербальними засобами навіть більш інтенсивно, ніж вербальними: так, вербальні засоби (тільки слова) передають 7 % інформації, звукові засоби (тон, інтонація, дикція) - 38 %, невербальні засоби (жести, міміка, пантоміміка) - 55 %.

Важливе значення в спілкуванні має, так звана, конгруентність. Це поняття означає, що жест як знак першої сигнальної системи має підкріплювати, доповнювати сказане. Слова і жести не повинні суперечити, тим більше протиставлятися один одному. Є навіть спеціальні правила конгруентності: засоби ЗЕВ (засоби естетичної виразності) залежать від

психічного та фізичного стану людини, її здоров'я; на специфіку засобів ЗЕВ впливають зовнішні природні подразники (яскраве сонце, температура повітря, яскравий сніг тощо); якщо людина демонструє невербальну поведінку, яка є нехарактерною для неї, це може означати, що вона приховує справжній психоемоційний стан.

Відомий австралійський письменник Алан Піз – автор популярної в цілому світі книги «Мова рухів», якого називають «містером мови тіла» - вважав, що жести й міміка людини несуть про неї 80% інформації, можуть у великій мірі підсилити її імідж, вплинути на оточення та навіть на роботодавця. Тому кожен повинен зрозуміти це і працювати над своїми невербальними здібностями так само відповідально, як ми дбаємо про своє живе мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутовська М.Л. Мова тіла: природа і культура. - М.: Науковий світ, 2004.
2. Поваляєва М.А., Рутер О.А. Невербальні засоби спілкування / Серія «Вища освіта». - Ростов н / Д: Фенікс, 2004.
3. Щокін Г. В. Як читати людей по їх зовнішньому вигляду. - К. 1992.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ВІЙНА «БІЛОЇ ЗБРОЇ» ПРОТИ «ЧОРНОГО ВІРУСУ»

*Зеленков В., курсант НАСВ імені гетьмана Петра Сагайдачного.
Неурова А.Б., викладач кафедри морально-психологічного забезпечення
діяльності військ НАСВ імені гетьмана Петра Сагайдачного.*

Під час вивчення та пізнання тонкої науки «Психології» кожна людина обирає для себе сферу її застосування, позитивний чи негативний аспект цієї науки, та внаслідок цього сприймає її через «призму» «Білого» або «Чорного» кольору.

Під поняттям «Білого» та «Чорного» розуміється «Добро» і «Зло». Але Біла сторона цієї науки є засобом покращення морально-психологічного стану у повсякденному житті, є допоміжним засобом для позитивного впливу на людину, яка не створить загрозу як власному життю так і оточуючих.

Але існують інші погляди на впровадження психології у військовій повсякденній діяльності, а саме для захисників нашої держави уся позитивна сторона цієї науки являє собою «Білу зброю», яка може бути використана проти дій негативного психологічного розвитку, якому я дав визначення «Чорний вірус». Спонування назви моєї статті, дало поняття та бачення науки психології у образі двох аспектів.

«Біла-зброя» - це те яскраве явище, яке керується наукою «Психологія», яка є таким-же міцним щитом, як і та «Чорна сторона», яка здатна перетворити з «Чорного» назад у «Біле», минулі на теперішні яскраві, кольорові митті нашого навколишнього світу.

З власного досвіду я хочу довести, що «Біле» це дійсно міцніша зброя ніж «Чорна», тому що так само може перефарбувати розум людини, суспільства та

навколишнього світу, а саме завдяки якій можна подолати темну сторону цієї науки. Це залежить для яких цілей її використовувати, та в чиїх руках вона знаходиться.

За допомогою «Білої зброї» яка керує психологією, ми завжди спроможнівилікувати той «Чорний вірус», який затьмарив яскраве уявлення Білого щита та захисту Батьківщини, та й загалом усього Світу...

«Чорний вірус» - це міцний щит захисту, розвитку зла та впливу негативно-психологічними ЗМІ, яка перебуває у вічній боротьбі з «Білою-зброєю». Усе «Чорне» є масштабно розповсюдженим Вірусом, який вражає на своєму шляху все те, що є морально цінним для кожного з нас, та розмножується з блискавичною швидкістю в інформаційному просторі. Саме це явище зараз відбувається на сході України, нашої з вами Батьківщини.

Адже, якщо уявити територію яка заражена вірусною-інформацією, таким чином свідомість індивіда впливає на погляди внутрішнього світу. Саме він зомбує та підштовхує суспільство на жахливі та злочинні вчинки, які руйнують розум того населення, що живе на Сході України. Вони були заражені негативною інформацією за допомогою ЗМІ, з використанням психологічної стратегії, для кращого розвитку та розповсюдження негативного злочину. Необхідного для переконання та навіювання суспільству, яке оточене негативною сферою та піддається «мозковому штурму». Отже, робимо висновок, що усі ті люди, які залишились на Сході України, були перетворені у додаткову зброю розповсюдження ЗМІ.

Підкоренням людей на сході, було використано таку моральну зброю як тонку психологічну науку для руйнування, розділення та розколу нашої Держави на дві сторони, де відбувається зомбування людей за допомогою «Чорного вірусу».

Адже, якщо уявити територію України білим листом, то зона проведення АТО буде чорною плямою на ньому.

«Пальма першості» - психологія, серед гуманітарних наук, без сумніву, на даний час займає перше місце. Чому? Напевно, кожен в своєму житті задавав собі це запитання. Як вона впливає та допомагає мені? Під час служби в ЗС України я кожен день використовую на практиці різні психологічні прийоми та техніки. Події, які протікають зараз змушують розглянути психологію з іншого аспекту. Необхідно перейти від «психології мирного часу» до «психологічного забезпечення бойових дій». Військова психологія повинна стати невід'ємним атрибутом під час підготовки особового складу до виконання завдань у зоні проведення антитерористичної операції на Сході України. Діяльність військовослужбовців у бойовій обстановці настільки насичена емоційними переживаннями, що емоційна напруга вважається однією з характерних рис цієї діяльності. Як зазначалося попередньо, вплив на психіку людини на війні здійснюється безліччю факторів. Проте, найбільш характерним психологічним чинником в бойовій обстановці є постійна загроза життю. В умовах цієї загрози особовий склад змушений діяти і об'єктивно реагувати на неї. Дана реакція проявляється через повторюване почуття страху. Все це, за певних умов, може зломити психічний опір організму, привести до емоційного зриву.

Перебуваючи в зоні АТО я неодноразово також відчував жаль, співчуття і страх. Але не панічний, непереборний страх, а скоріше величезне бажання зберегти життя підлеглого особового складу, не допустити панування терористів на українській землі.

У бойовій обстановці відчутно впливають на зниження стійкості військовослужбовців до стресових ситуацій такі типові індивідуально-психологічні особливості як зайва впевненість у собі, підвищений оптимізм, небажання сприймати критику, надмірну впертість, деяка емоційна неадекватність. Це виражається в надмірних реакціях на неіснуючі обставини, замкнутості, підозрілості, схильності до конфліктів з тенденцією загострення на конфліктних ситуаціях і проблемах, у високій тривожності, надмірної вразливості, вираженої авторитарності, агресивності, брутальності.

Ми стаємо свідками того, що війна, військова справа почала змінюватися за формою. Здійснюється певна модернізація засобів збройної боротьби, способів та методів її ведення та впливу на протиборствующу сторону задля досягнення політичних, економічних та воєнних цілей. При цьому головним завданням цієї модернізації є інформаційне насичення зброї, бойової техніки, систем управління військами та сфери свідомості військовослужбовців.

Досвід ведення бойових дій демонструє необхідність широкого впровадження різноманітних технік спілкування з агресивно налаштованим цивільним населенням, з панікером, мародером, дезертиром.

Всі ми розуміємо, що військовослужбовцю після виконання бойових завдань, необхідне не тільки відновити фізичні сили, а й відпочити морально. Всі переживання, страхи, нервові збудження та панічні настрої накопичуються у військовослужбовців протягом тривалого періоду, тому важливим аспектом психологічного супроводу бойових дій необхідно організувати та проводити реабілітацію військовослужбовців і відновлення боєздатності, зокрема, подолання страху, паніки, методика реабілітації військовослужбовців як в умовах ведення бойових дій, так і поза зоною конфлікту. Тому, саме знання цієї «Пальми першості» або «Білої зброї» надають можливість перебороти «Чорний вірус».

Найдоцільнішими методиками реабілітації військовослужбовців, які дають позитивні зрушення є: арттерапія, синхрогімнастика «КЛЮЧ» Хасай Алієва, програма «Відновлення» - організація комплексу заходів, що надаються воїнам, які відбувають у відпустку після виконання бойового завдання, з метою сприяння адаптації до умов мирного життя; профілактики психічних розладів, зумовлених перебуванням військовослужбовців у зоні бойових дій; поліпшення фізичного, психічного та особистісного функціонування військовослужбовців та ізраїльська програма. Основою всіх видів допомоги є психологічна самодопомога і допомога з боку товаришів по службу, всі інші заходи використовуються тоді, коли ця допомога постраждалим військовикам не досягає своєї ефективності у оптимальні терміни. Командири повинні бути спроможними розпізнавати психічні напруження у військовослужбовців і, при цьому, робити висновок про те, коли необхідно надавати допомогу.

Підводячи підсумок, можемо сказати, що психологія – дуже тонка та специфічна наука, що як і будь-яка інша використовується державою як джерело впливу, а для військових це є додатковою зброєю. У цивільному житті вона не тільки розглядає проблеми розвитку та становлення людини у соціумі, але і є засобом державотворення та зміцнення суспільної свідомості, у тому числі протидії негативного впливу ЗМІ та створення правдивої інформаційної картини світу. Знання психології – наша особиста зброя. А військова психологія – має дві сторони медалі: перетворення людини в «інструмент перемоги», формування морально стійкого бійця, нещадного до ворога, захищеного від інформаційно-пропагандистського впливу противника та повернення бійця до мирного життя. Адже військовий, насамперед, це людина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романишин А.М., Бойко О.В., Богородицький Д.В., Мацевко Т.М., Кожевніков В.М., Капінус О.С., Грицевич Т.Л., Гузенко І.М., Смага І.Т., Пазина В.І. – Психологія бою: діяльність командира підрозділу щодо підтримання морально-психологічного стану особового складу в ході бойових дій: навчально-методичний посібник/ Романишин А.М., Бойко О.В., Богородицький Д.В. та ін. – Львів: НАСВ, 2015.-322 с.

2. Романишин А.М., Бойко О.В., Гузенко І.М., Кожевніков В.М., Миценко Д.В., Муравська М.С., – Психологічна підготовка Ч.1. Теоретичний аспект.- Львів: АСВ, 2013.-258 с.

3. Романишин А.М., Бойко О.В., Гузенко І.М., Кожевніков В.М., Степаненко А.А. – Психологічна підготовка Ч.2. Практична складова. Львів: АСВ, 2013.-257 с.

4. Воробйов Г.П., Чубенко І.М., Ткачук П.П., Литвиненко Е.С., Голоднюк О.М., Романишин А.М., Бойко О.В. – Методика психологічної підготовки.- Львів: АСВ, 2013.-533 с.

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕРІОД ЮНОСТІ

Миськів Ю., студент ЛДУБЖД.

*Цюприк А.Я., доцент кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД,
кандидат педагогічних наук, доцент.*

Сучасний період розвитку суспільства, пов'язаний з підвищенням ролі комунікації в розв'язанні соціальних проблем, особливої актуальності набуває проблема комунікативної діяльності у період юності. Комунікація пронизує все наше життя з самого його початку і супроводжує у кожній сфері життя і діяльності. І в більшій мірі від того як ми вдало використовуємо своє вміння спілкуватися і взаємодіяти з людьми залежить успішність нашого як особистісного, так і професійного розвитку. У юнацькому віці проходить значне оновлення мотивів комунікації. Комунікативна діяльність відноситься до сфери знань, умінь і навичок, людина набуває певного інструментарію навичок спілкування з людьми, таких, як уміння зав'язувати і підтримувати

відносини, вирішувати конфлікти, коректно виражати свої відчуття і так далі, що має своє відображення у внутрішньому образі себе, відчутті значимості для інших. На її основі можливий більш глибокий аналіз психологічних закономірностей і механізмів комунікативної діяльності людини та формування її внутрішнього стану. У зв'язку з тим, що комунікація є соціальним аспектом, вона відіграє значну роль у розвитку особистості юнацького віку.

Під комунікативною діяльністю розуміємо змістовну сутність соціальної взаємодії, спілкування, що характеризує структуру міжособистісних і ділових зв'язків між людьми, особливості обміну інформацією. Основним завданням комунікативної діяльності є досягнення соціальної спільності при збереженні індивідуальності кожного з його учасників. У соціально-психологічній структурі особистості комунікативні властивості є інтегральними її характеристиками, за допомогою яких здійснюється взаємозв'язок людини із соціумом, соціально-психологічне сприйняття й відображення нею соціальних відносин і реальностей життя, забезпечується встановлення контактів між людьми. За допомогою спілкування індивід «входить» у сферу ідей, думок співрозмовника, долучається до орбіти його активності. Отже, особистість є сукупністю різних зовнішніх і внутрішніх комунікацій, які утворюють комунікативне ядро, комунікативний світ людини, а її розвиток у соціумі здійснюється за умов спільної активності, взаємодії та діалогу [4].

Соціологічні теорії юності розглядають її, перш за все, як певний етап соціалізації, як перехід від залежного дитинства до самостійної і відповідальної діяльності дорослого при вирішальній детермінації з боку суспільства.

Психологічні теорії надають важливого значення суб'єктивній стороні, характерним рисам внутрішнього світу і самосвідомості юнака, його внеску як активного творця власного дорослішання.

У вітчизняній психології юність розглядається як психологічний вік переходу до самостійності, період самовизначення, набуття психічної, ідейної і громадянської зрілості, формування світогляду, моральної свідомості і самосвідомості. Найчастіше дослідники виокремлюють ранню юність (від 15 до 18 років) і пізню юність (від 18 до 23 років). У психологічних періодизаціях О.М. Леонтєва, Д.Б. Ельконіна при аналізі юнацького віку акцент робиться на зміні провідного типу діяльності, якою стає навчально-професійна діяльність. Л.І. Божович визначає старший шкільний вік відповідно до розвитку мотиваційної сфери: юнацтво воно пов'язує з визначенням свого місця в житті і внутрішньої позиції, формуванням світогляду, моральної свідомості і самосвідомості. У юнацькому віці проходить важливе оновлення мотивів комунікації [2].

Зміст і характер спілкування юнаків зі всіма категоріями партнерів визначаються рішенням проблем, пов'язаних зі становленням і реалізацією їх як суб'єктів, стосунків у значущих сферах життєдіяльності. Ціннісно-сміслова домінанта спілкування виявляється в провідній тематиці бесід юнаків: обговорення особистих справ (своїх і партнерів), взаємостосунків людей, свого минулого, планів на майбутнє, взаємин юнаків і юнок, стосунків з товаришами, з учителями, з батьками, свого фізичного й інтелектуального розвитку [3].

Спілкування юнаків та юнок з дорослими складні. Зміст спілкування з дорослими включає в себе проблеми пошуку сенсу життя, пізнання самого себе, життєвих планів і шляхів їх реалізації, взаємини між людьми, одержання інформації, пов'язаної зі сферою інтересів старшокласника і професійною приналежністю дорослого.

Юнаки і дівчата потребують спілкування з близькими дорослими, у зверненні до їхнього життєвого досвіду в розв'язанні проблем самовизначення, але ефективна взаємодія можлива тільки в умовах співробітництва на основі взаєморозуміння і взаємопідтримки.

Сенс довірливого спілкування з дорослими для старшокласників полягає в можливості знайти розуміння своїх проблем, співчуття і допомогу у їх розв'язанні [4].

Спілкування з однолітками відіграє велику роль у житті юнаків. Відбувається подальше освоєння соціального простору, збільшення потреби у спілкуванні, часу на спілкування та розширення його кола (не тільки в школі, сім'ї, по сусідству, але і в різних географічних, соціальних віртуальних просторах).

Під комунікативною діяльністю розуміємо змістовну сутність соціальної взаємодії, спілкування, що характеризує структуру міжособистісних і ділових зв'язків між людьми, особливості обміну інформацією. Основним завданням комунікативної діяльності у юнаків є досягнення соціальної спільності при збереженні індивідуальності кожного з його учасників. Саме завдяки комунікації збагачується соціальний досвід юнака, розширюється сфера комунікативних вмінь та навичок. На даному етапі розвитку сучасне суспільство висуває високі вимоги до рівня професійності молодих спеціалістів, і, зокрема, до рівня їх соціальної та комунікативної компетентності. І в більшій мірі від того як ми вдало використовуємо своє вміння спілкуватися і взаємодіяти з людьми залежить успішність нашого як особистісного, так і професійного розвитку. А гармонійний особистісний розвиток не можливий без наявності позитивної самооцінки, яка може формуватися під впливом набуття комунікативної компетентності особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заброцький М. М. Вікова психологія / М. М. Заброцький. – К.: МАУП, 1998. – 89 с.
2. Кон І. С. Психологія старшокласника / І. С. Кон. – М., 1982. – 207 с.
3. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія / В. М. Поліщук. – Суми, 2007. – 330 с.
4. Савчин М. В. Вікова психологія / Л. В. Василенко. – К. : Академвидав, 2006. – 360 с.

ОСОБЛИВОСТІ НЕГАТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗС УКРАЇНИ В ЗОНІ АТО

Лесик В., кусант НАСВ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Мацевко Т.М., заступник начальника кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ НАСВ імені гетьмана Петра Сагайдачного, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник.

XXI-ше століття, стало епохою стрімкого розвитку засобів і форм інформатизації, значно розширюється інформаційна сфера і посилює значення інформаційно впливу на військовослужбовців. Особливої уваги вимагає інформаційна безпека особистості (ІБО) військовослужбовців під час виконання бойових завдань, яка забезпечується його як ідеологічною, так і психологічною стійкістю.

Участь підрозділів ЗС України у воєнному конфлікті на сході, засвідчила необхідність поглибленого вивчення питань інформаційно-психологічного впливу (ІПВ) та шляхи зміцнення морально-психологічного стану (МПС) не тільки окремих військовослужбовців, а і цілих підрозділів. Особливо в тих умовах, коли інформаційна боротьба, інформаційна загроза та інформаційне протиборство виходять на стратегічний рівень. [1]

Задовго до виконання бойових завдань, військовослужбовці піддаються інформаційно-психологічному впливу. А це в свою чергу здійснюється за допомогою використання *інформаційно-технічних засобів*, які на сьогоднішній день надають широкі можливості для застосування як позитивних, так і негативних для *інформаційної безпеки особистості*, заходів.

Під ІБО військовослужбовця розуміється захищеність його свідомості та психіки від дії негативного інформаційно-психологічного впливу, який може призвести до погіршення його морально-психологічного стану або до негативних дій.

Негативний ІПВ – це організований комплекс заходів, який несе деструктивну зміну уявлень, фактів, знань та моральних норм у психіці військовослужбовця (цивільних осіб).

Основними методами негативного ІПВ є:

Дезінформування – метод подання інформації, який передбачає обман чи введення об'єкта спрямувань в оману щодо справжності намірів дій ворога або наявного становища ситуації бою. Форми: «тенденційне викладення фактів»; «дезінформування "від зворотного"»; «термінологічне "мінування"». [1]

Пропаганда - поширення різних політичних, філософських, наукових, художніх, інших мистецьких ідей з метою їх упровадження у громадську думку та активізацію, тим самим використання цих ідей у масовій практичній діяльності населення. Види: Воєнна (в період бойових дій); Суспільно-політична; Соціально-побутова.

Диверсифікація громадської думки - розпорошення уваги правлячої еліти держави на різні штучно акцентовані проблеми і відволікання тим самим від

вирішення нагальних першочергових завдань суспільно-політичного та економічного розвитку для нормального функціонування суспільства і держави.

Диверсифікація є складним та багатогранним процесом інформаційно-психологічного впливу не тільки на населення, а і на правлячу верхівку держави та військ. В більшості випадків застосовується в глобальному плані тобто при виході інформаційно-психологічного впливу на оперативнотактичний рівень. Основні форми:

- дестабілізація обстановки в державі чи окремих її регіонах;
- активізація кампанії проти політичного курсу правлячої еліти держави та окремих її лідерів різними міжнародними установами;
- ініціювання антидемпінгових кампаній та іншого роду скандальних судових процесів, застосування міжнародних санкцій з інших причин.

Психологічний тиск - вплив на психіку групи або окремої людини шляхом залякування, погроз із метою спонукання до певної запланованої моделі поведінки.

Є загальнопоширеним не тільки у бойових діях, а і на побутовому рівні у повсякденній діяльності суспільства здебільшого в дуже легких проявах. Форми психологічного тиску:

- доведення до об'єкта відомостей про реальні чи неіснуючі загрози та небезпеки;
- прогнози щодо репресій, переслідувань, убивств тощо;
- шантажування;
- здійснення вибухів, підпалів, масових отруєнь, захоплення заручників, інші терористичні акції.

Поширення чуток - діяльність щодо поширення різної інформації (переважно неправдивої) серед широких верств населення здебільшого неофіційними каналами з метою дезорганізації суспільства та держави або ж їх окремих установ чи організацій.

Чутки - це циркулююча форма комунікації, за допомогою якої люди, які перебувають у неоднозначній ситуації, об'єднуються, утворюючи зрозумілу їм інтерпретацію цієї ситуації, спільно використовуючи при цьому власні інтелектуальні можливості.

Навіювання – це психологічний вплив однієї людини на іншу або на групу людей, що передбачає некритичне сприйняття висловлених думок і волі. Воно є механізмом, який дає змогу вплинути на підсвідоме: настанови, емоційні реакції, очікування тощо.

Виокремлюють такі види навіювання на людину:

- коли вона перебуває в активному стані;
- під гіпнозом;
- під час сну.[2]

Метод навіювання найчастіше здійснюється двома способами специфічним і не специфічним навіюванням. Для військових колективів дієвим вважається спосіб специфічного навіювання “Загальна платформа”, коли об’єкт впливу сприймає інформацію такою, якою її сприймає більшість підрозділу.[1]

Переконавання – це спосіб впливу, коли людина звертається до свідомості, почуттів і досвіду людини з тим, щоб сформувати у неї нові настанови. Це такий вплив однієї людини на іншу або на групу людей, який діє на раціональне та емоційне в їх єдності, формує нові погляди, відносини.[10]

Першою особливістю є те, що в зоні антитерористичної операції зустрічались усі форми негативного інформаційно-психологічного впливу. Їх ефективність досягала не тільки кількісним поданням, а і способами розповсюдження на окупованій території.

Серед них можна виділити такі:

Теле-канали та теле-програми. Серед телевізійного мовлення на території, яка була окупована сепаратистами відмічено повне відключення та блокування українського телебачення. *Новоросія ТБ, ДНР ТБ Перший республіканський канал Оплот інфо;*

Інтернет сайти: «*tribunal-today.ru*»; «*ruspravda.info*»; «*rusvesna.su*»; «*antimaydan.info*».

Радіо: «*Донбас ФМ*»

Засоби наочної агітації (листівки, газети): Є дуже популярними на окупованих територіях через простоту виготовлення. Коли може використовуватись комп'ютер з будь яким графічним редактором та принтер. Різняться за якістю, змістом та розмірами. Може бути у вигляді біг-бордів, стендів, постерів, плакатів, газет, листівок, наклейок. Несе в собі інформацію спрямовану на населення та військовослужбовців, які сприймають побачене та прочитане інколи навіть не аналізуючи в більшості випадків за нестачі часу. Зазвичай дія такого роду агітації спрямована на візуальне запам'ятовування.

Мобільний зв'язок.

В зоні проведення АТО використовується в більшості цивільним населення. Військовослужбовцям обмежили використання мобільних телефонів через два фактори.

Перший фактор це демаскування власних позицій. Мобільний телефон легко відстежити не тільки через увімкнений GPS, а і через мобільного оператора. На початку АТО це ставало великою проблемою. Коли скупчення мобільних телефонів в певній точці ставало причиною мінометного обстрілу чи вогню з «Градів».

Другою причиною являється інформаційний вплив і психологічний тиск на військовослужбовців ЗС України. Коли на мобільні телефони бійців приходять СМС повідомлення з різного роду змістом. Починаючи від дезінформації про дії сусідніх підрозділів чи військ загалом і закінчуючи погрозами за перебування в АТО.

Відмічено, що негативний ІПВ на індивідуальну свідомість може призвести до двох видів взаємозалежних змін:

1. Зміни психіки, психічного здоров'я людини. Оскільки у випадку застосування інформаційного впливу складно визначити межі норми і паталогії. Показником змін може бути втрата адекватності щодо відображення світу у свідомості й індивідуальному ставленні до світу. Можна говорити про деградацію особистості, якщо форми відображення дійсності спрощуються,

реакції грубішають і здійснюється перехід від вищих потреб (у самоактуалізації, соціальному визнанні) до нижчих (фізіологічних, побутових).

2. Зміни в цінностях, життєвих позиціях, орієнтирах, світогляді особистості. Такі зміни спричиняють антисоціальні вчинки і становлять небезпеку не тільки для підрозділу, де виконує бойове завдання військовослужбовець, а і всього суспільства яке буде його оточувати після завершення бойових дій. [3]

ЛІТЕРАТУРА

1. Підлісний А.Р. «Інформаційно-психологічний вплив на військовослужбовців українського миротворчого контингенту в Іраку (2003-2005 рр.)» с. 9.

2. Гуріна Н.О. «Інформаційне протиборство - один з головних напрямків політики сучасних міжнародних відносин» с. 4.

3. Остроухов В. В., Петрик В. М., Присяжнюк М. М. та ін. «Інформаційна безпека. Соціально-правові аспекти» 2010р. с. 767.

ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХІКИ НА СПІЛКУВАННЯ В ДІЛОВІЙ СФЕРІ

Стецюк М., студент ЛДУБЖД.

*Вербицька Л.О., старший викладач кафедри українознавства ЛДУБЖД,
кандидат філологічних наук.*

Спостерігаючи за людьми, ми часто помічаємо їх неповторність та індивідуальність. Це проявляється в особливостях пристосування до навколишнього середовища, у вияві почуттів до інших, у рухливості, швидкості мовлення, реакції на різні життєві ситуації та ін. Ці індивідуальні відмінності зумовлені темпераментом. Темперамент характеризує динамічний бік психічних реакцій людини, її темп, швидкість, ритм, інтенсивність. Темперамент проявляється у людині в різних обставинах і забарвлює всі психічні прояви особистості (емоції, мислення, вольові прояви): як вона говорить, як спілкується, сміється, плаче, відпочиває. Даючи характеристику своїм знайомим, ми часто використовуємо назви різних темпераментів. Про одного твердимо: “типовий холерик”, другого називаємо “сангвініком”, третього “флегматиком”, четвертого “меланхоліком”.

Уперше описав темпераменти видатний старогрецький лікар Гіппократ. Він вважав, що відмінності між людьми пояснюються співвідношенням різних рідин у тілі. Таких рідин, як вважав Гіппократ, у людини чотири, а саме: кров, два сорти жовчі (чорна і жовта), слиз або лімфа. Гіппократ думав, що в сангвініків переважає кров (латинською - “сангвін”), у холериків переважає жовта жовч (холе), а у флегматиків переважає слиз або лімфа (“флегма”). І нарешті меланхоліки – це люди, у яких переважає чорна жовч (“меланхоле”).

Необхідно зазначити, що під час діагностики властивостей темпераменту не варто забувати, що властивості нервової системи, особливо в дитячому віці,

залежать від впливу середовища, оточення дитини, атмосфери в сім'ї. Про вплив умов життя і виховання на зовнішні ознаки темпераменту читаємо у М. Г. Чернишевського: «Ті люди, яким їх старші рідні і знайомі вселяють звичку гідно поводитися, майже всі з ранніх років звикають до плавності рухів і мови; навпаки, у тих прошарках, де вважають нормою різкість рухів і мовлення, майже всі з молодості звикають до сильної і швидкої жестикуляції, до проникливого і швидкого тону мови» [5, с.14].

Робота з різними людьми у професійній діяльності має важливе значення. Наявність навіть двох несумісних людей в одному колективі (особливо в малих групах) серйозно впливає на атмосферу в ньому. Ще гірші наслідки можуть бути, коли несумісні психотипи формального і неформального лідерів або безпосередньо пов'язаних посадовими обов'язками керівників. У сумісності співробітників темперамент відіграє найважливішу роль. Наприклад, якщо управлінський колектив, що складається наполовину з холериків, на чверть з флегматиків і на чверть з меланхоліків, повинен швидко приймати рішення і діяти, то в його функціонуванні неминуче будуть виникати часті напружені моменти. Несумісність може породжувати ворожість, антипатію, конфлікти, що негативно позначається на спільній діяльності. Для цього потрібно навчитися співіснувати, комунікувати людям із різними психотипами для досягнення максимальних результатів особливо в діловій сфері.

Холерик – людина, що відрізняється високою поривистістю, збудженістю. У всіх його діях проявляється прямолінійність, спалахуваність, агресивність. Він легко впадає в стан афекту, особливо якщо оточення його не розуміє або не погоджується з ним. Холерик зовсім не схильний до дипломатії, він спочатку висловлюється, а потім починає думати. Це часто призводить до сварок зі співробітниками.

Наприклад, холерик-викладач зазвичай нетерпимий до помилок студентів, щиро не здатен зрозуміти, чому їм не все зрозуміло з його предмету, не усвідомлює, що своєю манерою спілкування часто блокує їх активність, що деякі студенти його починають просто боятися (побоюються стати об'єктом різких, нетактовних зауважень, неконструктивної критики).

Особи меланхолійного типу в спілкуванні з холериком постійно отримують психологічні травми, тоді як сам він при цьому навіть не підозрює, що щось сталося, не помічає ні своєї нетактовності, ні реакції співбесідника. Краще холерики взаємодіють із сангвініками, які в силу своїх особливостей досить поверхово ставляться до того, що відбувається, схильні прощати і забувати образи. Комунікуючи із флегматиком, холерик може сильно нервувати, вважаючи, що цей діє так повільно з єдиною метою – роздратувати його. Мова холерика різка, гучна, нерівномірна, тому, вирішуючи ділові справи з людиною такого темпераменту, спробуйте повести свою лінію розмови, знайдіть моменти своїх текстів серед його промови.

Сангвінік – любить піджартовувати, посміятися над іншими, хоча не завжди схильний прийняти критику і насмішки у свою адресу. Досить швидко забуває образи. Неприємних ситуацій (суперечок, вияснювання відносин) він зазвичай намагається уникати. Люди сангвінічного типу легко встановлюють

контакти, доброзичливі, привітні. Це приємні співбесідники, з якими легко і цікаво. Однак сангвінік часто відкладає все, що йому не подобається або потребує додаткових зусиль, «на потім». Наприклад, викладач-сангвінік любить спілкуватися зі студентами не лише про навчання, розпитує їх про життя, відчуває задоволення, отримуючи підтвердження своєї популярності у студентів. Лекції не любить читати з конспекту, полюбить імпровізувати. Деколи на заняттях його «заносить», і він відходить далеко в сторону від програми і власних намірів, вдаючись до роздумів на загальні теми.

Якщо ж процес роботи примушує сангвініка робити щось, що не зовсім йому приємне, то він швидше змінить місце роботи, ніж обмежить свої потреби в дружньому спілкуванні, різноманітності. У спілкуванні сангвінік гучний, мова жива і плавна. Якщо потрібно вирішити якесь робоче питання, то людина з таким темпераментом в процесі комунікації часто відходить від теми, звідси потрібно зорганізувати її (його) думку, спрямувати розмову в потрібне вам русло.

Меланхолік – найбільш делікатний тип темпераменту. Вони сором'язливі і боязкі, необхідність вступати в контакт з незнайомими людьми, особами більш високого соціального і професійного статусу вони вкрай болісно відчувають. Будь-яке зауваження сприймають загострено. Наприклад, меланхолік-викладач за найменшої невдачі схильний перебільшувати розмір і значимість того, що сталося, обвинувачувати себе в недостатній компетентності, робити висновки про неправильний вибір професії.

За сприятливих обставин (за тихої, спокійної атмосфери, дружнього оточення, цікавої роботи) меланхолік розкриває свої найбільш цінні якості: вразливість, високу емоційну чутливість, загострене сприйняття, м'якість, тактовність, делікатність. Саме тонкість сприйняття дозволяє таким людям краще, ніж інші, схоплювати найтонші відтінки навколишнього світу, почуття інших людей. Однак види діяльності, пов'язані зі спілкуванням з широким колом осіб, даються меланхолікам важко. Мова меланхоліка тиха, з придилом, варто добре постаратися, аби заактивізувати його мовленнєву діяльність для швидкого вирішення завдань. Найкраще допоможе підготований набір запитань, на які меланхолік у силу ділових стосунків повинен-таки буде відповісти.

Флегматик – звичайно спокійний, врівноважений, рівний у спілкуванні, не любить багатослів'я. Однак будь-яка зміна обставин (особливо необхідність вступати в контакт з новими, незнайомими людьми, проявляти при цьому ініціативу) приносить флегматику додатковий дискомфорт. Він не схильний так легко, як сангвінік, змінювати партнерів зі спілкування або забувати непорозуміння. Мова флегматика монотонна, повільна, тому в діловому спілкуванні потрібно зберігати терпіння, комунікуючи з людьми такого типу темпераменту.

Працюючи разом з сангвініками і холериками (більш динамічними типами), флегматик може зводити їх з розуму своєю повільністю і незворушливістю. Водночас це найбільш вдалий партнер для меланхоліка, який черпає в ньому відчуття сили і впевненості.

Як визначити особливості темпераменту вашого співрозмовника для того, щоб якнайкраще зорганізувати ділову комунікацію? Голос людини є дуже характерною рисою, яка дозволяє скласти загальне враження про неї. У масових дослідженнях було отримано від 60 до 90% правильних суджень щодо величини тіла, повноти, рухливості, внутрішнього стану і віку, що базувалися лише на голосі і манері говорити. А. Штангль наводить такі характеристики людського голосу: «Швидкість мови: жвава манера говорити, швидкий темперамент мови свідчить про жвавість, імпульсивність співрозмовника, його впевненість у собі; спокійна, повільна манера вказує на незворушність, розсудливість, ґрунтовність; помітні коливання швидкості мовлення виявляють недостатню врівноваженість, невпевненість. Гучний голос, як правило, властивий людині із великою життєвою силою або чванливий чи самовдоволеній; низька гучність голосу вказує на стриманість, скромність, такт або недостатність життєвої сили, слабкість людини; сильні зміни в гучності свідчать про емоційність і хвилювання співбесідника.

Артикуляція: ясна і чітка вимова слів вказує на внутрішню дисципліну; неясна вимова властива поступливим, невпевненим, м'яким людям.

Висота голосу: фальцет властивий людині, в якій мислення і мова більше виходять з інтелекту; грудний голос – мислення і мова з участю емоційного; високий пронизливий голос – ознака страху і хвилювання, а низький тон голосу – це спокій, розслабленість і гідність» [1, с.75].

Комунікативна поведінка різна не лише у людей із різними типами темпераменту (холериків, сангвініків, меланхоліків і флегматиків). По-різному поводять себе також інтроверти й екстраверти. Неоднаково поведуться у спілкуванні "лідер", "заводій", "забіяка", "підспівувач", "скиглій", "веселун". По-різному дискутують "ерудит", "аналітик", "технолог", "опозиціонер", і так само по-різному проводять переговори "страус", який гадає, що коли не говорити про проблему, вона сама собою зникне, "паровий каток", що не бере до уваги ні міркування партнера, ні альтернативні варіанти, ні спільні цілі, "мул", який вперто повторює свою позицію і нізащо від неї не відступить, "півник", готовий піти на словах на будь-які вчинки, але навряд чи буде дотримуватися домовленостей. Відрізняються люди і за біоритмами: "жайворонки" встають рано і дуже активні в першій половині дня, а "сови" активізуються в другій половині дня, люблять працювати ввечері і навіть уночі.

Залежить мовлення і від того, яку позицію реалізує кожен із спілкувальників у конкретному комунікативному акті. За Е. Берном, є три позиції: "дорослого", "батька" та "дитини". "Дорослий" сприймає світ адекватно — таким, яким він є, розуміє партнера та його інтереси, усвідомлює свою відповідальність і вміє визначити відповідальність партнера. "Дитина" поводить себе безпосередньо, емоційно, часом вередливо чи й безвідповідально, виявляє залежність від інших. "Батько" погано розуміє, який світ насправді, але знає, яким він має бути. Тому повчає, вказує, спрямовує, виховує тощо. У певних ситуаціях та чи інша позиція може виявитися корисною для мовця. Але недоцільно й недоречно постійно перебувати, скажімо, в позиції "батька" й

повчати співрозмовника. Крім того, потрібно завжди орієнтуватися в тому, яку позицію посідає співрозмовник, який у нього статус і яка роль, аби не виглядати в непривабливому світлі. Уявімо собі для прикладу, що студент у розмові з професором посів позицію "батька", а радник високопосадової особи — "дитини" [4, с. 96].

Отже, коли людина правильно визначає і бере до уваги статуси й ролі інших людей, їхні психічні особливості, то в неї добре сформовані навички децентрації — вміння коригувати свою позицію, вносити зміни в свої погляди, уявлення в процесі їх зіставлення з позиціями, поглядами комунікативних партнерів. Така людина, на відміну від егоцентриста, завжди намагається досягти взаєморозуміння. Уміння підлаштовуватися під різні психотипи допомагає якнайефективніше проводити ділову комунікацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батаршев А. В. Темперамент і властивості вищої нервової діяльності. Психологічна діагностика / О.В. Батаршев. - 2002.
2. Велика медична енциклопедія: Т. 3. – Москва: Радянська енциклопедія, 1976
3. Дружілов, С. А. Становлення професіоналізму людини як реалізація індивідуального ресурсу професійного розвитку / С.А. Дружілов. - К.: ІПК, 2002.
4. Камишев, Е.Н. Психологія і педагогіка: Навчальний посібник / Е.Н. Камишев, Л.І. Іванкіна, І.А. Дубініна та ін. - Томськ: Видавництво ТПУ, 2005.
5. Чернишевський М. Психологія та етика ділового спілкування. - М., 1968.

ФОРМУВАННЯ ОРАТОРСЬКОГО МИСТЕЦТВА, ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ОФІЦЕРА ЗСУ

*Бойчук О., курсант НАСВ імені гетьмана Петра Сагайдачного,
Неурова А.Б., викладач кафедри морально-психологічного забезпечення
діяльності військ НАСВ імені гетьмана Петра Сагайдачного.*

За останні два роки у Збройних Сил України відбулись кардинальні зміни у сфері виховання майбутніх офіцерів. В умовах теперішньої ситуації на сході України, підготовка Збройних Сил спрямована на створення професійної армії, створення професійних кадрів управління. Відповідно, головним у підготовці професійних кадрів є фахова підготовка до складу якої входить ораторське мистецтво.

Фахова підготовка – це здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю[1].

Для майбутнього офіцера-вихователя великого значення у наш час набуває формування ораторської компетентності, яка охоплює знання військового та світського етикету, предметних і соціокультурних знань, уміння організувати й оптимізувати спілкування як в сфері професійно-ділової взаємодії, так і за її межами [3].

Ораторство можна визначити і як науку, і як мистецтво. Головне його завдання – переконати слухачів за допомогою слова, донести до них через промову певну думку, змусити перейнятися почуттями.

Ораторська компетентність набувається під час вивчення риторичних дисциплін. Саме тому сьогодні зростає роль ораторства як лінгво-педагогічної дисципліни, яка поглиблює професійно значущі знання і вміння, розширює змістовий бік мовленнєвої культури, привчає дотримуватися етичних норм у мовленнєвій діяльності. Про важливість викладання ораторства свідчить і те, що на сучасному етапі розвитку Збройні Сили України потребують високоосвічених спеціалістів, які не лише мають гарні знання, але й вміють їх презентувати, застосувати на практиці[3].

Краще висловлювати свої думки, ефективно спілкуватися, розуміти співрозмовників, активно впливати на слухачів, упевнено виступати публічно, коректно дискутувати, ефективно переконувати – тобто володіти ораторським мистецтвом, це і є головним вектором при підготовці офіцера управлінської ланки. Ораторські вміння і навички необхідні кожному офіцеру, як в особистому житті, так і у професійній діяльності. Для офіцера-вихователя, майстерне володіння словом, тобто універсальним інструментом думки і переконання, є вкрай необхідним як визначальна умова його професійного успіху та обов'язковий атрибут іміджу кваліфікованого, компетентного й інтелігентного фахівця [2].

Передбачено, що специфіка роботи офіцерів тісно пов'язана із спілкуванням з різними людьми і у різних ситуаціях, тому майбутній офіцер повинен навчитися точно виражати свої думки, уважно слухати й розуміти співрозмовника, чітко аргументувати свою позицію, цивілізовано переконувати та спростовувати думки опонента, а саме цього і покликана навчати така наука як риторика. Формування ораторської компетентності майбутнього офіцера за своєю метою співпадає з особистісною орієнтацією сучасної освіти, що спрямована на розвиток національно-культурної, професійно підготовленої особистості. Саме тому основою для формування у майбутніх офіцерів ораторської компетентності мають бути ораторські уміння як сукупність мовленнєвих дій, елементів комунікативної та риторичної діяльності у процесі навчання [2].

Отже, формування ораторського мистецтва як складова професіоналізму офіцерів ЗСУ є важливою для переконання і впливу особового складу, а також для патріотичного виховання населення на сході країни, де відбуваються активні бойові дії, а особливо для того населення котре негативно налаштоване проти української влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Решетник С. М. Професійна підготовка майбутніх офіцерів до службової діяльності у внутрішніх військах міністерства внутрішніх справ України як професійна і педагогічна проблема // 2012 Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України.
2. Гевко О. І. Риторика як важлива складова професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників // 2013

Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України
Серія: педагогічні та психологічні науки

3. Плотницької І. М., Левченко О. П. Ораторське мистецтво : навч.-метод. посіб. / авт.-уклад. : І. М. Плотницька, О. П. Левченко, З. Ф. Кудрявцева та ін. ; за ред. І. М. Плотницької, О. П. Левченко. – 2-ге вид., стер. – К. : НАДУ, 2011. – 128 с.

ЗМІСТ

I. ПСИХОЛОГІЯ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ

<i>Карпенко Н.А., Карпенко В.В.</i> МАРШАЛЛ РОЗЕНБЕРГ – ЗАСНОВНИК МЕТОДУ НЕНАСИЛЬНИЦЬКОГО СПІЛКУВАННЯ	2
<i>Гуменюк Л.Й.</i> ВКЛАД ДЖ. КАТОНІ У РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ	4
<i>Колосович О.С.</i> ФЕНОМЕН ОСОБИСТОСТІ Б.В. ЗЕЙГАРНИК	5
<i>Василець Н.М.</i> РОЗУМІННЯ ДОВІРИ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ВІДНОСИН В.М. М'ЯСИЦЕВА	8
<i>Борисюк О. М., Блажівський М. І.</i> ВКЛАД ВАСИЛЯ ОСЬОДЛА В СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ ПСИХОЛОГІЮ	10
<i>Малинович Л. М., Пастух Г.</i> ЯРОСЛАВ ЦУРКОВСЬКИЙ – ЛЬВІВСЬКИЙ ПСИХОЛОГ, ВИНАХІДНИК, ЛІТЕРАТОР	12
<i>Банковський І., Малинович Л. М.</i> ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА НАУКОВА СПАДЩИНА ЗАПОРОЖЦЯ ОЛЕКСАНДРА ВОЛОДИМИРОВИЧА	14
<i>Данилик М.Я., Кривошишина О.А.</i> ВНЕСОК ДЖ. ГІЛФОРДА У РОЗРОБКУ МОДЕЛІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ	19
<i>Геролінська В., Вавринів О.С.</i> АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ – ПЕРШОКУРСНИКІВ У ПРАЦЯХ Л.В. ЛИТВИНОВОЇ	21
<i>Бобрівник С., Куций О.А.</i> ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ РОЛЛО МЕЯ	23
<i>Зелінська Р., Кривошишина О.А.</i> ПСИХОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО ВАЛЕНТИНА ОЛЕКСІЙОВИЧА МОЛЯКО	25
<i>Степаненко А., Куций О.А.</i> ВИДАТНІ ПСИХОЛОГИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЦИВІЛІЗАЦІЇ	28
<i>Келюх Г., Легендзевич Г. Я.</i> ПСИХОЛОГ І ФІЛОСОФ ВЛАДИСЛАВ ВІТВИЦЬКИЙ	30
<i>Лісневська С., Малинович Л.М.</i> КУЛЬТУРНИЙ ТА ІСТОРИЧНИЙ ВНЕСОК КАЗИМИРА ТВАРДОВСЬКОГО В ДОКТРИНУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	32
<i>Брухлій Ю., Цюприк А.Я.</i> ВКЛАД САБІНИ ШПІЛЬРЕЙН У РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ	33
<i>Федорович С., Цюприк А.Я.</i> МАРГАРЕТ МІД ЯК ЗАСНОВНИК НАУКОВОГО НАПРЯМУ «КУЛЬТУРА І ОСОБИСТІСТЬ»	36
<i>Табак М., Лаврецький Р.В.</i> ЛЬВІВСЬКИЙ ПЕРІОД ДІЯЛЬНОСТІ МЄЧИСЛАВА КРЕУТЦА	39
<i>Кузимка К., Цюприк А.Я.</i> ТЕОРІЯ «СОЦІАЛЬНОГО НАУЧІННЯ» ДЖ. РОТТЕРА	42
<i>Друзь К., Вавринів О.С.</i> ВІЛЬГЕЛЬМ РАЙХ :ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ	45
	49

Матвіюк Д., Цюприк А.Я. АССАДЖІОЛІ РОБЕРТО – ПСИХОСИНТЕЗ, ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ПСИХОТЕРАПІЇ ТА САМОРОЗВИТКУ ЛЮДИНИ	
Балябас В.Д., Захарова К. ПСИХОЛОГ ОЛЕКСАНДР КУЛЬЧИЦЬКИЙ – ВІДОМИЙ У ЄВРОПІ, АЛЕ НЕ В УКРАЇНІ	50
Миськів Ю., Цюприк А.Я. ЕРІК БЕРН – «ПСИХОЛОГІЯ ТА ЕТИКА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ»	53
Калитин І., Вавринів О.С. ВІДОМИЙ ДІЯЧ Л.ВИГОТСЬКИЙ	55
Кобзарук І., Неурова А.Б. ВИДАТНІ ПСИХОЛОГИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЦИВІЛІЗАЦІЮ	57
Щур В., Куций О.А. ПСИХОЛОГІЯ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ	59

II. НАПРЯМКИ ПСИХОЛОГІЇ, ЇХ РОЗВИТОК, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Приходько І.І., Гунбін К.Ю. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ, ЗАДІЯНИХ В АНТИТЕРОРИСТИЧНІЙ ОПЕРАЦІЇ	63
Куций О.А. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЇ КАР'ЄРИ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГАЛУЗІ	67
Стельмах О.В. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	71
Клименко О.Є. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ У ДОСЛІДЖЕННІ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ	73
Неурова А.Б. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ	76
Маланюк І., Галецька І.І. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТРАХУ СПОРТИВНОЇ ТРАВМИ У ФУТБОЛІСТІВ	80
Сібігатуліна О., Кривопишина О.А. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ОСОБИСТІСТЮ ЕМОЦІЇ СТРАХУ	82
Лук'янчук Є., Кривопишина О.А. МОДЕЛІ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ СТАНІВ ОСОБИСТІСТЮ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ	83
Ткаченко К., Кривопишина О.А. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НОНКОНФОРМІЗМУ ОСОБИСТОСТІ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ	85
Ніколенко А., Сірко Р.І. ОСНОВНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ КУРСАНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	86
Максимець Ю.І., Кривопишина О.А. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ З ДЕВІАЦІЯМИ ПСИХІКИ	91
Альфаціцька В., Сисюк О., Сірко Р.І. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТІВА ПОЛА ДЖОБСА (НА ОСНОВІ ІСТОРИЧНИХ МЕТОДІВ В ПСИХОЛОГІЇ)	92

Жолобак Т., Семенюк Н., Куций О.А. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОПРИ ВІНФРІ (НА ОСНОВІ ІСТОРИЧНИХ МЕТОДІВ В ПСИХОЛОГІЇ)	95
Брухлій Ю., Цюпрік А.Я. НЕЙРОПСИХОЛОГІЯ – СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ	98
Окаєвич А., Капінус О.С. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС УЧАСТІ В БОЙОВИХ ДІЯХ	101
Городня О., Куций О.А. ПСИХОАНАЛІЗ: РОЗВИТОК, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ	103
Федорович С., Цюпрік А.Я. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ СРЕДИНИ ЖИТТЯ	106
Вдовиченко Т., Сірко Р.І. ДОСІДЖЕННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ	109
Кузимка К.А., Цюпрік А.Я. ЛОКУС КОНТРОЛЮ ЯК ВАЖЛИВА ОСОБИСТІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ	111

III. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ

Козирєв М.П. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОСВІДОМОСТІ	113
Гнатишин І.Л. ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В РАМКАХ РОЗВИТКУ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ	117
Лоза А.С., Нагірняк М.Я. ПСИХОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	119
Орищин-Буждиган Л.С. ЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	121
Цимбала О. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ	123
Бринько А., Кривошишина О.А. ПСИХОСЕКСУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА ЙОГО ПОРУШЕННЯ	127
Матвійів І., Лабач М.М. ЖЕСТИ І МІМІКА ЯК ВИЯВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ	129
Зеленков В., Неурова А.Б. ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ВІЙНА «БІЛОЇ ЗБРОЇ» ПРОТИ «ЧОРНОГО ВІРУСУ»	132
Миськів Ю., Цюпрік А.Я. ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕРІОД ЮНОСТІ	135
Лесик В., Мацевко Т.М. ОСОБЛИВОСТІ НЕГАТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗС УКРАЇНИ В ЗОНІ АТО	138
Стецюк М., Вербицька Л.О. ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХІКИ НА СПІЛКУВАННЯ В ДІЛОВІЙ СФЕРІ	141
Бойчук О., Неурова А.Б. ФОРМУВАННЯ ОРАТОРСЬКОГО МИСТЕЦТВА, ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ОФІЦЕРА ЗСУ	145

Організаційний комітет наукового семінару:

Шуневич Богдан Іванович,

директор інституту психології та соціального захисту, доктор педагогічних наук, професор.

Слободяник Володимир Іванович,

заступник директора інституту психології та соціального захисту, полковник служби цивільного захисту, кандидат психологічних наук.

Кривошишина Олена Анатоліївна,

завідувач кафедри практичної психології та педагогіки, доктор психологічних наук, професор.

Сірко Роксолана Іванівна,

заступник завідувача кафедри практичної психології та педагогіки, підполковник служби цивільного захисту, кандидат психологічних наук, доцент.

Куций Олександр Анатолійович,

доцент кафедри практичної психології та педагогіки, кандидат психологічних наук, доцент.

Цюприк Андрій Ярославович,

доцент кафедри практичної психології та педагогіки, кандидат педагогічних наук.

Клименко Олена Євгенівна,

викладач кафедри практичної психології та педагогіки.

Стельмах Оксана Вячеславівна,

викладач кафедри практичної психології та педагогіки, старший лейтенант служби цивільного захисту.

Вавринів Олена Степанівна,

викладач кафедри практичної психології та педагогіки.
